ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 33 (2495)
ПЯТНІЦА
15
мая 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8 кап.

СЁННЯ МІНСК—СТАЛІЦА САВЕЦКАГА КІНО!

ШЧЫРАЕ ПРЫВІТАННЕ ЎДЗЕЛЬНІКАМ IV УСЕСАЮЗНАГА ФЕСТЫВАЛЮ!

МАЙСКІЯ вятры калышуць над беларускай сталіцай сцягі рэспублік нашай краіны — тут, у Мінску, адкрыўся IV Усесаюзны кінафестываль. Адгрымелі апладысменты, якімі тысячы гараджан і гасцей віталі майстроў экраннага мастацтва, тых, хто будзе трымаць перад грамадскасцю адказны экзамен.

Газеты, радыё і тэлебачанне пашырылі аўдыторыю гледачоў да шматмільённай — аматары музы кіно ведаюць многія падрабязнасці: «хто», «што», «аб чым», «якія зоркі здымаліся»... І зычаць поспеху і прызоў лепшым стужкам і іх стваральнікам. Самыя гарачыя прыхільнікі артыстаў «прабіваюцца» да любімцаў, распытваюць, выказваюць захапленне і штурмуюць кінатэатры, на экранах якіх дэманструюцца конкурсныя фільмы. Захоўваюць маўчанне члены аўтарытэтных журы— яны працуюць напружана і ад іх залежыць канчатковы прысуд.

Хвалюючымі былі мінуты, калі мастакі самага масавага мастацтва, якія прыехалі з усіх куткоў краіны, сабраліся ля помніка У. І. Леніну і потым накіраваліся на плошчу Перамогі. Чырвань кветак і ўрачыстае маўчанне былі данінай памяці Правадыру і абаронцам Радзімы.

Савецкі чалавек у часе мірнай працы і ваенных выпрабаванняў— герой большасці фільмаў фестывалю. Гераічныя старонкі гісторыі таксама гартаюцца нашымі кінематаграфістамі. «Кінавока» скіравана ва ўсе пласты сённяшняга дня, мінулае і будучыню: дакументалісты, рэпарцёры-публіцысты, майстры навукова-папулярных стужак і мультыплікатары прадставілі свае лепшыя творы. На конкурсе — 114 фільмаў. Гэта — плён дзейнасці трыццаці дзевяці студый СССР.

Пачаліся будні фестывалю, падобныя на свята. Пачалася вялікая і адказная работа. Яе мэта падвесці вынікі творчай дзейнасці кінематаграфістаў за два гады і вызначыць шляхі далейшага развіцця экраннага мастацтва.

Працяг размовы пра фестываль — на стар. 10—11.

— Добры дзень, Мінск!— гавораць удзельнікі Усесаюзнага кінафестывалю. Сярод гасцей Мінска—Ала Ларыёнава, Сяргей Міхалкоў, Рыта Гладунко.

Фота Ул. КРУКА.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...АДБЫЎСЯ

передвыбарчы сход ў Доме культуры саўгаса «Брылёва» Гомельскага раёна. З усхваляванай прамовай выступіў сакратар парткома саўгаса І. Карманові́ч.

— Ад імя калектыву нашай гаспадаркі, — сказаў ён,— уношу прапанову вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР па Гомельскай сельскай выбарчай акрузе народнага паэта Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі, галоўнага рэдактара Беларускай Савецкай Энцыклапедыі Пятра Усцінавіча Броўку.

Гэтую прапанову горача падтрымалі слесар В. Астравух, дырэктар школы С. Палтарацкі, піянерважатая Г. Гузянкова.

Перадвыбарчы сход адбыўся на Рэчыцкім метызным заводзе. Яго калектыў таксама аднагалосна прыняў пастанову вылучыць кандыдатам у дэпутаты Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР па Гомельскай сельскай выбарчай акрузе Пятра Усцінавіча Броўку.

Акруговая выбарчая камісія Гомельскай сельскай выбарчай акругі па выбарах у Савет Нацыянальнасцей зарэгістравала кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР галоўнага рэдактара Беларускай Савецкай Энцыклапедыі Пятра Усцінавіча Броўку.

...XII З'ЕЗД УСЕРАСІЙСКАГА ТЭАТРАЛЬНАГА АБ'ЯДНАННЯ

праходзіў у Калоннай зале Дома Саюзаў у Маскве. Беларусь на з'ездзе прадстаўлялі народная артыстка СССР Л. Александроўская, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ул. Стэльмах, народны артыст рэспублікі С. Бірыла, намеснік міністра культуры БССР Ю. Міхневіч.

...АДКРЫЛАСЯ

ў Акруговым Доме афіцэраў перасоўная выстаўка «Баявыя ўзнагароды рускай і Савецкай Арміі».

На выстаўцы больш за 400 экспанатаў, сярод якіх багатая калекцыя дарэвалюцыйных баявых узнагарод. Вось самы першы расійскі ордэн — Андрэя Першазванага, уведзены яшчэ Пятром I у 1698 г., ордэны Аляксандра Неўскага, Георгія Пераможцы, Ганны, Уладзіміра...

Вялікі раздзел выстаўкі прысвечаны баявым узнагародам Савецкай Арміі. Сярод экспанатаў — першыя ўзоры ордэна Чырвонага Сцяга РСФСР, ганаровая зброя, узнагародныя сцягі.

У цэнтры экспазіцыі стэнд, які расказвае пра вышэйшую ўзнагароду нашай краіны — ордэн Леніна. Тут жа залатыя зоркі Героў Савецкага Саюза і Героў Сацыялістычнай Працы, ордэн Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Неўзабаве гэта цікавая выстаўка будзе паказана і ў іншых гарадах Беларусі.

ГАСТРОЛЬНАЕ ЛЕТА ПАЧАЛОСЯ

Сёлета тэатральнае лета ў рэспубліцы пачалося ў маі. На гастролі ў Брэст з братняй Украіны прыехаў Ровенскі музычна-драматычны тэатр. Гэта яго другая сустрэча з беларускім гледачом. Разам з працоўнымі горада ровенцы прынялі ўдзел у святкаванні 25-й гадавіны Перамогі над гітлераўскай Германіяй. Вечарам 9 мая госці паказалі спектакль «Гэта было над Роўна» — аб мужнасці савецкіх людзей у дні Вялікай Айчыннай вайны. Адначасова ўкраінскія акцёры паказваюць спектаклі ў Баранавічах, Кобрыне, Бярозе, выязджаюць у калгасы.

А Брэсцкі тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі пачаў гастролі ў Роўна спектаклем «Сэрца на далоні» па рамане І. Шамякіна.

Спектаклем «Разгром» па рамане А. Фадзеева пачаліся ў Віцебску гастролі Смаленскага абласнога драматычнага тэатра. А сёння ў Смаленск выязджае тэатр імя Якуба Коласа.

Карэспандэнт газеты «Літаратура і мастацтва» сустрэўся ў Міністэрстве культуры БССР з начальнікам Упраўлення мастацтваў І. Палівадам, галоўным рэдактарам рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Упраўлення К. Губарэвічам і старшым інспектарам па тэатрах А. Озеравым. Гаворка ішла пра летні сезон нашых тэатраў.

— Якія адметныя рысы сёлетніх летніх гастроляў?

Адказвае І. Палівода:

— Дзве гістарычныя даты вызначылі ў апошнія гады дзейнасць тэатраў рэспублікі — 50-годдзе БССР і КПБ і 100-годдзе з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. Як вядома, Міністэрства культуры рэспублікі абвясціла конкурсы на лепшы спектакль, п'есу і лепшую тэатральную афішу. Вынікі конкурсаў падведзены і можна гаварыць ужо аб тым, што афіша юбілейнага сезона (тут амаль 60 новых назваў) найбольш цікавая ў тэатрах оперы і балета, Акадэмічным імя Янкі Купалы, Гомельскім абласным і Рэспубліканскім тэатры юнага гледача.

Летні сезон — адказная пара ў рабоце тэатраў. Летнія гастролі — своеасаблівая творчая справаздача нашых калектываў за работу ў ленінскім годзе.

— Як склаўся гастрольны рэпертуар тэатраў?

— На маю думку, гастрольныя афішы тэатраў рэспублікі, — гаворыць К. Губарэвіч,— складзены грунтоўна, прадумана: ёсць класіка, будуць паказаны спектаклі на гісторыка-рэвалюцыйныя і сучасныя тэмы.

Цікавая і змястоўная афіша тэатра оперы і балета, коласаўскага і купалаўскага тэатраў, Рускага тэатра БССР. Оперны тэатр, напрыклад, павязе на гастролі сем балетных і дзевяць оперных спектакляў, тэатр імя Янкі Купалы — трынаццаць спектакляў, сярод якіх пяць — па п'есах беларускіх драматургаў. У гастрольным рэпертуары коласаўцаў адзінаццаць спектакляў. Назаву некаторыя з іх — «Трэцяя патэтычная», «Шостае ліпеня», «Салаўіная ноч», «Улада цемры», «Марыя Сцюарт», «Зыкавы», «Клоп», «Вайна над стрэхамі»...

Многія нашы тэатры беражліва захоўваюць у сваім рэпертуары творы беларускіх драматургаў. З нязменным поспехам ідуць на сцэне «Паўлінка» ў купалаўцаў і «Несцерка» ў коласаўцаў. І на гэты раз вясёлыя «Паўлінка» і «Несцерка» ўпрыгожаць афішу летніх гастроляў.

— І ўсё ж, знаёмячыся з гэтай афішай, кідаецца ў вочы пэўная аднастайнасць рэпертуару, дубліраванне на розных сцэнах рознымі па творчых магчымасцях тэатрамі адных і тых жа спектакляў. Напрыклад, «Дзесяць сутак за любоў» ставяць у нас тры тэатры. А «Семнаццаць імгненняў вясны», «Другая», «Дурнічка», «Крымінальнае танга» паказваюць не менш, чым два тэатры. З «аблегчаным» рэпертуарам едуць на гастролі Магілёўскі і Гродзенскі абласныя тэатры. Апошні наогул не мае на сваёй афішы ніводнага твора беларускай драматургіі.

— Такая трывога ў аднолькавай ступені хвалюе і нас, — адказвае К. Губарэвіч. — Мы ўсё гэта добра ведаем, імкнёмся актыўна ўплываць на рэпертуарную палітыку тэатраў рэспублікі. Разумеем, што так званыя «касавыя» спектаклі не тая магістральная лінія, якая б вызначала творчае аблічча тэатра. Калі шчыра гаварыць, то крок гэты вымушаны і часовы. Мала яшчэ тэатры атрымліваюць п'ес аб жыцці савецкага народа, п'ес глыбокіх па змесце, паўнацэнных з мастацкага боку. Пра гэта ішла шырокая гаворка і на XII з'ездзе Усерасійскага тэатральнага аб'яднання. Крыху абнадзейвае нас тое, што конкурс на лепшую п'есу дасць нашым тэатрам пяць новых п'ес.

Што датычыцца Гродзенскага абласнога тэатра, то яго кіраўніцтва сапраўды занядбала работу з беларускімі драматургамі.

— Куды пралеглі маршруты летніх гастроляў тэатраў рэспублікі?

— Па даўняй традыцыі абменьваемся сцэнічнымі пляцоўкамі з украінскімі тэатрамі,— расказвае А. Озераў— Брэсцкі тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі пасля Роўна пераедзе ў Пераяслаў-Хмяльніцкі. У чэрвені на Украіну паедуць яшчэ два тэатры. Гомельскі абласны — у Жытомір і Чарнаўцы, а Магілёўскі — у Луцк і Чарнігаў. Рускі тэатр БССР наведае Палтаву і Кіеў. Купалаўская трупа будзе гастраліраваць у Гродна і вобласці. Творчая справаздача коласаўцаў перад мінчанамі адбудзецца ў верасні. Тэатр оперы і балета сёлета выязджае ў Краснадар. Гродзенскі абласны тэатр выступае ў Віцебску і Гомелі. Тэатр юнага гледача і лялек будуць абслугоўваць гарады і сёлы Міншчыны і іншыя вобласці Беларусі.

— Якія калектывы з іншых братніх рэспублік запрашаюцца на гастролі ў Беларусь?

— У Мінск прыязджаюць, — гаворыць Аляксандр Міхайлавіч, — у чэрвені Палтаўскі музычна-драматычны тэатр, у ліпені — Горкаўскі акадэмічны тэатр драмы, а ў жніўні — Омскі тэатр музычнай камедыі. У абласных і раённых цэнтрах рэспублікі будуць выступаць Жытомірскі і Львоўскі музычна-драматычныя тэатры.

— Чым тлумачыцца, што сёлета ў Мінск не прыязджаюць вядомыя калектывы Масквы, Ленінграда, Кіева і іншых гарадоў?

— На гэтае пытанне, відаць, трэба адказаць мне, — гаворыць Палівода. — Няхай не думаюць чытачы газеты «Літаратура і мастацтва», што праслаўленыя тэатры краіны адмовіліся прыехаць у нашу сталіцу. Гасцціннасць і ветлівасць мінчан, іх добразычлівасць і высокія густы добра вядомыя. Але на гэты раз не па нашай і не па іхняй віне прыезд вядомых тэатральных калектываў адкладваецца. Ідзе рамонт тэатральнай залы Акруговага дома афіцэраў, найбольш зручнай па памерах і прыдатнай па тэхнічным абсталяванні для выступленняў вялікіх калектываў.

І ў заключэнне нашай гутаркі хацелася б сказаць, што ў нас ёсць яшчэ нямала нявырашаных праблем, якія патрабуюць мабілізацыі ўсіх творчых сіл тэатраў і драматургаў.

АБАРОНА РАДЗІМЫ—СВЯШЧЭННЫ АБАВЯЗАК

Праўленне Саюза журналістаў БССР і палітычнае ўпраўленне Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі аб'яўляюць рэспубліканскі штогодні конкурс на лепшае асвятленне ваенна-патрыятычнай тэмы ў газетах, часопісах, па радыё і тэлебачанні, а таксама пастаноўкі культурна-шэфскай работы ў войсках. Конкурс будзе праходзіць пад дэвізам: «Абарона Радзімы — свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна СССР».

У конкурсе могуць удзельнічаць рэспубліканскія, абласныя, гарадскія, аб'яднаныя, раённыя і шматтыражныя газеты, часопісы, рэдакцыі радыё і тэлебачання.

За лепшае асвятленне ваенна-патрыятычнай тэмы і пастаноўкі культурнага шэфства ў войсках устанаўліваецца шэсць прэмій.

Акрамя таго, рэспубліканскі камітэт ДТСААФ і рэспубліканскі штаб грамадзянскай абароны ўстанаўліваюць па пяць дадатковых прэмій.

Адабраныя на атрыманне прэмій матэрыялы бюро абласных арганізацый Саюза журналістаў БССР прадстаўляюць у рэспубліканскае журы да 30 сакавіка штогод.

Вынікі конкурсу «Абарона Радзімы — свяшчэнны абавязак кожнага грамадзяніна СССР» падводзіць штогод—да свята Перамогі.

Першыя вынікі конкурсу будуць падведзены да 9 мая 1971 года.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ПРА «ЗЯЛЁНЫ ЗМІЙ» І ЯШЧЭ ПРА НЕШТА...

Ён быў тады зусім маленькі хлопчык. Гадоў васьмі. Аднойчы іх клас павялі ў тэатр на «Снежную каралеву». Першы раз. Вы ўспомніце, што гэта такое — першы раз у тэатры. Здаецца, што трапіў раптам у незвычайны, казачны свет, пра які ніколі ўжо табе не забыць...

Неўзабаве хлопчык наш разам са сваім сябруком панадзіўся амаль кожны вечар хадзіць да тэатра (яны жылі побач) і тырчаць ля службовага ўваходу. Тут можна было ўбачыць артыстаў. Раскрыўшы раты, хлопчыкі «елі» вачыма кожнага, хто выходзіў з дзвярэй. Падштурхоўваючы адзін аднаго, шапталіся: «Зірні, зірні, вунь тыя самыя пайшлі... Во, дзіва, і апрануты звычайна, і гавораць, як усе...»

Аднойчы, калі хлопчыкі стаялі на сваім пасту, да тэатра падышлі трое мужчын. Правільней — двое, трэцяга яны цягнулі пад пахі. Перад самымі дзвярыма той, каго цягнулі, паспрабаваў вырвацца. Абамлеўшыя ад нечаканасці хлопчыкі пазналі ў ім свайго самага любімага артыста, таго самага — са «Снежнай каралевы», якому так горача пляскалі ў далоні.

Нашы тэатралы куляй панесліся дадому...

Сплыло з тае пары многа гадоў. Было ў нашага героя за гэты час шмат расчараванняў. Многія з іх забыліся, а тое, з далёкага дзяцінства, жыло вельмі доўга. Наіўна! А калі па чыстым ды брудным ботам!..

Мабыць той-сёй з чытачоў у гэтым месцы шматзначна прыжмурыць вока і скажа: «Тэк-с, ведаем мы гэту кампанію... Артысты — мастакі. Яны наконт гэтага... ого! Вось мне расказвалі, што (называецца прозвішча паважанага літаратара, артыста, мастака) не прасыхае. П'е каністрамі!»

І што яму да таго, што гэты літаратар, артыст, мастак не даў ніякага поваду для такога абвінавачвання, што ён расплачваецца за чужыя грахі.

Гэта лухта, што людзі адных прафесій схільныя да спакус «зялёнага змія», другіх — не. Іншая справа, што людзі некаторых прафесій, прынамсі, творчых — больш на віду. На іх, як кажуць, глядзіць свет. Кожны іх крок вывяраецца па самых высокіх эталонах. Ды так яно і павінна быць. Людзі творчай працы карыстаюцца ў нашай краіне ўсеагульнай любоўю і павагай.

Шкада толькі, што некаторыя пра гэта забываюць.

Мы не станем нагадваць лічбы і факты, што сведчаць пра шкоду, якую прыносіць грамадству п'янства. Пра гэта ў апошні час шмат пішуць. Не станем расказваць і пра тое, як губіць алкаголь здароўе, — на кожным кроку пра гэта напамінаюць плакаты. Хаця... хаця нікога з нас не можа пакінуць абыякавым, што людзі губляюць з-за гарэлкі талент і здароўе.

Даводзіцца, бывае, чуць, што грамадзянская пазіцыя мастака вызначаецца яго творамі, а які ён сам, — не мае значэння, няхай хоць на галаве ходзіць.

Нам здаецца — нельга непрыстойнаму чалавеку вучыць людзей прыстойнасці, брыдка апеліраваць да высокай маралі, да высокага сумлення, а самому ведаць пра гэтыя катэгорыі толькі па чутках. Гэта — фарысейства.

Мы паўтараем, такіх людзей у нас адзінкі, але з песні слова не выкінеш, — яны ёсць.

Пагаварыце з такім, паспрабуйце зразумець, чаму атручвае сябе алкаголем. Выцісне з сябе засмучаную ўсмешку — яго, маўляў, не разумеюць, яму, бачыце, душна, цесна на гэтым свеце, душа яго цягнецца ў вышыню...

Мы бяром на сябе смеласць сказаць — нікуды яна ў яго не цягнецца. Усё гэта не больш, як прыгожыя слоўцы. І ўсё гэтае п'янства — ад бязвольнасці і яшчэ ад эгаізму.

П'яніца — альтруіст — паняцці, звычайна палярныя.

Кажуць, што чалавек, які часта заглядвае ў бутэльку, карае перш за ўсё сам сябе. Не, мабыць, больш за ўсё пакутуюць яго блізкія. Гэта калі глядзець, так сказаць, у прыватным плане. Але ж такі чалавек, калі ён носіць высокае імя творцы, кідае цень на сваіх таварышаў па цэху. Гэта ж адсюль — абывацельскія размовы: «Ого, яны, гэтыя... толькі вучаць, а самі...».

Мы былі б вельмі наіўныя, калі б спадзяваліся, што гэтыя радкі абудзяць нейкія струны ў душах нашых «герояў», што яны грукнуць сябе кулакамі ў грудзі і крыкнуць са слязьмі на вачах: «Больш не будзем!» (Хаця зрабіць такі жэст для многіх лягчэй лёгкага). Нам хочацца толькі напомніць, ці не час ужо змяніць нашу паблажлівую пазіцыю да ўсяго гэтага, ці не час праявіць настойлівасць, хаця б такую, якую праяўляюць з нязменным поспехам аматары «зялёнага змія».

Алесь АСІПЕНКА

ДАКУМЕНТ ВЯЛІКАЙ ВАЖНАСЦІ

Вясна сёлета запазнілася. У сакавіку, калі звычайна дрэвы адзяваюцца ў зеляніну, над Цэнтральнай Еўропай шугалі завірухі. І на Браціслаўскім аэрадроме, дзе мы прызямліліся ў сярэдзіне месяца, ляжаў снег, бялюткі і чысты, і весела беглі ўжо ручаіны вясновай вады, таксама чыстай і празрыстай.

Вясна і абнаўленне адчуваліся не толькі ў прыродзе. Цёплыя павевы братняй дружбы з савецкім народам, усведамленне неабходнасці брацкай інтэрнацыянальнай узаемадапамогі Савецкага Саюза і іншых сацыялістычных краін у барацьбе супраць контррэвалюцыі, шчырасць і ўдзячнасць Краіне Саветаў за вызваленне народаў Чэхаславакіі ад гітлераўскіх захопнікаў—гэтыя і шмат якія іншыя адзнакі сведчылі, што здаровы розум і дух кансалідацыі перамагаюць ва ўсіх галінах грамадскага жыцця.

Пра нядаўняе мінулае гаварылася з горыччу і болем. Будучае ўяўлялася як цесная садружнасць з краінамі сацыялізма ва ўсіх сферах жыцця.

Гэтыя пачуцці інтэрнацыянальнай еднасці і вялікай павагі да Савецкага Саюза і яго Камуністычнай партыі глыбока жылі ў сэрцах чэшскага і славацкага народаў.

Нам давялося прысутнічаць на паэтычным свяце «Пушкінскі помнік». Са школ аднаго з раёнаў Славакіі, што размешчаны пад Браціславаю, сабраліся ў зале вучні, каб спаборнічаць у веданні і дэкламацыі рускай і савецкай паэзіі. Гэта было кранаючае свята. Трэба было бачыць твары дзяцей, якія адзін за адным выступалі на сцэне, дэманструючы сваю любоў да савецкай паэзіі. Яны самі вывучалі рускую мову, самі падбіралі паэтычныя тэксты. Іх галоўная мара—пабываць у Савецкім Саюзе.

На дарогах Славакіі, недзе ў Татрах, мы сустрэліся з лясніччым. Быў выхадны дзень. Мы гаварылі пра жыццё, пра вясну, што нечага забавілася. Я сказаў, што жыву ў Беларусі. Лясніччы ўстрапянуўся.

— А Маладзечна ведаеце!—спытаў ён.—Мая дачка перапісваецца з маладзечанскімі школьнікамі. Ах, як шкада, што вы едзеце. Яна вельмі хацела б пабачыць каго з беларусаў. Штосьці б там ні было, а нашы сэрцы заўсёды з савецкім народам.

У Браціславе той парою чакалі міністра замежных спраў СССР А. А. Грамыку. На яго візіт ускладалася шмат надзей. Пагаворвалі аб новым дагаворы. І ўсюды рыхтаваліся да свята вызвалення ад гітлераўскіх захопнікаў.

Кроў, пралітая савецкім, славацкім, чэшскім народамі ў барацьбе з гітлерызмам, кліча да вечнай дружбы, напамінае аб нашай непераможнасці ў адзінай сям'і сацыялістычных нацыяў.

Ёсць штосьці знамянальнае ў тым, што якраз напярэдадні Дня Перамогі, 6 мая гэтага года, ва Уладзіслаўскай зале Пражскага Крамля быў падпісаны новы савецка-чэхаславацкі Дагавор аб дружбе, супрацоўніцтве і ўзаемнай дапамозе.

Як адзначаецца ў камюніке, абедзве дэлегацыі з задавальненнем адзначылі, што новы Дагавор адлюстроўвае імкненне абедзвюх краін умацоўваць адзінства і згуртаванасць сацыялістычнай садружнасці і ў значнай меры садзейнічае забеспячэнню міру, бяспекі і супрацоўніцтва паміж усімі дзяржавамі Еўропы.

«Тэкст дагавору,—гаварыў у дакладзе на ўрачыстым пасяджэнні, прысвечаным 25-й гадавіне вызвалення Чэхаславакіі Савецкай Арміяй, Першы сакратар ЦК КПЧ Густаў Гусак,—адпавядае прынцыпам пралетарскага інтэрнацыяналізму, якія ствараюць новы тып адносін, што склаліся паміж сацыялістычнымі дзяржавамі».

Новы дагавор аб дружбе, супрацоўніцтве і ўзаемадапамозе—гэта праграмны дакумент савецка-чэхаславацкага супрацоўніцтва. Ён з радасцю і вялікім задавальненнем успрыняты нашымі народамі. Ён дэманструе неадольную сілу камуністычных ідэй. Ён разбурае планы імперыялістаў на разрозненне сацыялістычных сіл.

Выступаючы ў Іспанскай зале Пражскага Крамля на ўрачыстым пасяджэнні, прысвечаным слаўнаму юбілею вызвалення Чэхаславакіі ад гітлераўскай акупацыі Савецкай Арміяй, Генеральны сакратар ЦК КПСС Леанід Ільіч Брэжнеў сказаў:

«Паспяховы працэс кансалідацыі чэхаславацкага грамадства, пастаянна мацнеючая дружба Чэхаславакіі з яе сацыялістычнымі саюзнікамі—усё гэта дастойны адказ ворагам сацыялізма, ненавіснікам свабоднай сацыялістычнай Чэхаславакіі».

Ворагі сацыялізма атрымалі яшчэ адзін урок: павярнуць кола гісторыі назад—нельга!

Гэтыя кнігі прызнаны прыгажэйшымі на рэспубліканскіх, усесаюзных і міжнародных конкурсах.

РЭЗЕРВЫ НОВЫХ ЗДАБЫТКАЎ

Выдаўцы, паліграфісты, мастакі нашай рэспублікі могуць ганарыцца вынікамі сваёй працы — аўтарытэт беларускай кнігі няспынна расце.

Своечасова і высакаякасна выпускалі яны ў свет творы, прысвечаныя слаўнай ленінскай даце. А такіх выданняў было нямала — больш трыццаці назваў кніг, альбомаў і іншай друкаванай прадукцыі.

125 беларускіх выданняў было паслана на рэспубліканскі кніжны конкурс 1970 года. У гэтым конкурсе ўдзельнічалі ўсе выдавецтвы рэспублікі. Дыпломам імя Францішка Скарыны — вышэйшай узнагародай — былі адзначаны паэма Уладзіміра Маякоўскага «Уладзімір Ільіч Ленін» на беларускай мове (выдавецтва «Беларусь», мастак Васіль Шаранговіч, макет і мастацкае рэдагаванне Леаніда Прагіна) і серыйнае выданне «Беларускія народныя казкі» (10 назваў), выпушчанае таксама выдавецтвам «Беларусь», любоўна, з добрай творчай выдумкай афармленае Наталляй Паплаўскай. Абодва выданні ўдала надрукаваны афсетным спосабам на Мінскім паліграфічным камбінаце імя Якуба Коласа.

Адзінаццаць кніг адзначаны дыпломамі першай ступені, васемнаццаць — дыпломамі другой ступені і трыццаць дзве — заахвочвальнымі дыпломамі.

Усе гэтыя кнігі былі пасланы ў Маскву — на Усесаюзны конкурс на ленінскую кнігу, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. У конкурсе прынялі ўдзел усе цэнтральныя і амаль усе рэспубліканскія і абласныя выдавецтвы краіны.

Вельмі строгая ацэнка мастацкай вартасці і паліграфічнай якасці кніг — асаблівасць гэтага конкурсу. Узнагароды прысуджаліся ў два этапы. Спачатку — рабочым журы па відах літаратуры і канчаткова, па кожным з вылучаных выданняў — саветам журы, у якое ўваходзілі буйнейшыя мастакі-графікі і спецыялісты кнігавыдавецкай справы.

Беларускім выданням давялося вытрымаць вельмі цяжкі і сур'ёзны экзамен.

На Усесаюзным конкурсе, прысвечаным ленінскаму юбілею, аднадушна быў прысуджаны дыплом першай ступені выданню паэмы У. Маякоўскага «Уладзімір Ільіч Ленін». Пра высокі ўзровень мастацкага афармлення гэтай кнігі не раз пісалася ў друку. Кніга канструктыўна прадумана, лаканічная ў колеры і выдатна надрукавана. Ілюстрацыі В. Шаранговіча выкананы таленавіта.

Выдаўцам і паліграфістам рэспублікі прысуджаны дыплом другой ступені за першы том «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі». Дыплома другой ступені ўдастоена афармленая Г. Паплаўскім кніга Г. Лангфела «Спеў аб Гаяваце».

Добра вядомы работы Барыса Заборава над кніжкамі для дзяцей, якія вызначаюцца багатай мастацкай выдумкай, тонкім густам. На сёлетнім конкурсе дыплом другой ступені (у комплексе) прысуджаны афармленай Б. Заборавым кнізе Р. Барадуліна «Раскідач», а таксама беларускай народнай казцы «Музыка-чарадзей» (выдавецтва «Беларусь», надрукавана на паліграфкамбінаце імя Якуба Коласа), якую эмацыянальна, сапраўды казачна, з добрым адчуваннем нацыянальнага каларыту афарміла Н. Паплаўская.

Сем кніг выдавецтва «Беларусь» узнагароджаны заахвочвальнымі дыпломамі: зборнік «Пісьмы працоўных Беларусі У. І. Леніну», кніжка-малютка «Заўсёды з Леніным», паэтычны зборнік П. Броўкі «Між чырвоных рабін», «Выбранае» Адама Міцкевіча, фотаальбомы «Франтавымі дарогамі», «Хатынь» і іншыя.

Усім гэтым кнігам уласціва высокае мастацка-тэхнічнае афармленне, яны надрукаваны на добрай паперы, у іх палепшаны палосы набору і палёў, удала падабраны шрыфты, мэтазгодна скарыстаны колеры ў тэксце. Вокладкі і супервокладкі пакрыты спецыяльнай лакавай плёнкай, абрэзы блокаў зафарбаваны, уклеены шоўкавыя закладкі. Скарыстаны і новыя пераплётныя тканіны — піке, рэсінка, элегант, пераплётны матэрыял з адкрытай фактурай — штапельныя, ільняныя і іншыя тканіны.

Характэрна, што ў апошні час мацнеюць творчыя кантакты паміж нашымі выдаўцамі і паліграфістамі. У залежнасці ад афармлення прадумваецца тэхналогія паліграфічнага выканання, і гэта таксама станоўча адбіваецца на якасці выпуску кніг.

Вялікая роля ў развіцці афармленчай культуры ў рэспубліцы належыць мастакам-графікам. Гэта іх любоў і пашана да кнігі забяспечылі поспех многім беларускім выданням на конкурсах і выстаўках.

Побач са старэйшымі мастакамі-афарміцелямі А. Волкавым, І. Давідовічам, В. Ціхановічам, М. Гуціевым і іншымі ў апошнія гады плённа і паспяхова працуюць у беларускай кнізе мастакі сярэдняга пакалення: Г. Паплаўскі, А. Кашкурэвіч, Б. Забораў, Л. Асецкі, А. Лось. Нашы выдавецтвы актыўна супрацоўнічаюць з маладымі таленавітымі мастакамі: В. Шаранговічам, Н. Паплаўскай, А. Дэмарыным, А. Зайцавым, П. Драчовым, В. і М. Басалыгамі і іншымі.

Своеасаблівым дырыжорам у мастацкім вырашэнні вобраза кнігі з'яўляецца мастацка-тэхнічны рэдактар. Хочацца адзначыць плённую працу на працягу многіх гадоў мастацкіх рэдактараў М. Шырокава, Л. Прагіна, В. Жыжэнка, А. Яўменава.

Конкурсы і выстаўкі апошніх гадоў паказалі, што наша беларуская кніга заняла пачэснае месца побач з выданнямі братніх рэспублік Прыбалтыкі, якія здаўна славяцца высокай культурай выдання кніг.

На апошнім Міжнародным конкурсе ў Лейпцыгу паэма Якуба Коласа «Новая зямля» (выдавецтва «Беларусь», мастак Георгій Паплаўскі), надрукаваная на паліграфкамбінаце імя Якуба Коласа, у ліку чатырох кніг Савецкага Саюза была адзначана як прыгажэйшая кніга свету.

Такія нашы поспехі. Зразумела, яны — не мяжа.

Але было б няправільна думаць, што на фоне поспехаў мы не бачым недахопаў. Нашы кнігі часам выдаюцца шэра, без творчай выдумкі і ў слабым паліграфічным выкананні.

У нас у рэспубліцы амаль не выпускаецца мастацтвазнаўчая літаратура. А калі асобныя кніжкі і выходзяць, ім, як правіла, не хапае якасці мастацкага і паліграфічнага выканання. Асобнай размовы заслугоўваюць палітычная, навукова-тэхнічная і вучэбная літаратура. Трэба яшчэ шмат зрабіць, каб і гэтыя кнігі паспяхова ўдзельнічалі ў спаборніцтве за медалі і дыпломы.

М. ГАНЧАРОЎ,
галоўны мастак Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку.

НАШЫ ІНТЭРВ'Ю

КАБ НАПІЦЦА ВАДЗІЦЫ З ЧЫСТАЙ КРЫНІЦЫ...

П. І. Ратайка

Ф. Д. Пракудзін

...«Таму што без вады і ні туды, і ні сюды»... Ісціна відавочная, хоць і гучыць прыпеўка з вядомай песенькі вадавоза крышачку лёгкадумна. А справа — ой, якая сур'ёзная.

Вада, вада... Кажуць, што прыродных запасаў вады на нашай планеце хопіць на 20 мільярдаў чалавек. Падлічана, што такое насельніцтва будзе недзе праз паўтараста гадоў. І, тым не менш, на бабульцы-зямлі было і ёсць шмат раёнаў, дзе вада на вагу золата. І нямала мясцін у свеце, дзе развіццё вытворчых сіл стрымліваецца толькі адсутнасцю вады, хоць ёсць тут сыравіна, ёсць людскія рэсурсы.

Скажуць, а пры чым тут наша Беларусь — край сінявокіх азёр і павольных рэк! Дзе-дзе, а ўжо тут вады павінна хапіць.

Не хапае. І чым далей, тым дэфіцыт гэты адчуваецца ўсё вастрэй. І мы, вядома, не выключэнне. Праблема вады стаіць зараз на парадку дня ва ўсіх развітых краінах.

З вялікім задавальненнем успрыняты нашай грамадскасцю апублікаваны нядаўна праект Асноў воднага заканадаўства Саюза ССР, якое павінна садзейнічаць зберажэнню і памнажэнню водных рэсурсаў краіны.

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» папрасіў кіраўнікоў раду рэспубліканскіх міністэрств і ведамстваў — так сказаць водных «куратараў» — пракаменціраваць праект новага заканадаўства, расказаць, як у рэспубліцы аберагаюцца рэкі і азёры, што робіцца для таго, каб былі яны чыстыя, паўнаводныя, поўныя рыбы, што робіцца, каб у нашы кватэры бесперабойна падавалася чыстая, празрыстая вадзіца. Адным словам, усё пра ваду.

Інтэрв'ю ў кожнага з адказных таварышаў бралася асобна. Але дазволім сабе маленькую «вольнасць» — уявім, што гутарка вялася за адным сталом.

У. А. Бразгаўка

Л. І. Бердзічавец

КАРЭСПАНДЭНТ:

— Як вы ацэньваеце праект Асноў воднага заканадаўства?

Фёдар Дзмітрыевіч ПРАКУДЗІН,
намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды:

— З'яўленне яго вельмі своечасовае. Не сакрэт — многія пытанні аховы прыроды, у прыватнасці, аховы нашых водных багаццяў, былі, калі можна так сказаць, не адрэгуляваны. Гаспадароў многа, а парадку... Думаю, што вельмі станоўчую ролю адыграюць такія артыкулы новага заканадаўства, як, скажам, шосты, дзе гаворыцца пра планаванне ў рэспубліках мерапрыемстваў па выкарыстанні і ахове вод, або восьмы, які ставіць пад строгі кантроль размяшчэнне, праектаванне, будаўніцтва і ўвод у эксплуатацыю прадпрыемстваў, збудаванняў і іншых аб'ектаў, якія ўплываюць на стан вады.

Разам з тым, на маю думку, многія набалелыя пытанні не знайшлі ў праекце свайго вырашэння.

Адна з самых вялікіх бядот — забруджванне вадаёмаў прамысловымі адкідамі, сцёкавымі водамі. Па новым заканадаўстве ў кожнай рэспубліцы будзе планавацца будаўніцтва водаачышчальных установак. Здаецца, добра. Але ж, у кожнай рэспубліцы ёсць многа прадпрыемстваў, якія падначальваюцца саюзным міністэрствам і гэтымі міністэрствамі фінансуюцца. Юрысдыкцыі рэспубліканскіх планавых і фінансавых органаў такія прадпрыемствы не падпарадкоўваюцца. Ну, а начальству, якое жыве далёка ад Беларусі, сказаць па праўдзе, не вялікі клопат, забруджвае, напрыклад, Беларускі аўтазавод раку Плісу, ці не. На выпуск аўтамабіляў гэта не ўплывае... Мне здаецца, што планаванне мерапрыемстваў па ахове і выкарыстанні водных багаццяў трэба рабіць у саюзным маштабе.

Яшчэ. На маю думку ў заканадаўстве трэба прадугледзець, каб завод, фабрыка, якія эксплуатуюць вадаём, плацілі і за ваду, якую бяруць, і за спуск сцёкавых вод. Такі парадак існуе, напрыклад, у Венгрыі, Польшчы, Чэхаславакіі. Гэтая мера вельмі дысцыплінуе. Кожнае прадпрыемства там зацікаўлена, каб мець ачышчальную ўстаноўку. Тады не трэба стольні плаціць за сцёкавыя воды, і ўстаноўка хутка акупаецца.

А ў нас? Калі завод карыстаецца водаправодам, дык яшчэ трохі плаціць па ўстаноўленым тарыфе. А калі вадаёмам — тут вады бярэ колькі хоча і ўсё бясплатна.

Уладзімір Андрэевіч БРАЗГАЎКА,
намеснік міністра камунальнай гаспадаркі БССР:

— Трэба, каб па заканадаўстве вада прамысловым прадпрыемствам на тэхналагічныя патрэбы выдавалася строга па ліміце. За перарасход ліміту — браць плату па павышаным тарыфе, каб гэтыя сродкі выкарыстаць для будаўніцтва водаправодна-каналізацыйнай гаспадаркі. Мы лічым, што кожнае прадпрыемства павінна адлічваць у рэспубліканскі цэнтралізаваны фонд сродкі на будаўніцтва і рэканструкцыю водаправода і каналізацыі. Што датычыць забруджвання вадаёмаў, дык тут трэба ўстанавіць самую строгую адказнасць, за кожны выпадак караць рублём...

КАРЭСПАНДЭНТ:

— Нядаўна «Литературная газета» пісала, як гэтая праблема рашаецца ў Разані, дзе на адным з буйных заводаў пабудавалі вельмі эфектыўныя ачышчальныя ўстаноўкі, да якіх падключыўся амаль увесь горад. Сцёкавыя воды тут вяртаюцца ў Аку зусім чыстымі...

Ф. ПРАКУДЗІН:

— Аналагічныя прыклады можна знайсці і ў нашай рэспубліцы. Вельмі эфектыўныя ачышчальныя збудаванні на Аршанскім льнокамбінаце. Тут ёсць спецыяльны цэх па ачыстцы сцёкаў. Няма ў нас прэтэнзій у гэтым плане і да прадпрыемстваў Міністэрства аўтатранспарту.

Але ўвогуле хваліцца няма чым. На многіх, вельмі многіх прамысловых прадпрыемствах ачышчальныя ўстаноўкі малаэфектыўныя або іх зусім няма. Вось на тым жа Беларускім аўтазаводзе ўжо 10 гадоў рашаецца пытанне аб ачышчальных збудаваннях, ды так справа з месца і не рухаецца. То праектныя арганізацыі падводзяць, то яшчэ нешта.

У. БРАЗГАЎКА:

— Наогул з праектаваннем ачышчальных збудаванняў, каналізацыі, водаправода сапраўды неразбярыха. Гэтым займаюцца «Белдзяржпраект», «Мінскпраект», «Белкамунпраект», «Белпрампраект», Мінскае аддзяленне інстытута «Саюзводаканалпраект», «Укрвадаканалпраект», «Укргіпракамунбуд». Кожны даказвае сваё, цягне ў свой бок — а ў выніку добрых праектаў у нас няма.

Ф. ПРАКУДЗІН:

— Ачышчальныя ўстаноўкі ў нас будуюцца ў самую апошнюю чаргу. Узяць, да прыкладу, Мінскую станцыю аэрацыі, якая патрэбна гораду, як паветра. Узводзяць яе дзесяць гадоў, але пакуль далей механічнай ачысткі сцёкавых вод справа не ідзе, хоць яшчэ пазалетась, згодна з праектам, станцыя павінна была распачаць біялагічную ачыстку. Дарэчы, праектная магутнасць станцыі 215 тысяч кубаметраў вады ў суткі, а прыходзіцца прымаць зараз больш 300 тысяч. Трэба ставіць пытанне аб будаўніцтве другой чаргі станцыі.

Мінск — не выключэнне. З 1963 года будуецца станцыя аэрацыі ў Гродна (тут без яе наогул не абыйсціся, бо на пітво ў горадзе ідзе рачная вада), з 1965 года — у Салігорску. Не дачакаюцца гарадскіх ачышчальных збудаванняў віцябляне. Гэта ўсё на сумленні камунальнікаў. Калі па рэспубліцы ўвогуле забруджванне вадаёмаў трохі спынена, дык непасрэдна бытавымі адыходамі — наадварот узрасло.

У. БРАЗГАЎКА:

Не хапае сродкаў — вось прычына зацягвання будаўніцтва ачышчальных установак. Тым не менш за апошнія гады станцыі аэрацыі, каналізацыйныя сістэмы пабудаваны амаль ва ўсіх абласных цэнтрах.

Зараз мы ўкараняем вельмі каштоўную навінку, распрацаваную нашай Акадэміяй навук. Маецца на ўвазе электрахімічная ачыстка сцёкавых вод, так званы спосаб электракаагуляцыі. Ён адносна танны і даступны нават невялікаму прадпрыемству. Інстытут «Белкамунпраект» распрацаваў доследны ўзор электракаагуляцыйнай установкі, якая будзе выпрабоўвацца на Мінскім шарыкападшыпнікавым заводзе. Калі ўсё будзе добра, такія ўстаноўкі знойдуць сабе месца ў скуранай прамысловасці, на аўтарамонтных заводах.

Што датычыць Мінска, дык перавод станцыі аэрацыі на поўную біялагічную ачыстку значна палепшыць санітарны рэжым Свіслачы...

Пётр Іванавіч РАТАЙКА,
начальнік «Белрыбвода»:

— Баюся, хутка мы застанемся без рыбы. Вось тая ж Свіслач. Колькі бруду, колькі атруты, ад якой гіне ўсё жывое, нясуць яе воды. З-за Свіслачы забруджваецца Асіпавіцкае вадасховішча, дзе з кожным годам усё менее і менее рыбы. Ды ці толькі тут? Рыба, якую ловяць у Дняпры паміж Магілёвам і Быхавам, так пахне газай, як быццам яе спецыяльна вымочвалі ў нафце. Асабліва забруджвае Днепр Магілёўскі завод штучнага валакна, які не мае эфектыўных ачышчальных установак. Не адзін раз мы яго штрафавалі, але ўсё ідзе па-старому.

Вялізную шкоду нашым рыбным запасам наносіць атручванне рэк і азёраў гербіцыдамі, штучнымі ўгнаеннямі, гноем. Дзіву даешся, з якой бесклапотнасцю, абыякавасцю ставяцца да гэтага кіраўнікі некаторых калгасаў і саўгасаў. У Мядзельскім раёне ёсць возера Баторына. Раней яно славілася ваграмі — адной з самых каштоўных нашых рыб. І раптам вугры пачалі гінуць. Што за прычына? На месца выехала аўтарытэтная камісія на чале з акадэмікам Гараглядам. Высветлілася, што мясцовы калгас пабудаваў на беразе Баторына летні свіны лагер і ўся гноевая жыжка адтуль сцякала ў возера. Ад гэтага і загінулі вугры.

А колькі выпадкаў, калі ў вадаёмы спускаюць рэшткі аміячнай вады — страшнай атруты для рыбы. Або ўявіце такі малюнак. Над полем лётае самалёт сельскагаспадарчай авіяцыі — сее ўгнаенні, або гербіцыды. А на ўскраі поля — рачулка. Запэўняю вас, наўрад ці пасля такой «авіяапрацоўкі» застанецца ў рэчцы штонебудзь жывое.

Ф. ПРАКУДЗІН:

— Перад кожным буйным горадам вы ўбачыце плакат, які папярэджвае, што ўезд на брудных машынах строга забараняецца. І вось, калі ласка,— у моечную ператвараецца бліжэйшая рачулка. Ад'ехала машына, і па воднай люстрадзі паплылі масляністыя плямы.

З вудай на такую рачулку лепш не прыходзь — рыбы тут няма.

Скажу больш, некаторыя гарадскія ўлады замест таго, каб абсталяваць спецыяльныя моечныя пункты для аўтамашын, робяць пад'езды, масткі каля рэчак, каб шафёрам было зручней мыць машыны. Гэта ж асаблівых клопатаў не патрабуе, ды і танней абыходзіцца.

П. РАТАЙКА:

— Вось таму мы, рыбнікі, з такім задавальненнем сустрэлі праект Асноў воднага заканадаўства. Калі яно будзе строга праводзіцца ў жыццё — рыба адчуе сябе вальготней. Узяць хаця б артыкул 35, дзе канкрэтна гаворыцца, што выкарыстанне водных аб'ектаў для зліву вытворчых, бытавых і іншых відаў адкідаў забараняецца.

Узрадавала нас і тое месца ў Асновах, дзе забараняецца сплаў лесу молем па водных аб'ектах, якія маюць асаблівае значэнне для рыбнай гаспадаркі.

Бо зараз бярвенні скідаюць абы як у раку — і хай плывуць. Адно прыстане да берагу, другое патоне, пачынае гніць. Дзе ж тая рыба будзе...

КАРЭСПАНДЭНТ:

— Пётр Іванавіч, у нас часта гавораць і пішуць пра тое, што пэўную шкоду рэкам і азёрам наносіць няўмелая меліярацыя.

П. РАТАЙКА:

— Няхай не крыўдуюць на мяне меліяратары, але ў нас, рыбнікаў, вялікі рахунак да іх. Я магу прывесці шмат прыкладаў таго, як у выніку непрадуманай меліярацыі гінуць многія азёры і нават рэкі.

Узяць возера Чырвонае ў Жыткавіцкім раёне. Вялізнае было возера, больш пяці тысяч гектараў. І рыба вадзілася, бралі да 70 кілаграмаў з гектара. Сёння ў Чырвоным рыбы амаль няма. Возера так абмялела, што не ўсюды праедзеш на лодцы — гразь. Прычына? Меліяратары спусцілі ваду.

Возера. Вечар каля Любані. Пасля меліярацыйных работ засталося без вады. Тое ж самае на азёрах Арэхаўскім, Чорным і Белым у Брэсцкай вобласці...

КАРЭСПАНДЭНТ:

— У гэтай сітуацыі, Леанід Іванавіч, вы апынуліся ў становішчы апанента. Вашы аргументы?

Леанід Іванавіч БЕРДЗІЧАВЕЦ,
намеснік міністра меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР:

— Па прафесіі я меліяратар, гідраінжынер і таму, здаецца, магу прэтэндаваць на нейкую кампетэнтнасць у такіх пытаннях. Вось чаму з усёй катэгарычнасцю заяўляю, што многае, вельмі многае ў крытыцы нас, меліяратараў, не мае пад сабой ніякай падставы.

Некаторыя з нашых крытыкаў даходзяць да таго, што сцвярджаюць, быццам асушэнне, скажам, Палесся, ператворыць гэты раён у... Сахару.

Чытаеш некаторыя артыкулы, нарысы, аповесці, і дзіву даешся — адкуль тая туга па старым, аджытым. Не магу абысці маўчаннем падарожныя нататкі пісьменніка Уладзіміра Караткевіча, змешчаныя ў часопісе «Маладосць». Не буду гаварыць пра мастацкія вартасці твора — тут я не спецыяліст, хаця і дапускаю, што мастацкі ўзровень яго дастаткова высокі. Але погляды, безапеляцыйнасць аўтара мяне абурылі. Ён з замілаваннем ставіцца да старога Палесся, лье па ім слёзы. Але ж у нас сёння кожны школьнік ведае, што такое старое Палессе, ведае па творах Коласа, Купалы, Мележа. Згубленыя сярод дрыгвы бедныя вёсачкі, куды не праехаць ні вясной, ні восенню, гаротнае жыццё палешукоў, якія і людзьмі не зваліся. І калі на месцы балотаў зараз квітнеюць палі, калі праз былыя балоты пралеглі дарогі — як гэтаму не радавацца!

КАРЭСПАНДЭНТ:

— Гэта ўсё бясспрэчна. Але з песні слова не выкінеш — там-сям меліяратары перагнулі кій. Ёсць мясціны, якія раней захлыналіся вадой, а зараз, пасля меліярацыі, пакутуюць ад смагі. Трапілі з агня ды ў полымя... Я сам бываў у палескіх вёсках, дзе са студняў знікла вада, дзе на палі наступае пясок...

Л. БЕРДЗІЧАВЕЦ:

— Я спачатку адкажу наконт студняў, бо мне такія папрокі часта прыходзіцца выслухоўваць. Тут вельмі да месца прымаўка: «Лес рубаюць, трэскі ляцяць». Так, сапраўды, калі спраміць рачулку — а зрабіць гэта бывае неабходна, інакш ніякага эфекту ад меліярацыі не будзе — узровень грунтовых вод недзе панізіцца, і студні ў вёсцы, што размешчана побач, прыйдзецца паглыбляць. Але ж чаму лю-

дзі забываюць, што праз год-два яны змогуць выкарыстаць сотні і сотні гектараў тлустага тарфяніку, над якім яшчэ нядаўна калыхалася балота з камарамі?

Што датычыць асушаных мясцін, якія зараз патрабуюць абваднення, дык такія факты ёсць. Але на ўсякую з'яву трэба глядзець, як кажуць, гістарычна. Асушэнне палескай нізіны ў нас пачалося ў асноўным пасля вайны. Сродкаў, зразумела, не хапала — было шмат іншых клопатаў. Меліярацыя гектара лімітавалася сумай у 200—250 рублёў. Гэтых сродкаў хапала толькі на тое, каб спусціць ваду. І ўсё роўна, калі падлічыць плюсы і мінусы нават такой, мо трохі і прымітыўнай меліярацыі — плюсаў у многа і многа разоў больш.

КАРЭСПАНДЭНТ:

— У праекце Асноў воднага заканадаўства падкрэсліваецца, што ўвод у эксплуатацыю асушальных сістэм да гатоўнасці водапрыёмнікаў і іншых збудаванняў у адпаведнасці з зацверджаным праектам строга забараняецца.

Л. БЕРДЗІЧАВЕЦ:

— Такія парушэнні ў нас бывалі. Але ў апошнія гады мы будуем меліярацыйныя сістэмы двухбаковага дзеяння, яны не толькі асушаюць, але і рэгулююць сцёк, калі трэба, падаюць ваду на асушаныя ўчасткі. Дадамо, што такія сістэмы пабудаваны ўжо на 150 тысячах гектараў.

КАРЭСПАНДЭНТ:

— Значыць, крытыка грамадскасці трохі дапамагае?

Л. БЕРДЗІЧАВЕЦ:

— Крытыка грамадскасці заўсёды дапамагае. Але дзеля высвятлення ісціны скажам, што меліярацыя двухбаковага дзеяння была распрацавана беларускімі вучонымі яшчэ да Айчыннай вайны. У вайну праекты былі згублены і адноўлены ўжо ў пасляваенны час. Мы маем магчымасць іх ажыццявіць, бо зараз дзяржава нам дае на меліярацыйныя работы столькі грошай і тэхнікі, колькі трэба.

У двух словах раскажу, што такое меліярацыя двухбаковага дзеяння. Возьмем для прыкладу пінскія балоты. Усе навакольныя землі як губка, перанасычаны вадой. Меліярацыйнымі каналамі, сістэмай шлюзавання, мы адводзім ваду з палёў у вадасховішчы. Калі трэба, у любы момант ваду зноў можна падаць на палі.

Сёння гэта асноўны кірунак у меліярацыі. Ён, думаю, спыніць спрэчкі вакол гэтага пытання.

Каб падмацаваць сказанае, дадамо, што толькі на Палессі будзе пабудавана 17 вадасховішчаў агульнай ёмкасцю 1,5 мільярда кубаметраў. Два з іх пабудаваны ўжо — Любанскае і Салігорскае.

П. РАТАЙКА:

— У нас, часам, робяць вадасховішчы без папярэдняй ачысткі ложа. Заліваюць з усім, што ёсць — дробнымі дрэўцамі, хмызняком. Потым усё гэта пачынае гніць. Рыба ў такой вадзе адчувае сябе вельмі няўтульна. Дарэчы, так зрабілі на Мінскім і Любанскім вадасховішчах... Вельмі добра, што ў Асновах заканадаўства забараняецца напаўненне вадасховішчаў да ажыццяўлення мерапрыемстваў па падрыхтоўцы ложа.

Л. БЕРДЗІЧАВЕЦ:

— Пры Любанскім вадасховішчы створана сетка сажалак для развядзення рыбы плошчай 2,5 тысячы гектараў. Усяго на Палессі будзе пабудавана 19 поўнасістэмных рыбных гаспадарак і 410 калгасных і саўгасных сажалак.

Каб супакоіць аматараў прыроды, паведамляю, што схемай асушэння Палескай нізіны прадугледжваецца стварэнне запаведніка плошчай 150 тысяч гектараў паміж рэкамі Львой і Ствігай. У запаведніку мяркуецца стварыць некалькі апорных пунктаў АН БССР, на якіх будуць вывучацца флора і фаўна Палесся.

А цяпер для аматараў добрай шкваркі ды белай булкі (думаю, усе мы такія аматары): на асушаных землях Палесся запланавана арганізаваць 72 саўгасы, за якімі будзе замацавана ні многа, ні мала — 360 тысяч гектараў зямлі.

□

Чатыры інтэрв'ю, чатыры розныя пункты гледжання па адным і тым жа пытанні. Не будзем падводзіць вынікі гэтай імправізаванай дыскусіі, думаецца, чытач сам зразумее, што да чаго. Ясна адно — пакуль што не на беразе кожнай ракі рызыкнеш адпачыць, не да кожнай сажалкі падыдзеш з надзеяй злавіць на вуду якога ляшча.

Вада, вада, вада... Наша вялікае багацце, якога ў нас не так ужо аказваецца і многа. Будзем помніць пра гэта. Дзеля нас, дзеля нашых нашчадкаў.

Гутарку вёў М. ЗАМСКІ.

Васіль ВІТКА

ЗАЛОМШЧЫКІ

Днямі, ідучы паркам імя М. Горкага, раптам пачуў за сабою выклік захаплення:

— Вось гэта здаравяк!

Госпадзі, ці не я здаўся некаму здаравяком?

Я азірнуўся.

Малады, інтэлігентнага выгляду мужчына — інжынер, урач, спартсмен, — не ведаю хто, адным словам, сучасны цывілізаваны мінчанін паказваў сваёй маладой спадарожніцы новенькі мосцік цераз ручаіну, якая перасякае парк.

Што захапіла іх увагу — адразу я не зразумеў, зірнуўшы на мосцік: яго выфарбаваныя парэнчы зіхацелі на сонцы. І раптам я ўбачыў — адна з іх, тоўсты металічны прэнт, прыгнута зверху ўніз настолькі, што ўтварыла перавернутую дугу. Вось што выклікала захапленне маладых людзей! Сапраўды, трэба было мець сілу бугая, каб гэтак выгнуць жалеза.

І тут у галаву мне стукнула думка: наколькі ж я адстаў ад сучасных уяўленняў аб характве і значэнні сілы! Відаць жа, каб я ўбачыў пераламаную парэнчу, першае, што я сказаў бы: — Ну, і свалата, ну і падлюга ж!

Такой бы яна і была, псіхалагічная рэакцыя, маё разуменне той сілы, праявы якой вельмі ж часта не толькі відны, а кідаюцца ў вочы на кожным кроку: скрышаныя, разварочаныя лаўкі, пабітыя каменнямі электрычныя ліхтары і лямпы на слупах, раструшчанае шкло ад посуду, асушанага аматарамі «культурна» пасядзець на ўлонні прыроды, — дый ці мала іх, слядоў штодзённага варварства на нашай зямлі?

З трывогай даўно заўважаю, што часам у маладога гараджаніна вельмі мала павагі да таго, што робіцца, ствараецца для яго ж дабрабыту, дзеля прыгожасці, якая б цешыла яго вока, выхоўвала яго эстэтычны густ.

Калі будавалі каля музея Янкі Купалы першы, самы вялікі ў Мінску, фантан, яго гарлавіну, каб падсвечваць ваду, выклалі каляровым шклом. Аднае раніцы я выганяў адтуль, з фантана, падлеткаў, якія зубілам выбівалі гэтыя каляровыя пліткі. Дзеля чаго спатрэбіліся яны — патоўчаныя, патрушчаныя на дробныя кавалачкі — дзецям? А так, дзеля забаўкі. Гэта былі дзеці з дома цераз вуліцу, што насупраць фантана і садка, у якім яны гуляюць штодня цяпер і будуць гуляць, калі стануць пенсіянерамі.

Пачалася самая шчаслівая пара года — вясна. Каго ў вольную хвіліну і асабліва вечарам не вабяць паркі, скверы, нашы плошчы і вуліцы! Але паглядзіце, якія сляды дрымучага дзікунства застаюцца ў кожным кутку і ля кожнай лаўкі, дзе пабывала «цёплая» гітарная ці субутэльная кампанія! Даволі цяжкія сляды, якія назаўтра ўсю раніцу вымушаны выграбаць і вычышчаць нашы самаахвярныя жанчыны-прыбіральшчыцы. Дарэчы, нікога ў нас так не папракаюць вялікімі заработкамі, як прыбіральшчыц.

— За што грошы бярэ? Няхай прыбірае!

І вось там, дзе пасядзіць вечарок падобная кампанія, ужо цэлыя горы смецця: недакуркаў, лушпіння, папяровага ашмоцця, бляшанкі ад кансерваў і нават не кавалкі хлеба, а пакрышаныя, паламаныя цэлыя буханкі. Як хутка забыліся некаторыя барадатыя і вусатыя нашы нашчадкі, якою цаною ён абышоўся іх бацькам, гэты хлеб!

Я ўжо не кажу аб такіх адзнаках хлапецкага дзікунства, як віртуознае цырканне праз зубы, якому мог бы пазайздросціць вярблюд.

На кожным кроку стаяць урны, але для нашых юных сучаснікаў — гэта ўжо атрыбуты старажытнай цывілізацыі.

Дарагія мае мінчане, а ці мала хто з вас не затыкаў насоў, праходзячы цераз пад'езды і лесвічныя пляцоўкі сваіх дамоў? Смурод забівае дых. Гэта таксама сляды нашых сяброў, але зусім не тых, што пакідаюць свой «аўтограф», папярэдне абнюхаўшы вугал дома. Гэтыя распіваюцца, не нюхаючы, і з куды большым заліхвацкім росчыркам!

Адкуль ідзе гэтае шкодніцтва? А ўсё ад той жа заліхвацкасці, ад маладзецкага імкнення паказаць «силушку богатырскую». Рэдкарэдка хто цяпер выступае ў адзіночку. Заліхвацтва прыстасавалася да сучаснасці. Якая цікавасць ставіць «рэкорды», каб ніхто не бачыў? Так і нараджаецца тая «мастацкая» самадзейнасць, якая выклікае захапленне: «Ах, які здаравяк!» Іначай — навошта ж сілу траціць? Той малады бугай, які ламаў парэнчы маста, я ўпэўнены, рабіў гэта не дзеля сваёй асабістай пацехі, не тайна, а на вачах аўдыторыі падобных сабе, у крайнім выпадку — прысвяціў гэты рэкорд рыцарства... ёй, сваёй Дульцынеі. Пры поўнай адсутнасці разумовых і душэўных якасцей, чым жа можна пахваліцца, як не сілай?

А ёсць у нашым побыце з'явы, якія ўжо мала каго трывожаць. Хто з нас, гараджан, не бачыць, як тыя ж «рыцары» ў нашых кволенькіх садках і скверыках ломяць дрэвы, латошаць кусты бэзу, што не паспеў яшчэ прыжыцца, разрасціся як след, топчуць ружы, выварочваюць з карэннем цюльпаны, гладзіолусы, а зацвітуць вішні і яблыні — не пашкадуюць і іх. Тое, што расце, цвіце на вачах усіх— для сучаснага дзікуна яшчэ не краса, не асалода. Толькі тады ён у поўным шчасці, калі ўсё будзе скрышана, спляжана — перацягнута ва ўласную «камфартабельную» пячору.

Не ведаю, ці ёсць у нашым гарсавеце статыстыка, якая падлічвае ўсе гэтыя страты, што наносяцца нашаму гораду кожны год, і якая тэндэнцыя росту або зніжэння гэтых страт.

Не можа не трывожыць усіх нас іншая статыстыка, якую весці значна цяжэй, але з якою мы павінны змагацца ўсімі магчымымі сродкамі: гэта тыя этычныя страты, тыя духоўныя калецтвы, якія наносяць перш за ўсё самі сабе, уласнымі рукамі ўласнаму сумленню тыя, хто шкодзіць, гнюсіць і брыдзіць ва ўласным калектыўным доме, і тыя, хто бачыць гэта і не лічыць усё гэта небяспечным маральным злачынствам.

Калісьці ў старой вёсцы самым страшным злачынствам быў залом у жыце— пучок каласоў, заламаных і скручаных вузлом. Гэта азначала, што ў вас ёсць закляты вораг, які жадае вам няшчасця. Калі жыта зжыналася, залом пакідаўся некранутым. Ён заставаўся на полі жахлівым напамінкам і дакорам таму, хто зрабіў гэтае злачынства.

Ніякія дакоры сумлення, на жаль, не мучаюць сучасных заломшчыкаў.

Давайце, людзі добрыя,— усё зробім дзеля таго, каб родная цярплівая наша зямля, кожны горад і вёска не пакідалі не заўважанымі ніводнага злачыннага залому!

ВЕЧНА Ў ПАМЯЦІ

СУСТРЭЧА ПРАЗ 29 ГАДОЎ

Яны сустрэліся ў рэдакцыі. Справа налева: І. Калеснік, В. Шомадзі, Я. Рыбак і журналіст І. Каршакевіч.
Фота Ул. КРУКА.

Расставанні і сустрэчы... Пасля вайны, што вогненнай віхурай пранеслася над нашай зямлёй, маці ўсё яшчэ шукаюць дзяцей, дзеці — бацькоў, шукаюць адзін аднаго былыя аднапалчане...

Гэтыя трое не бачыліся 29 гадоў. З 24 чэрвеня сорак першага...

Але ўсё па парадку. У 1964 годзе ў «Літаратуры і мастацтве» з'явілася нататка «Па слядах подзвігу». Журналіст Ігар Каршакевіч расказаў пра пошук воінаў 55-й стралковай дывізіі, якая ў самым пачатку вайны грудзьмі стала на шляху гітлераўцаў на Брэсцкай шашы пад Баранавічамі.

Сярод самых мужных быў малады лейтэнант-артылерыст Віктар Шомадзі, сын венгерскага рэвалюцыянера. Пра яго не раз пісалі ў тыя цяжкія дні франтавая і армейская газеты.

Як склаўся лёс артылерыста, ці выжыў ён у віхуры вайны? Доўга следапытам не ўдавалася нічога высветліць. Але неўзабаве стала вядома, што палкоўнік Віктар Эрнеставіч Шомадзі жывы, здаровы і служыць ў Савецкай Арміі.

І. Каршакевічу ўдалося адшукаць і некаторых іншых байцоў 55-й дывізіі, якія сталі насмерць у чэрвені сорак першага. Сярод іх — Івана Мінавіча Калесніка і Якава Рыгоравіча Рыбака. Пра гэты пошук у свой час таксама пісала «Літаратура і мастацтва».

...Яны рассталіся маладымі дваццацігадовымі хлопцамі, сустрэліся тут, у рэдакцыі, сівымі ветэранамі. І пачаліся ўспаміны, успаміны...

Віктар Эрнеставіч, цяпер ужо генерал, расказвае, і ў пакой нібы ўрываецца гарачы подых вайны. Цяжкія баі пад Слонімам, Баранавічамі, Ляхавічамі з танкавымі калонамі фашыстаў. Батарэя лейтэнанта Шомадзі прамой наводкай страляе па ворагу. Потым яго батарэя, да апошняга снарада білася пад Прапойскам.

— Зараз гэта трохі дзіўна гучыць — конная артылерыйская батарэя, — усміхаецца Віктар Эрнеставіч, — а між іншым — грозная зброя. Мы тады, у першыя дні вайны, пабілі нямала фашыстаў.

За бой пад Прапойскам лейтэнант Віктар Шомадзі быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. Дарэчы, ордэн гэты знайшоў яго толькі ў сорак трэцім.

Эпізоды, эпізоды ледзь не трыццацігадовай даўнасці. Яны запалі ў сэрца мабыць назаўсёды. Таму так усхвалявана блішчаць вочы генерала. Помніцца яму кожны ручай, ля якога біліся, кожны баявы сябар.

— А помніце, хлопцы, маёра Варапаева? Ён яшчэ ў Іспаніі выяваў, які герой быў! Дзякуючы яго мужнасці, вопыту полк наш выйшаў з акружэння, выйшаў калі здавалася, што ўсё скончана. А мой палітрук Шлееў, а старшы лейтэнант Марозаў?..

— А помніце, Віктар Эрнеставіч, як ваша батарэя пад Прапойскам збіла нямецкую «раму», — пытаецца Іван Мінавіч Калеснік.

— Так, так, не было ад яе жыцця. Кожны дзень у адзін і той жа час вісіць і вісіць над галавой, карэкціруе агонь гітлераўскай артылерыі... Аднойчы я загадаў бабахнуць па ёй. Ведаеце, бывае і зенітчыкі лупяць у белы свет, а тут мы, не зенітчыкі, а трапілі. Удача...

«А помніш, а помніш»... У пакоі гучаць прозвішчы сяброў, што не прыйшлі з вайны.

Праходзяць вёсны і зімы, праходзяць гады і гады, а тыя, што загінулі, заўсёды з намі, у нашай удзячнай памяці. Яны з намі ў квітнеючых садах, у новабудоўлях, у шчаслівых усмешках дзятвы.

Сустрэча, пра якую мы расказалі, адбылася 8 мая, напярэдадні 25-годдзя вялікай перамогі над фашысцкай Германіяй. У той дзень сотні і тысячы вянкоў леглі ля падножжа помнікаў вядомым і невядомым героям Вялікай Айчыннай.

Могуць спакойна спаць героі—дзеці прынялі эстафету бацькоў. Яна ў надзейных руках.

М. МІХАЙЛАЎ.

З АРХІЎНЫХ ПАЛІЦ

«З-ЗА ШКОДНАГА НАПРАМКУ...»

Старонкі гісторыі беларускага дарэвалюцыйнага друку

Адзіны вядомы пакуль экземпляр гэтай газеты захоўваецца ў газетным фондзе Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Ленінградзе. Гэта першы і па волі ўлад апошні нумар «Голоса Белоруссии». У цэнзурнай справе газеты, якая захоўваецца ў архіве былога царскага Галоўнага ўпраўлення па справах друку, запісана, што «з-за шкоднага напрамку» выданне газеты прыпынена на ўвесь час дзеяння ў Мінскай губерні Палажэння аб надзвычайнай ахове, уведзенага царызмам у разгар рэвалюцыйных падзей 1905 года. Такім чынам, «Голос Белоруссии» быў спынены на першым жа нумары, які выйшаў 1-га студзеня 1906 года. За два тыдні да гэтай падзеі, 14 снежня 1905 года, распараджэннем мінскага губернатара была забаронена па тых самых матывах газета «Северо-Западный край», у выданні якой прымалі ўдзел і бальшавікі. Знаёмства з адзіным нумарам «Голоса Белоруссии» наводзіць на думку: ці не з'яўляецца выданне «Голоса Белоруссии» імкненнем прадоўжыць справу «Северо-Западного края»?

«Голос Белоруссии», які выйшаў у Мінску, — чатырохпалоснае выданне ў палову фармата звычайнай газеты. У змешчанай на першай старонцы аб'яве аб выхадзе газеты рэдакцыя піша: «Умовы нашага жыцця не дазваляюць нам выканаць ва ўсёй шырыні праграму нашай газеты, якую мы меркавалі, і прымушаюць нас часова абмежавацца скарочаным выданнем газеты «Голос Белоруссии». Адпаведна з гэтым, фармат газеты будзе зменшаны да памеру другога выдання «Сына отечества» [1]). Падпіска адкрываецца толькі на адзін месяц».

Змест першага нумара «Голоса Белоруссии» гаворыць аб недвухсэнсоўнасці намераў рэдакцыі і аб справядлівай асцярозе з падпіскай.

Кожны матэрыял «Голоса Белоруссии» носіць ярка выяўлены класавы, рэвалюцыйны характар. Па сутнасці, газета ўяўляе сабой як бы адну вялікую лістоўку. Перадавы «З новым годам!», карэспандэнцыя з Бабруйска напісаны на мяжы прамога заклiку да рэвалюцыйных дзеянняў. Выразнасць сваёй пазіцыі, незадаволенасць буржуазнымі «паўмерамі» газета падкрэсліла ў артыкуле, названым «Мінск, 1-е студзеня 1906 года»:

«І вораг народа — самадзяржаўная бюракратыя, яшчэ прыкрытая стальной шчацінай, даўно трапеча...

Усё ж бюракратычныя прымочкі і прысыпкі, якія ў такім мностве выдумляюцца ў розных саветах, камісіях, камітэтах і канцылярыях — гэта вартыя жалю паліатывы...»

Бальшавіцкая газета «Северо-Западный край», якая многа зрабіла для рэвалюцыйнай прапаганды ў Беларусі, была закрыта царскімі ўладамі. Але жывыя традыцыі «Северо-Западного края» і яго папярэдніка прагрэсіўнай дэмакратычнай газеты «Минский Листок». Відаць, з мэтай падкрэсліць гэту пераемнасць у «Голосе Белоруссии» змешчаны вершы беларускіх паэтаў-дэмакратаў, актыўных супрацоўнікаў «Минского Листка» Янкі Лучыны («Роднай старонцы») і Францішка Багушэвіча («Панская ласка», надпісана — Мацей Бурачок). Да гэтых вершаў па тэме прымыкае «Казка пра Голых і пра Сабаліныя футры», апублікаваная з красамоўным подпісам — Гайдамак. «Мараль» казкі больш чым недвухсэнсоўная: «Вельмі доўга мірна спалі Сабаліныя Футры, вельмі доўга вілялі хвосцікам панскія сабачкі ў папонках. І вось, раптам, убачылі яны, што Голыя пад імі кулакі паднялі...»

Такая сумленная непрымірымая пазіцыя газеты ў пачатку 1906 года ўяўляецца асабліва каштоўнай, калі прыняць пад увагу, што значная частка легальнай прэсы на меры спаду рэвалюцыйнай хвалі ўзмоцнена правела, прымала яўна рэакцыйна-буржуазнае, пракадэцкае аблічча, праўда, па-ранейшаму прыкрываючыся квяцістай фразеалогіяй.

Імёны ж аўтараў, супрацоўнікаў газеты «Голос Белоруссии», газеты, якая адкрыта заявіла аб тым, што «на Шыпцы неспакойна» і забароненай на першым жа нумары, нам невядомыя. Артыкулы без подпісаў... Псеўданімы... У якасці рэдактара-выдаўца ўказаны С. В. Скандракоў, імя, якое няглядзячы на пошукі, пакуль яшчэ нідзе не сустракалася. Газета надрукавана ў Мінску ў друкарні Н. М. Нахумава, якая змяшчалася ў доме Сnітко на Прэабражэнскай вуліцы, — так указана ў выхадных дадзеных нумара. Можа, наступныя пошукі пралыюць святло на гісторыю ўзнікнення «Голоса Белоруссии» — газеты, якая спрабавала стаць на змену бальшавіцкаму «Северо-Западному краю».

С. БУКЧЫН.

---

[1]) «Сын отечества» — ліберальная газета, якая выдавалася ў Пецярбурзе. З ліпеня 1905 года выходзіла двума выданнямі.

КРЫТЫКА ПРЫЗНАНА ПРАВІЛЬНАЙ

У газеце «Літаратура і мастацтва» за 24 сакавіка г. г. была надрукавана крытычная карэспандэнцыя Л. Лявонава «Міма вокан ідуць паязды». У ёй ішла гаворка пра злоўжыванні службовым становішчам, грубыя адносіны да падначаленых з боку загадчыка Старадарожскага аддзела культуры Б. Гусева.

Начальнік упраўлення культурна-асветных устаноў Міністэрства культуры БССР Ж. Сінельнікава паведаміла рэдакцыі, што карэспандэнцыя абмяркоўвалася на пасяджэнні Старадарожскага райвыканкома. Крытыка прызнана правільнай. Б. Гусеў вызвалены ад абавязкаў загадчыка раённага аддзела культуры.

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ, РОЗДУМ

З ТРЫВОГАЙ ЗА ЖАНР

Барыс БУР'ЯН, Яўген РАМАНОВІЧ

Пачынаючы гаворку пра тэатральны рэпертуар, хочаш ці не хочаш, ты паўтараеш агульнавядомае: што афіша — гэта твар тэатра, што ў адпаведнасці з колькасцю і якасцю арыгінальных сцэнічных твораў часам можна меркаваць аб ступені мастацкай і грамадзянскай сталасці трупы, што п'есы, як і ноты ў музыцы, пішуцца не для таго, каб заставацца на паперы, а дзеля ўзлёту ў вялікі свет...

Ці ёсць патрэба паўтараць гэта?

Так, бо стан цяперашняй беларускай драматургіі выклікае трывогу ў кожнага, хто з году ў год, з сезона ў сезон знаёміцца з п'есамі, што ставяцца на нашай сцэне. Арыгінальныя назвы часам з'яўляюцца. Пераважна на афішы тэатра юнага гледача — тут іграюць спецыяльна для гэтага калектыву напісаныя творы І. Шамякіна, П. Макаля і А. Вольскага, У. Мехава, В. Зуба, пра ўзровень якіх варта, відаць, весці асобную гаворку. Сам жа факт сталай сувязі трупы з драматургамі заслугоўвае ўдзячнага слова. Ставіліся ў апошнія гады п'есы К. Губарэвіча і А. Маўзона, але тут адразу ж мы вымушаны падкрэсліць, што абодва гэтыя аўтары даўно не бачылі сваіх твораў на сцэне ў арыгінале — іх паказваюць адразу ж у перакладзе на рускую мову. Калі дадаць яшчэ да пераліку, што складаецца з названых імёнаў, дэбютанта А. Петрашкевіча з яго камедыяй «Адкуль грэх?», дык гэта, здаецца, дасць права, як кажуць, падвесці рысу. Не было больш ні новых драматургічных твораў, пастаўленых тэатрамі, ні новых імёнаў на працягу некалькіх гадоў. І якіх гадоў!

Значныя юбілейныя даты тэатры сустракалі пераважна перакладнымі п'есамі або аднаўлялі старыя пастаноўкі. Ні для каго не сакрэт, што мінулыя пяць-шэсць гадоў не ўзбагацілі беларускую драматургію значным творам, правераным у тэатральнай транскрыпцыі! Цяжка прыгадаць хоць адну такую творчую пяцігодку, каб жанр не папоўніўся цікавымі, змястоўнымі і маштабнымі п'есамі! Такога яшчэ не было.

Мы чуем тут, як нас перапыняюць апаненты. Яны, мабыць, пачнуць таксама пералічваць — а «Рудабельская рэспубліка», а «Руіны страляюць ва ўпор», а «Брэсцкі мір», а «Толькі адно жыццё»?.. Частка з таго, што паказвалі нацыянальныя драматычныя тэатры, — гэта інсцэніроўкі, і пра гэта мы скажам трохі пазней. У гэтым артыкуле гаворка ідзе менавіта пра беларускую п'есу на беларускай сцэне.

Замест арыгінальных твораў, аўтарамі якіх былі б прафесіянальныя драматургі, на сцэне ўсё часцей з'яўляюцца пераказы прозы. Наіўна было б сцвярджаць, быццам наогул інсцэніроўка — гэта эрзац, што ад такой формы папаўнення рэпертуару трэба адмовіцца. Не, добрая інсцэніроўка — жаданы госць у тэатры. Але ж госць — не гаспадар. Гаспадар тэатральнага рэпертуару — п'еса, створаная па законах, якія прадугледжваюць драматургічнае засваенне жыццёвых фактаў і чалавечых характараў.

Сярод інсцэніроўшчыкаў, зразумела, сустракаюцца і майстры сваёй справы — літаратары, журналісты, рэжысёры, артысты. Толькі нараджаецца такая акалічнасць: чамусьці следам за кінематографам, дзе запанаваў прымат рэжысуры, адчуваюць сябе паўнаўладнымі дыктатарамі і драматычныя рэжысёры. Калі на думку такога рэжысёра няма добрай п'есы, якая яго задаволіла б (тэатралы кажуць: рэжысёр «не бачыць» п'есу), ён сам сядае за пісьмовы стол і піша драму або інсцэніруе раман. Што датычыць рэжысёраў нашай рэспублікі, то заўважым, што яны ў нас бяруць на сябе смеласць перарабляць у сцэнічныя творы раманы нават тых аўтараў, якія і самі... драматургі. А гэта ўжо зусім дзіўна!

Ну, скажам, нават прыклад безумоўнай удачы ў галіне інсцэніравачнага мастацтва — «Людзі на балоце» Івана Мележа. Няўжо сам раманіст не мог зрабіць таго, што было ўскладзена на плечы Т. Абакумоўскай і З. Браварскай, ён, аўтар арыгінальных п'ес, пісьменнік з добрым адчуваннем драматызму жыцця? Можа, не было ў яго часу, можа, ён страціў творчую цікавасць да герояў, якія для яго пачалі тады ўжо «другое жыццё» ў другой частцы дылогіі, — не ведаем? Ды і пераможцаў, кажуць, не судзяць — тэатр па інсцэніроўцы паказаў яркі, нават бліскучы спектакль, у якім захаваны асноўны пафас першакрыніцы.

А чаму Іван Шамякін, таксама драматург, аўтар арыгінальных п'ес «Не верце цішыні», «Выгнанне блудніцы» і «Дзеці аднаго дома», працуючы над новай драмай для тэатра юнага гледача, дазволіў інсцэніраваць свой раман «Сэрца на далоні» аж тром перарабшчыкам — Ю. Арынянскаму ў Брэсце, А. Падабеду ў Віцебску і Б. Эрыну і В. Туляковай у Мінску? Кожны з іх, добрых майстроў сваёй справы, рабіў з рамана п'есу на свой капыл. Істотныя ідэйна-мастацкія акцэнты змяняліся, сюжэтныя лініі перабудоўваліся, характары адных герояў адсоўвалі на другі план не менш важныя ў рамане персанажы... У выніку тэатры мелі тры прыблізныя сцэнічныя версіі аднаго твора. Кожны рэжысёр рабіў «перакосы», каб... не паўтараць інсцэніроўку калегі.

Мелі нашы тэатры і дзве версіі «Рудабельскай рэспублікі» Сяргея Грахоўскага. Для Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы інсцэніроўку твора рабілі рэжысёр спектакля Б. Луцэнка, загадчык літаратурнай часткі Т. Абакумоўская і аўтар аповесці. У Гомелі прыстасоўваў да сцэны тэкст галоўны рэжысёр тэатра І. Папоў. Што ж атрымалася? Там, дзе сярод інсцэніроўшчыкаў быў аўтар, спектакль рашуча адышоў ад арыгінала, успрымаўся толькі як адлюстраванне «паводле» кнігі, нават і не кнігі, а адных і тых жа дакументальных звестак гістарычнага характару. Фактычна першакрыніца і не мела дачынення да таго, што паказаў тэатр. У Гомелі, дзе І. Папоў прытрымліваўся тэксту кнігі, атрымаўся ілюстрацыйны спектакль, нешта накшталт «сцэн з рамана», ажыўленых з дапамогай артыстаў...

Пасля прэм'ер спектакляў па творах І. Шамякіна і С. Грахоўскага прайшло многа часу. Трэба спадзявацца, што цяпер, астыўшы пасля нервовага напружання той пары, і празаікі, і інсцэніроўшчыкі могуць шчыра прызнаць: поспеху яны дасягнулі толькі часткова. Такі поспех наўрад ці прыносіць творчую радасць. А магло б быць...

Што ж магло б быць? Ах, калі б нашы празаікі, асабліва тыя, хто мае вопыт у драматургіі, бралі прыклад з папярэднікаў! Бо Кузьма Чорны, скажам, не звяртаўся да інсцэніроўшчыкаў — ён пераплавіў манументальную «Бацькаўшчыну» ў арыгінальную драму, аддаўшы сцэнічнаму твору натхнёныя і пакутлівыя гадзіны сапраўды творчых шуканняў. Ён не «перадаваў» тэатру права на прыстасаванне сваёй прозы да патрэб сцэны, а сам ішоў у тэатр як драматург-мастак.

«Бацькаўшчына» К. Чорнага — старонка беларускай драматургіі. Гэта — старонка беларускага тэатра. А не толькі назва на старой афішы.

Яскравы прыклад і «Браняпоезд 14-69» Усевалада Іванава. У каго падніме цца рука напісаць, што гэта класічная савецкая драма — інсцэніроўка! Арыгінальная п'еса, хаця і яна, калі цвяроза глядзець на факты, зроблена У. Іванавым на матэрыяле яго ж прозы. Але ён не лічыў такую — сапраўды творчую, вымагаючую мужнасці і мастацкай самаахвярнасці — пераробку «пабочным заняткам». Для яго не было іншых крытэрыяў у ацэнцы — вышэйшых, калі ён пісаў прозу, і ніжэйшых пры інсцэніраванні.

«Тры таўстуны» набылі сцэнічнае жыццё ў тэатры, дзякуючы смелай і глыбіннай пераплаўцы Юрыем Алешам рамана. Такой смелай і глыбіннай, што для яго, аўтара, у сцэнічнай версіі адкрылася многае нечаканае ў вобразах, патэнцыяльна схаванае ў рамане (пра гэта сказаў сам Ю. Алеша, калі ўбачыў герояў у святле рампы).

Мы так падрабязна гаворым аб інсцэніроўках і іх аўтарах па дзвюх прычынах. Хочацца, каб у нас наладзіліся сапраўды творчыя адносіны паміж тэатрамі і пісьменнікамі, каб літаратар лічыў ганьбай адмаўляцца ад свайго твора і перадаваць яго ў чужыя рукі. Вельмі прыкра, што з'явілася нешта падобнае на тэорыю, згодна з якой «спецыфіку» сучаснага драматычнага твора ведаюць толькі рэжысёр і перарабшчыкі, што ім належыць абсалютнае права распараджацца думкамі і кнігамі мастака слова! Хай лепш яны робяць сваю не менш пачэсную справу, хай інтэрпрэтуюць і раскрываюць багацце драмы або камедыі, паглыбляюцца ў сутнасць адлюстраваных пісьменнікам жыццёвых канфліктаў і даюць ім вобразнае ўвасабленне. Гэта вялікі гонар для мастака — стаць упоравень з аўтарам-драматургам, а часам і вышэй за яго ў паказе жыцця!

Ствараецца ўражанне, што цяпер тэатры робяць ласку драматургу, прымаючы яго твор да пастаноўкі. Рэжысура і акцёрская трупа часта забываюць, што і яны самі ў працэсе творчага супрацоўніцтва нешта набудуць, узбагацяць сябе ў непасрэдным кантакце з мастаком суседняга цэха, з пісьменнікам. І трэба ўмацоўваць — а пры цяперашнім стане наогул наладжваць спачатку! — не сувязі тэатраў з драматургамі, а ўзаемасувязі, карысныя і неабходныя для абодвух бакоў. Хай бы купалаўцы старэйшага пакалення і ветэраны трупы коласаўцаў перадалі маладым калегам вопыт, назапашаны імі ў такіх радасных сустрэчах з Кандратам Крапівой і Рыгорам Кобецам, Міхайлам Грамыкам і Віталём Вольскім, Эдуардам Самуйлёнкам і Пятром Глебкам, Андрэем Макаёнкам і Аркадзем Маўзонам... Творы гэтых і іншых аўтараў набывалі сцэнічнае жыццё ў атмасферы агульнай зацікаўленасці тэатральных труп на чале з рэжысёрам, які бываў літаральна ўлюбёным у п'есу мастаком (прачытаўшы ўначы камедыю «Хто смяецца апошнім?», Л. Рахленка адразу ж патрабаваў, каб яе «замацавалі» за ім, а К. Саннікаў лётаў па Мінску і ўсім расказваў, якое гэта шчасце для Першага БДТ, што Э. Самуйлёнак напісаў «Пагібель воўка»).

Канечне, артыстычная трупа часам мае права ганарыцца тым, што стала не толькі творчым саюзнікам, а нават і сааўтарам драматурга. Аднак... шчыра скажам, што «такая працяглая адсутнасць» жывых драматургаў у іх калектывах адчуваецца, калі хочаце, на ігры, густах, творчай мабільнасці і майстроў, і моладзі. Танныя афарызмы і адрасаваныя не вельмі патрабавальнай частцы залы акцёрскія прыёмы захоўваюцца, напрыклад, у спектаклі «Адкуль грэх?» на сцэне Акадэмічнага тэатра, бо аўтар — чалавек новы ў такой справе і ён не змог адстаяць нешта запаветнае сваё: прыняў і тыя прапановы, якія не робяць гонару выканаўцам і яму самому.

Толькі разам з аўтарам, даследуючы рэальнае жыццё, акцёр выхоўвае ў сабе мастака, здольнага мысліць вобразамі. І ніякая класіка (або інсцэніроўка) не можа замяніць таго, што дае асабісты кантакт з драматычным пісьменнікам.

Зразумела, да такіх кантактаў — сталых і плённых — павінны быць гатовыя і пісьменнікі. А наша драматургія перажывае цяжкасці ў сваім развіцці. І тут справа не толькі ў тым, што гэта найбольш складаны і спецыфічны від літаратуры. Вялікае значэнне мае прырода сучаснага канфлікту, характар якога не так лёгка вызначыць. Абнаўляюцца нават адвечныя чалавечыя пачуцці. Працягваецца барацьба старога з новым, перадавога з адсталым, інтэлектуальнага з невуцтвам, прагрэсіўнага з мяшчанскім. І ўсё ж узнікненне сучаснага канфлікту не заўсёды лёгка «злавіць», асэнсаваць і ўвасобіць у вобразнай форме. А без канфлікту няма п'есы, няма той спружыны, якая павінна штурхаць дзею.

Бывае, што драматург піша п'есу, не маючы цвёрдай упэўненасці ў тым, што знойдзены ім канфлікт будзе правільна зразуметы ў тэатральным асяроддзі. Яму здаецца, што і параіцца няма з кім! Бо рэжысура ў нас сапраўды пераважна маладая, неспрактыкаваная ў гэтай галіне творчасці. Ці не таму большасць сучасных п'ес такія рыхлыя па кампазіцыі, мала сцэнічныя, з слабым і невыразным сюжэтам, шэрымі характарамі, пазбаўленымі высокіх страсцей.

Ясная задума ператвараецца ў схему, каб толькі тэатр адразу ўсё зразумеў! Павярхоўнае спазнанне жыцця, калупанне ў дробнай душы персанажа, замыканне ў «кватэрным свеце», схематычныя ілюстрацыі да падручніка гісторыі прыводзяць да павярхоўнага паказу рэчаіснасці на сцэне.

Чытаючы п'есы розных аўтараў, пераконваешся, што яны, бывае, блытаюць паняцці «канфлікт» і «сюжэт». Пошукі ідуць, галоўным чынам, у галіне сюжэтнай распрацоўкі твора. Прырода р э а л ь н ы х канфліктаў жыцця застаецца па-за ўвагай драматурга, калі ён спадзяецца, што навізна і арыгінальнасць яго задумы праяўляюцца ў незвычайнай расстаноўцы дзеючых асоб. Яна ж можа быць

◆ ІМЁНЫ, ЯКІЯ ЗНІКАЮЦЬ З АФІШ.

◆ ІНСЦЭНІРОЎКА — З'ЯВА ДОБРАЯ, АЛЕ...

◆ САДРУЖНАСЦЬ ПРАДУГЛЕДЖВАЕ ПРЫНЦЫПОВЫЯ ЎЗАЕМААДНОСІНЫ.

◆ НЕ ЗАБЫВАЦЬ ВОПЫТ І ТРАДЫЦЫІ!

і звычайнай! У. Нeміровіч-Данчанка аднойчы на сходзе драматургаў сказаў, што МХАТ з вялікім задавальненнем працаваў бы над п'есай, герой якой, скажам, на тры гады паехаў за мяжу, потым вярнуўся ў родны горад і з болем у душы ўбачыў, што яго каханая здрадзіла яму, што сябры... Драматургі засмяяліся. Тады У. Неміровіч-Данчанка ўсміхнуўся сам і заўважыў: «Такая п'еса ёсць — «Гора ад розуму»... Самы звычайны сюжэт пад пяром сапраўднага мастака набывае спецыфічную ўласцівасць — ён гаворыць значна больш таго, што мы ўспрымаем з фабулы твора, ён, як бур, угрызаецца ў рэальныя канфлікты, дабіраецца да глыбіняў жыццёвых супярэчнасцей. Вучыцца такому паглыбленню ў жыццё — абавязак драматычнага пісьменніка.

І тут тэатр — першая пляцоўка, на якой правяраецца, наколькі смела і самастойна робіць разведку ў новае аўтар п'есы. Разам з драматургам калектыў становіцца нібы геалагічнай партыяй, і ёй дадзена права даказаць, што аб'ект даследавання быў абраны правільна, што там, у глыбінях адлюстраванага жыцця, ёсць каштоўнасці, дзеля здабывання якіх не шкада ні сродкаў, ні часу, ні натхнення. У тыя пяць гадоў, якія мы спрабуем агледзець, тэатры часам (і даволі часта!) пачыналі працу з надзеяй знайсці нешта больш-менш вартае ўвагі, як кажуць, на першым гарызонце...

Мастак-драматург, акрамя ўмення выбраць цікавы і змястоўны канфлікт, павінен мець тое, што называюць «адчуваннем тэатра». Ну, калі не мець яго, то выхоўваць такое пачуццё пад непасрэдным уплывам практыкі, вывучаючы свой вопыт у святле рампы і шуме ці напружанай цішыні глядзельнай залы. «На маёй тэатральнай памяці — гаварыў У. Неміровіч-Данчанка, — многа разоў уставала пытанне: ці павінен пісьменнік, каб стварыць п'есу, мець нейкае спецыяльнае дараванне? Памятаю, як яшчэ славуты французскі раманіст Заля сцвярджаў, што для гэтай галіны творчасці пісьменнік павінен быць толькі абавязкова разумным. Што, маючы жаданне і розум, не так цяжка спазнаць тэхніку сцэны... Але, на жаль, такія прыклады незматлікія і зусім не абвяргаюць неабходнасць спецыфічнага таленту... У той жа час як многа зазнала наша сцэна такіх драматургаў, якія мелі вялікі, хоць і к а р о т к і тэатральны поспех, валодаючы маленькім пісьменніцкім дараваннем. У п р ы р о д з е тэатра, у так званай «сцэнічнасці» ёсць яшчэ нейкія нявыкрытыя тайны. Ёсць асаблівае а д ч у в а н н е т э а т р а, адчуванне тэатральнай эмоцыі, адчуванне прыроды тэатра, без якога няма драматурга».

Вядома, быць недзе ў баку ад тэатральнай практыкі і выхоўваць у сабе такое адчуванне немагчыма. Спашлёмся на прыклады беларускай драматургіі — Васіль Вітка і Алесь Звонак сваімі п'есамі «Шчасце паэта» і «Навальніца будзе!» паказалі, што разумеюць тэатральную спецыфіку. Гэта прадэманстраваў і Іван Мележ творам «Пакуль вы маладыя» (ён успрымаўся як сцэнічная споведзь, прасякнутая светлым лірызмам) і гістарычнай драмай «Дні нашага нараджэння». Здавалася б, што тэатры ўжо ніколі не дадуць «спакою» гэтым аўтарам, прымусяць іх «адкінуць» убок усе іншыя жанры літаратуры і будуць натхняць на далейшыя творчыя шуканні ў драматургіі, замацоўваючы ў іх «адчуванне тэатра». На жаль, сустрэчы гэтых пісьменнікаў з артыстычнымі калектывамі купалаўцаў і коласаўцаў мелі эпізадычны і нават выпадковы характар — яны не сталі «сваімі» ў тэатры.

БУДЗЕ крыўдна, калі хтосьці палічыць, быццам аўтары гэтых нататак жывуць толькі «ўчарашнім днём», бачаць станоўчы прыклад і нават «залаты век» драматургіі ў мінулым. Не, далёка не кожны кантакт пісьменніка з тэатрам можа служыць гарантыяй таго, што драматычная літаратура ўзбагаціцца «этапнымі» творамі. І ў мінулым былі аўтары, чые п'есы, адыграўшы пэўную ролю ў станаўленні нацыянальнага тэатра, не вытрымлівалі праверкі часам і засталіся толькі фактамі нашай гісторыі (скажам, п'есы Васіля Сташэўскага). Магчыма, нават к о л ь к а с ц ь далёкіх ад мастацкай дасканаласці твораў, што ставіліся на сцэне беларускіх драматычных тэатраў, большая ў параўнанні з п'есамі, якія маюць права і цяпер, як лайнеры, выпраўляцца ў сцэнічнае плаванне. Але гэта не дае права кіравацца эфектным афарызмам: «менш прэм'ер — менш правалаў». З пісьменнікам трэба ўмець сябраваць на высокіх прынцыповых узаемаадносінах!

Абыякавасць тэатраў да драматычнай літаратуры, на нашу думку, жывіць у асобных аўтараў снабізм у адносінах да рэжысуры і акцёраў. Поза мастака, якога «не разумеюць», нічога добрага не дае: прыпісваючы першы поспех свайго першага драматургічнага дзіцяці толькі сабе, літаратар пачынае пагардліва «ляпаць па плячы» тых, хто, як яму здаецца, «толькі выконваў» яго волю і ўвасабляў яго задуму. Такі «ўсё» ведае і лічыць, што «на тэатры» цяпер пануе рамесніцтва. Памылка страшэнная! Такім дзеячам варта было б вучыцца сціпласці ў Я. Коласа і К. Чорнага, якія заўсёды дзякавалі тэатру за намаганні, а недахопы адносілі на свой пісьменніцкі рахунак. «Калі мне зараз зададуць пытанне, ці ведаю я, што такое драматургія, адкажу шчыра — не ведаю, — гаварыў М. Пагодзін у канцы свайго жыцця. — Я пачуў такое прызнанне на Першым з'ездзе пісьменнікаў ад Аляксея Талстога, тады яно мне здалося няшчырым. Толькі цяпер я стаў па-сапраўднаму разумець, што мастацтва драмы — гэта перш-наперш п а э з і я, дакладная і заблытаная, парадаксальная ў сваіх пабудовах і адначасова тонка в ы в я р а е м а я т э а т р а м».

НЕЙКІ час своеасаблівым «цэнтрам» і нават «лабараторыяй» працы з драматургамі-пачаткоўцамі быў абласны тэатр у Магілёве. Там паставілі многа п'ес дэбютантаў. Што ж, мець у рэпертуары «сваю», народжаную ў садружнасці з мясцовым літаратарам або сталічным аўтарам, які не знайшоў у Мінску тэатра для свайго першага драматургічнага дзіцяці, не так і дрэнна. Насцярожвае іншае — колькі ні адбывалася дэбютаў у Магілёве, наша д р а м а т у р г і я не ўзбагацілася цікавымі творамі. Папоўніўся толькі, як называюць, б я г у ч ы рэпертуар. Хочаш не хочаш, а пачынаеш думаць, што ў тую «лабараторыю» неслі свае рукапісы аўтары, якія спадзяваліся на паблажлівыя адносіны і зніжаныя патрабаванні рэжысуры.

У Гродна некалькі сваіх арыгінальных п'ес і інсцэніровак прозы паставіў галоўны рэжысёр абласнога тэатра А. Струнін. Яго калега ў Гомелі і артыст тамашняга тэатра М. Пало таксама спрабуюць свае сілы ў драматургіі. Назвы з'яўляюцца на афішах і знікаюць. Рэжысёр застаецца рэжысёрам, акцёр — акцёрам, журналіст — журналістам. Зноў жа д р а м а т у р г і я іх творамі не ўзбагачаецца. І ніхто ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі, у прыватнасці, у секцыі драматургіі не хвалюецца з прычыны таго, што адбываецца нейкі дзіўны працэс, пра які кажуць: «Драматургаў поўны лес, ды няма ў лесе п'ес!» Яны ёсць, п'есы, але іх нельга аднесці да ліку мастацкіх твораў-адкрыццяў, бо пераважная большасць такіх твораў не ўзнімаецца вышэй рамесніцкіх бразготак. «Трошкі лепш, трошкі горш...», «На ўзроўні...» У сапраўднай літаратуры такія водгукі ўспрымаюцца як абраза аўтара, у галіне ж «напісання п'ес» — нічога, мірацца і з такімі прысудамі.

І тыя конкурсы, што абвяшчаюцца часам рэспубліканскімі арганізацыямі, даюць асобныя творы асобных аўтараў. Своеасаблівай характэрнай рысай такіх конкурсаў стала тое, што першыя прэміі фактычна няма каму прысуджаць, і пераможцы пачынаюць станавіцца на п'едэстал з другой прыступкі. Секцыя драматургаў Саюза пісьменнікаў Беларусі і Упраўленне па справах мастацтваў Міністэрства культуры БССР маглі б абмеркаваць вынікі н е а д н а г о ўжо такога мерапрыемства, а ўсёй конкурснай практыкі. Выдаткі, якія асігнуюцца на гэта, павінны даваць больш адчувальны эфект!

КАЛІ МЫ выказвалі некаторыя свае меркаванні, якія цяпер выносім на суд чытачоў, нам гаварылі: «Драматургія заўсёды адстае!» Тут трэба адказаць словамі Г. Таўстаногава: «Не ад танцавальных жа ансамбляў адстае драматургія. Ёй пагражае небяспека разладу з духоўным вопытам гледача, з яго жыццёвым і палітычным вопытам. Гэта і хвалюе». Хвалюе пакуль што не ўсіх, відаць, бо з году ў год становішча не паляпшаецца...

Між тым, вядома, што ў такіх самабытных пісьменнікаў, як А. Макаёнак, У. Караткевіч, А. Маўзон, ёсць новыя драматургічныя творы на тэмы сучаснасці і гераічнага мінулага. Тэатры знаёміліся з гэтымі творамі, віталі аўтараў, абяцалі давесці іх да прэм'еры... І ўсё пайшло ў архіў, засталося ў стэнаграмах мастацкіх саветаў або ў газетных анонсах. Чаму? Мы не збіраемся вінаваціць ва ўсім тэатры. Бывала, што і аўтары паводзілі сябе не лепшым чынам, адмаўляючыся прымаць разумныя і мэтанакіраваныя парады вопытных акцёраў, супрацоўнікаў літаратурнай часткі, рэжысёраў. А тыя з добрым пачуццём прапаноўвалі пісьменніку ад нечага наогул адмовіцца, штосьці ўдакладніць, завастрыць або, наадварот, не падкрэсліваць і без таго зразумелае... Здаралася, што яны перабіралі норму і пачыналі дыктаваць «умовы» і нават тэкст, на што сапраўдны мастак, канечне, згоды не дасць і палічыць за лепшае пакінуць твор у рукапісе. Ёсць яшчэ і такі «варыянт» узаемаадносін. Напрыклад, А. Гутковіч аддаў сваю новую п'есу галоўнаму рэжысёру (не будзем называць прозвішча, бо не ў гэтым сутнасць справы), той зацікавіўся, даў парады, чакаў новай рэдакцыі. І раптам ён пайшоў з тэатра. П'еса трапіла да новага галоўнага, а той... «не ўбачыў» п'есу! А калектыў купалаўцаў, здаецца, і не ведаў (або зусім забыў!), што драматург з разлікам на пэўных выканаўцаў стварыў характары і даследаваў арыгінальны канфлікт у асяроддзі беларускіх вучоных.

Так яно і атрымліваецца — той аўтар празмерна ганарыцца і грэбуе думкай тэатра, гэты рэжысёр замест парад «падказвае» і сюжэтныя змены, і тэкст, а пра нейкі твор наогул не помніць. Драматургія колькасна «памнажаецца» ў... пісьмовай шуфлядзе аўтараў.

ЗРАЗУМЕЛА, пішуцца п'есы ў адзіноце, аўтар застаецца сам-насам з паперай, але ён чуе галасы герояў, бачыць іх твары, хвалюецца іх думкамі і пачуццямі, нібы недзе побач — сцэна, і на ёй яны «жывуць». А потым аўтар ідзе ў тое «пабач», у тэатр. І калі яго не сустрэне такі ж уважлівы і творчы мастак, як Е. Міровіч ці К. Саннікаў, М. Міцкевіч ці Л. Рахленка, Л. Літвінаў, ці Л. Мазалеўская, рэжысёры, якія давалі пуцёўку ў вялікае жыццё творам беларускай драматургіі амаль на працягу ўсёй яе гісторыі, калі т а к і чалавек не з'явіцца або не здолее захапіць цікавай для яго п'есай калектыў, — аўтар вернецца дамоў і пакладзе яшчэ адну драму ў шуфляду. Яшчэ горш, на нашу думку, калі аўтара пасрэднай п'есы сустракае паблажлівы рэжысёр, гатовы на любы кампраміс абы толькі набыць рэпутацыю прыхільніка драматургаў. Нельга даравацць тым, хто спасылаецца на адсутнасць добрых драматычных твораў і таму, маўляў, прымае да пастаноўкі недасканалы «варыянт». Высокая прынцыповасць і пачуццё грамадзянскай адказнасці спрыяюць сапраўды творчаму кантакту пісьменніка з тэатрам, яны гарантуюць поспех. Практыка паказвае, што і драматургі, і дзеячы тэатра не заўсёды кіруюцца нормамі вялікага мастацтва.

Так далей нельга! Гэтага не павінна быць у жанры драматургіі і ў тэатры. І калі б былі такія званы, у якія можна біць трывогу ў сувязі з цяперашнім станам драматычнай літаратуры, мы ўдарылі б у іх. Каб парушыць спакой тых, ад каго залежыць развіццё і росквіт жанру — тэатраў, Саюза пісьменнікаў і Упраўлення па справах мастацтва Міністэрства культуры БССР.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

«17 ІМГНЕННЯЎ ВЯСНЫ». Так называецца новы спектакль, які выпусціў Гомельскі абласны драматычны тэатр. Гэта інсцэніроўка паводле рамана Юліяна Сямёнава, зробленая аўтарам разам з В. Токаравым.

Рэжысёр — заслужаны артыст БССР Г. Папоў, мастак — А. Белазёраў.

На здымку — сцэна са спектакля. У ролі шэфа гестапа Мюлера — заслужаны артыст БССР М. Маліноўскі, савецкага разведчыка Штырліца — заслужаны артыст БССР П. Філіпаў.

ТЭМА ГАВОРКІ—РАМАН

З пасяджэння секцыі прозы Саюза пісьменнікаў БССР

13 мая адбылося чарговае пасяджэнне секцыі прозы Саюза пісьменнікаў Беларусі. На парадку дня пасяджэння было абмеркаванне беларускага рамана мінулага года. У цэнтры гаворкі былі раман Лідзіі Арабей «Іскры ў папялішчы», апублікаваны ў сакавіцкім і красавіцкім нумарах «Полымя», і раман Уладзіміра Карпава «Сотая маладосць», змешчаны ў тым жа часопісе «Полымя» у канцы 1969 года (№№ 9, 10, 11).

З разглядам гэтых твораў на пасяджэнні выступіў Пілiп Пестрак. Раман Л. Арабей, гаворыць ён, звяртае на сябе ўвагу дасканалым веданнем аўтарам матэрыялу, многія старонкі, сцэны і эпізоды твора напісаны таленавіта і па-сапраўднаму хвалююць. Разам з тым дакладчык адзначыў, што, на яго думку, «Іскрам у папялішчы» бракуе дынамічнасці сюжэту, твор псуе празмерная дэталізацыя, недастатковая ўвага да слова. Гаворачы пра раман Ул. Карпава, прамоўца падкрэсліў важнасць тэмы твора, шырыню задумы пісьменніка. Аднак, зноў-такі, дакладчык выказаў у адрас аўтара і шэраг папрокаў.

Сваімі думкамі аб раманах «Іскры ў папялішчы» і «Сотая маладосць» падзяліўся Іван Мележ. Раман Лідзіі Арабей, гаворыць ён, я чытаў з хваляваннем. У творы ёсць нямала яркіх, «непрыдуманых» сцэн і карцін, напісаных густа, з сапраўдным майстэрствам. І. Мележ нагадвае, у прыватнасці, сцэны пакарання мінскіх падпольшчыкаў, сцэны гета і расстрэлу савецкіх людзей, якія, нельга чытаць без узрушанасці. Ёсць у рамане, гаворыць прамоўца, і адчуванне сюжэту, і даволі стройная кампазіцыя. Адзіны папрок, які робіць прамоўца ў адрас пісьменніцы, гэта тое, што ў «Іскрах у папялішчы» не адчуваецца скразной, цэментуючай сапраўды высокай філасофскай думкі.

І. Мележ у многім не пагаджаецца з дакладчыкам і ў ацэнцы рамана Ул. Карпава «Сотая маладосць». Ён гаворыць, што ў рамане ёсць нямала цікавых і трапных малюнкаў сучаснага жыцця, што ён прываблівае ўжо сваёй тэмай — тэмай адказнасці чалавека перад грамадствам і часам, што твор — пра жыццё сучаснай інтэлігенцыі. Аўтар, гаворыць І. Мележ, імкнецца падымаць складаныя і важныя грамадзянскія, сацыяльныя праблемы, і ў гэтым імкненні ў яго ёсць нямала ўдач. Што ж датычыцца будовы твора, заўважае І. Мележ, дык ён сапраўды крыху рыхлаваты і мазаічны.

На пасяджэнні выступілі таксама Уладзімір Карпаў, Алесь Асіпенка, Дзмітрый Бугаёў, Віктар Каваленка, Іван Пташнікаў, Вера Палтаран, Якаў Герцовіч.

«НЕ ТОЛЬКІ ЛЕКАМІ...»

Гэта адбылося трыццаць гадоў таму назад. Аднойчы ў кватэры ўрача-тэрапеўта паліклінікі Беларускага аддзялення літфонду СССР Якава Уладзіміравіча Нейфаха зазвінеў тэлефон — патрэбна была тэрміновая дапамога хвораму. Доктар апрануўся, узяў свой саквояж і выйшаў па адрасе. Пасля першага візіту ён яшчэ многа разоў наведваўся да пацыента і кожны раз з затоеным захапленнем углядаўся ў багатую бібліятэку гаспадара кватэры. А калі хворы папраўіўся, то ў знак удзячнасці падарыў доктару адну са сваіх кніг з даравальным надпісам. На тытульным лісце было чотка выведзена чарнілам — Якуб Колас. Так вялікі пісьменнік даў пачатак арыгінальнаму збору кніг у сям'і ўрача Я. Нейфаха.

З тых пор прайшло многа часу. Хатняя бібліятэка з аўтографамі і подпісамі беларускіх пісьменнікаў разраслася, заняла некалькі шафаў. Цяпер ёй могуць пазайздросціць многія кнігалюбы.

Кнігі-падарункі Я. Нейфаха не толькі сувеніры кнігалюба, яны — прызнанне яго заслуг у барацьбе за здароўе пісьменнікаў. Больш як 30 гадоў свайго жыцця доктар аддаў рабоце ў паліклініцы Беларускага аддзялення літфонду СССР.

ЗАПАВЕТНАЕ

На кніжцы Янкі Скрыгана «Кругі», адразу ж пасля назвы, стаіць яшчэ адзін загаловак — «Выбранае».

Чаму ж звычайны збор твораў, для якога хапіла б адной назвы «Выбранае», носіць яшчэ адну — «Кругі»? Навошта дзяліць зборнік на чатыры часткі, кожная з якіх мае зноў жа сваю назву («Парог», «Світанак», «Трывогі», «Сугучча»)? Наколькі апраўдана тое, што кніжка мае адзін агульны эпіграф?

Пытанняў узнікае вельмі многа і, каб адказаць на іх, трэба прачытаць «Кругі» цалкам, усе творы па парадку, не прапусціўшы ніводнага. І тады само сабою пачынае вырастаць усведамленне таго, што гэтая кніжка — не проста зборнік лепшых твораў, а цэласны, адзіны як па сваёй ідэйнай задуме, так і па кампазіцыйным вырашэнні, вельмі сучасны і нібы зусім новы твор Янкі Скрыгана.

Адно з апавяданняў называецца «Як спявалі песню». У хаце добрай, паважанай калгасніцы Аксені Барнацкай — свята. З далёкіх цалінных земляў нечакана прыехаў у госці яе малодшы брат Уладыслаў. За святочным сталом, дзе сабралася ўся вялікая Аксеніна сям'я, гучыць песня:

Адышлі тыя годы,
Адгрымелі паходы,
Толькі пушча за полем шуміць...

Зліліся, сашчапіліся і плывуць два галасы: адзін — шумам і рэхам дуброў, другі — у бяскрайняй высі паднябесся, і не могуць, не могуць ніяк разлучыцца і плывуць без канца».

Здавалася б, вось і ўсё апавяданне. Але за яго не новай фабулай скрываецца значна большае: лёгкімі, амаль непрыкметнымі штрыхамі аўтар паказвае, як кожны з гасцей, задумаўшыся, ярка бачыць тыя, прапетыя ў песні часы.

«У руках у Уладыслава тузаецца кулямёт, і па тым, што ён тузаецца, Уладыслаў ведае, што ён страляе і што гэта ад яго плешчацца і крычыць у чужых вачах жах. Твары падымаюцца і падаюць, падымаюцца і падаюць... можа адзін, можа два — можа безліч... і пасля — стаіць немая цішыня, шуміць толькі адна векавечная пушча...»

Апавяданне пакідае такое ўражанне, што песня «Ой, бярозы ды сосны...» складзена не яе сапраўднымі аўтарамі, а вось гэтым, па-чалавечы харошым і шчырым застоллем. Але працэс нараджэння песні ў сэрцах гэтых людзей не зусім звычайны: яны не шукалі рытмаў і рыфмаў. Песню нарадзілі тыя незлічоныя выпрабаванні, што выпалі на долю кожнага з іх.

У гады белапольскай акупацыі на хутары ў Аляксея Скрыгана, бацькі пісьменніка, жыў падпольшчык, які для канспірацыі сваёй рэвалюцыйнай дзейнасці наладзіў пактарню і рабіў галандскія сыры. Калі надышло вызваленне, «гэты чалавек вельмі дзякаваў бацьку за прытулак». Больш за трыццаць гадоў непакоіў аўтара добра вядомы яму матэрыял і стаў несумненна моцнай асновай для апавядання «У Кірылы на хутары».

Творчая гісторыя гэтага апавядання яшчэ раз пацвярджае, што амаль усё напісанае Я. Скрыганам «хоць нечым ды прывязана» да яго біяграфіі. Нават «Таіса», якую аўтар лічыць самым небіяграфічным творам, ідзе сваімі вытокамі ў далёкія для пісьменніка гады яго дзяцінства, бо ў «Кругах» ён зазначае, што «для апавяданняў часоў інтэрвенцыі браў вобразы з свайго маленства».

Такім чынам, «Кругі» — перш за ўсё творчая біяграфія самога пісьменніка, што не дазваляе разглядаць кнігу толькі як зборнік выбраных твораў.

Дзяцінства пісьменніка прайшло «крыкамі імперыялістычнай мабілізацыі». Ён памятае і іншае: «мітынгі, бальшавіцкі спісак на выбары, немцаў, палякаў, балахоўскія банды, партызаншчыну». У літаратуру прыйшоў разам з Петрусём Броўкам. Ведаў Купалу, Коласа, Чорнага, Зарэцкага. А потым прыйшлося «аж на васемнаццаць з лішкам гадоў перамяніць прафесію»...

Няма сумненняў, што чытач адкрые ў кнізе яшчэ адну характэрную рысу гэтага летапісу: аўтар не так клапоціцца аб паўнаце адлюстравання свайго шляху, як імкнецца паказаць праявы і заканамернасці наогул чалавечага жыцця, раскрыць на аўтабіяграфічным матэрыяле найбольш тыповыя рысы свайго сучасніка.

У гэтых адносінах цікава тое, што кніжка пачынаецца моцным па сваёй публіцыстычнай накіраванасці запевам: «І я люблю цябе, маці мая. І ўсе твае магілы. І ўсе папялішчы. І курганы. І тыя, старадаўнія, і ўчарашнія, што асталіся як памяць найлюцейшага змагання з самай страшнай пачварай — чорнай свастыкай. Гэтыя ахвяры — святыя. Яны загінулі за тое, каб жыць нам далей.

Бацькаўшчына!»

За спіной героя «Кругоў» застаецца «парог»; шукаючы свайго месца ў жыцці, ён праходзіць «світанак»; пасля зазнаў трагізм і роспач, зведаў цану радасці і надзей («Трывогі»); і як вынік пройдзеных нялёгкіх кругоў гучаць наступныя словы: «І я зразумеў, якое гэта вялікае і дарагое пачуццё — бацькаўшчына» («Сугучча»).

Для назвы сваёй кніжкі Я. Скрыган выбраў адвечнае, дзесьці яшчэ ад «Боскай камедыі» Дантэ слова «Кругі». У ім пераплецена і знітавана ўсё, што падуладна чалавечаму жыццю: любоў, нянавісць, страх, адвага, адчай, барацьба.

Гаворачы пра адзінства кампазіцыйнага вырашэння «Кругоў» нельга не адзначыць адну цікавую своеасаблівасць.

Прыгадаем вобраз Ульяны, сястры пісьменніка. Маленькі хлапчук самастойна прачытаў першае слова ў сваім жыцці: «сре-да». Яго здзівіла, чаму яно няправільна напісана: не «серада», а «среда». «Але Ульяна растлумачыла, што напісана то правільна, а мы няправільна гаворым. Мы мужыкі, і ў нас мова мужыцкая...» Так упершыню адбываецца знаёмства чытача з Ульянай, з гэтай бяспраўнай, цёмнай жанчынай, якая нават напярэдадні рэвалюцыі шчыра верыць і спадзяецца на дабрату свайго пана.

Яшчэ раз Я. Скрыган звяртаецца да лёсу Ульяны, пішучы пра 30-я гады — час калектывізацыі. Цяпер жанчына ведае сабе цану, знае плён сваёй працы. Гэта робіць яе шчырай, шчаслівай і нязломнай.

І яшчэ адзін эпізод з жыцця Ульяны — у канцы кнігі. Апошняя сустрэча з ёй адбываецца пасля Вялікай Айчыннай вайны, якая забрала ў яе ўсіх сыноў, знявечыла і прыкавала самую Ульяну да пасцелі. Нягледзячы на гэта, «яна, аднак, ва ўсім вялаарэй, ведала, чым жыве свет, раіла людзям, як жыць, як берагчы калгас, любіць зямлю. І ўсім наказвала шанаваць партыю. Больш за ўсё дзівіла мяне гэтая яе мудрасць».

У «Кругах» Я. Скрыган паказаў сябе сапраўдным майстрам яркага і пераканаўчага партрэта. У якасці прыкладу хочацца прывесці партрэтны эскіз Барыса Пастарнака: «Запомніўся Барыс Пастарнак. Твар цяжкі, скасабочаны, парушаны ў прапорцыях, так, што, здавалася, ён зроблены з многіх твараў, не зусім дапасаваных адзін да аднаго. Мы ехалі з ім у трамваі. Сказаўшы слова ці два, ён тут жа замкнуўся ў самога сябе. Стаяў на праходзе, узяўшыся за почапку ўверсе, і ўвесь час варушыў губамі і пагойдваўся, ловячы нейкія рытмы».

Мову твора Я. Скрыгана можна назваць узорнай. Менавіта ўменне аўтара знайсці самае адпаведнае, самае дакладнае слова дапамагае яму ствараць тыповыя, абагульняючыя карціны чалавечага жыцця.

Скончу тым, з чаго пачаў. Цэласнасць, унутранае і знешняе адзінства «Кругоў», эмацыянальнасць, патэтычнасць мовы кнігі дазваляюць ацэньваць яе не як «Выбранае», а як паэму пра нараджэнне запаветнай песні чалавека.

М. ДЗЯШКЕВІЧ.

Янка Скрыган. «Кругі». Выбранае. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1969.

У ДАРОЗЕ

Гэта неяк нязвыкла: у адной маленькай кніжачцы — гумарэскі і сур'ёзныя апавяданні, замалёўкі пра дзяцей і для дзяцей. Але разам з тым гэта, відаць, і добра: бо бачыш аўтара з розных бакоў — то ён жартуе, то робіцца задумлівым, то вядзе шчырую размову аб вернасці і каханні, сям'і і дружбе. Кніжачка гэтая — зборнік Яўгена Каршукова «Сустрэча».

Ёсць у ім невялічкае апавяданне «Бомба ў жыце», з якога мне і хочацца пачаць гаворку.

Тры вясковыя хлапчукі хочуць дабрацца да нямецкай бомбы, што ляжыць, не разарваўшыся, у жыце. Але бомбу сцеражэ «страшная» Панасіха, пажылая няшчасная жанчына. Яна (у каторы раз!) адганяе дзяцей ад бомбы і, злавіўшы аднаго з іх, замест таго, каб пакараць, прыціскае да сябе:

— Віцечка, сынок, родненькі мой... Ну, чаму ж, чаму ж ты мяне не слухаеш? Чаму? Ці ж я не прасіла, ці ж я не маліла цябе — не лезь ты да етых снарадаў... От дурненькі, от непаслухмянец! Ты ж адзін у мяне, адзін...

Віця — гэта сын Панасіхі, які загінуў ад бомбы. У хвалюючым заклінанні Панасіхі я чую боль звар'яцелай ад гора маці, бачу яе клопат пра тое, каб не дапусціць новага гора і новага няшчасця.

Асабіста мне «Бомба ў жыце» нагадала цяжкія дні пачатку Вялікай Айчыннай вайны, калі мне ў складзе знішчальнага батальёна давялося стаяць пад Чавусамі Магілёўскай вобласці. Ад метадычнай варожай бамбёжкі дзеці ў вёсках развучыліся спаць. Вочы іх ліхаманкава гарэлі, а вусны шапталі толькі два словы: «Мамачка, уратуй».

Апавяданне Я. Каршукова «Бомба ў жыце» здаецца мне ў нейкай ступені ключавым для ўсяго зборніка. Аўтар са сваімі героямі жыве турботамі аб сённяшнім дні, аб тым, каб нашаму чалавеку жылося добра, каб ніхто не замінала яму, каб кожны з нас берагаў чысціню свайго сэрца і сваіх адносін да грамадства.

Дасціпныя, народжаныя жыццёвымі назіраннямі, і гумарэскі Я. Каршукова. Цікава паназіраць, як аўтар высмейвае рэцыдывы мяшчанства, якія яшчэ бытуюць у нашым жыцці. Герой гумарэскі «Гвадэлупская кофтачка» ніяк не можа дагадзіць сваёй цешчы — і працуе ён не там, і зарабляе не столькі, колькі трэба, і «сувязей» не мае, і г. д. Нарэшце зяць прыносіць падарунак — рыжскую шарсцяную кофтачку, але, ведаючы слабасць цешчы, выдае гэтую кофтачку за імпартную, быццам прывезеную з Гвадэлупы.

Смешны і разам з тым лагічны фінал гумарэскі. Цешча, якая пабачыла «гвадэлупскія кофтачкі» ў кожным магазіне, не вытрымала «абразы» і з'ехала ад дачкі дадому.

Але, адзначаючы станоўчае ў творчасці маладога пісьменніка, хочацца зрабіць некаторыя заўвагі. Так, напрыклад, часам Я. Каршукоў губляе вастрыню сюжэта, звужае грамадскае гучанне думкі, апускаецца да простага пераказу падзей.

У гэтым сэнсе характэрнае апавяданне «На бюлетэні». Маючы вольны час з прычыны лёгкага захворвання, герой расказвае пра сябе і пра сваіх блізкіх усё, што назірае ад таго моманту, калі прачынаецца, і да таго, як зноў кладзецца спаць. Ствараецца ўражанне, што празаік не выбіраў для апавядання самае неабходнае, самае тыповае, тое, што было не толькі фактам жыцця, але магло стаць і фактам літаратуры.

Шкада таксама, што малады празаік не абышоўся ў зборніку і без літаратурных штампаў. Я маю на ўвазе апавяданне «Дзед Мароз». Здаўна, можа з таго часу, калі свет пазнаёміўся з неўміручымі старонкамі «Анны Карэнінай», спатканне з сынам застаецца класічным узорам мастацкай і жыццёвай праўды адносін паміж бацькамі і дзецьмі. Паўторныя варыянты гэтай тэмы не ўздымаюцца вышэй банальшчыны і літаратуршчыны.

М. ГАРУЛЁЎ.

Яўген Каршукоў. «Сустрэча». Выдавецтва «Беларусь». Мінск. 1969.

ВЫЙШЛІ З ДРУКУ

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

Антон Бялевіч. Мінай Шмыроў. З серыі «Народныя героі». 1970 г. Тыраж 18 500 экз. 132 стар. Цана 19 кап.

І. Бляеў, А. Сысоеў. Хроніка салдацкай славы. Нарысы. Мастак Г. Грак. На рускай мове. 1970 г. Тыраж 18 000 экз. 184 стар. Цана 37 кап.

П. Кавальскі. У Брэсцкіх лясах. Запіскі партызана. Літаратурная апрацоўка Аляксандра Міронава. Мастак В. Бароўка. На рускай мове. 1970 г. Тыраж 50 000 экз. 160 стар. Цана 47 кап.

А. Кулагін. Выхаванне мужнасці. Мастак В. Жыжэнка. На рускай мове. 1970 г. Тыраж 8 000 экз. 88 стар. Цана 12 кап.

Максім Лужанін. Збор твораў у трох тамах. Том трэці. Колас расказвае пра сябе. Накіды партрэтаў. Мастак Ю. Зайцаў. 1970 г. Тыраж 6 500 экз. 528 стар. Цана 81 кап.

Пятро Прыходзька. Прызнанне. Выбранае. Мастак М. Пракапенка. 1970 г. Тыраж 4 000 экз. 288 стар. Цана 1 руб. 1 кап.

Сцэнічныя беларускія танцы. З серыі «Мастацкай самадзейнасці». Складальнік С. Грабеншчыкаў. На рускай мове. 1970 г. Тыраж 7 000 экз. 72 стар. Цана 34 кап.

Генадзь Тумас. Лінкос. З серыі «Першая кніга паэта». Мастак В. Жыжэнка. 1970 г. Тыраж 1 200 экз. 56 стар. Цана 12 кап.

ВЫДАВЕЦТВА «НАРОДНАЯ АСВЕТА»

Жыве між нас геній. Уладзімір Ільіч Ленін у беларускай народнай творчасці і мастацкай літаратуры. Зборнік. Складальнік В. Бурносаў. Мастак Б. Забораў. 1970 г. Тыраж 25 000 экз. 272 стар. Цана 81 кап.

Э. АГУНОВІЧ.
Ілюстрацыі да кнігі вершаў А. Астрэйкі «Прыгоды дзеда Міхеда».

Паэтычная паверка

Анатоль ГРАЧАНІКАЎ

У СТАРАЖЫТНЫМ ПАРКУ

У старажытным парку
дрэвам ніякім не цесна.
Растуць яны, звыклыя
да вяселляў, хаўтур і радзін.
Колькі ў жыцці іх пякло,
ліхаманіла, трэсла,
Але не змаўкае песня
мудрых іх вершалін.
Нават тады, як панадзяцца
сквапныя мышы,
І ў каранях сыцеюць,
грызуцца паміж сабой,—
Кожнае дрэва лагодна
па салаўю калыша
І слухае неба начное
з пяшчотаю і журбой.
У старажытным парку
ўлетку стрыгуць газоны,
Даводзяць да ладу кусцікі,
каб пад адзін шнурок.
А дрэвы — нібы званіцы,
узносяць зялёныя кроны,
Туды, дзе вятры віруюць,
дзе пыл аж з усіх дарог...
Самых высокіх і дужых
пільнуе спрадвеку маланка.
Гадаўкай абаўецца,
ды спруцянее сама.
Загояць пісягі асілкі.
І светлая калыханка
З зямлі зноў па іх струменіць.
Долі ў іх іншай — няма.

ЗЯМНОЕ БЯССОННЕ

1. Вячэрні змрок

Калі вячэрні змрок гусцее над
палямі
І над зямлёй яшчэ ні месяца,
ні зор,
Калі ласі з хмызоў шыбуюць
на паляны
І лісянят выводзяць лісы з нор,
Калі рака і берагі у згодзе,
Ні плёскату, ні грукату нідзе,
Калі бязважкасць дзіўная
ў прыродзе,
І на зямлі, і ў небе, і ў вадзе,—

Тады мне цішыня, як ачышчэнне,
А на душы — суладдзе і спакой.
І ціхіх дум дрыготкае свячэнне
Павольна узыходзіць нада мной.
Я сам тады — рака і лес, і поле,
Асілак і маленькае дзіця...
Здаецца мне мая зямная доля
Расінкай на галінччы жыцця.

Адно хачу: упала каб гаюча
На гэты дол за продкамі услед...
І сумна мне, і радасна-балюча,
Нібы ў апошні раз гляджу на свет.

2. Спакой цішы начной...

У мой пакой, у мой настрой
Прыходзь, начной цішы спакой.
Спакой цішы начной, прыходзь,
І думкі мулкія ўлагодзь.

Цябе баюся, як бяды.
Як споведзі — вялікі грэшнік.
Але люблю цябе заўжды,
Як любіць ластаўка застрэшнік.

На грані цемры і святла
Лаўлю усе свае кантрасты
І самаспалены да тла,
Уваскрасаю...

Пакручасты
Бяжыць бальшак у цёмны лес.
Над полем зорна і маўкліва.
І цішу чорнай спелай слівай
Начны высмоктвае разрэз.

3. Песня вандроўніка

Калі стане жыццё гарчэй палыну,
І самотней журбы асін,
Неўпрыкметку, як гэта было
ў даўніну,
У лясы пабрыду адзін.
Не шукайце тады. Не нацкуйце
сабак.
Ні ружжа ў мяне, ні нажа.
Што вам, дужым, ён зробіць,
блукальнік-дзівак,
Бяскрыўдны, нібы кажан.

Вы не верце, як рaптам успыхнуць
лясы,
І вам скажуць, што я падпаліў.
Я агонь, нібы кроплі гаючай расы,
Толькі ў сэрцы сваім насіў.

Ён мяне спапяляў, бо я доўга
маўчаў,
Не прымаючы крыўду і здзек.
А цяпер я спяваю ў туманных
начах,
Я — жывы, начны чалавек.

Змалку выпалі мне на сваёй
старане
Спёка,
дождж,
маразы,
слата.
Калі добра вам жыць, дык
забудзьце мяне,
І паклічце, калі — бяда.

ЛІНЬКА

Лясных палохаючых птахаў,
Слізгаў маланкай гнуткі ён.
І пругка узлятаў з размаху
На купіну, нібы на трон.

Сляпіла сытая дрымота,
Цянёк насоўвалі кусты.
І шматгалосае балота
Не варушылася тады.

Калі ж асмужаныя далі
Глыталі змроку зябкі дым,
Нібы наложніцы, спявалі
Журботна жабы перад ім.

...На дол балотны цёмна-буры
Вуж, растлусцелы да пары,
Аднойчы выслізнуў са скуры,
Нібыта з вузкае нары.

Ён віўся, сыкаючы джалам,
У свеце ж, звыклым да ўсяго,
Прырода велічна маўчала,
Не заўважаючы яго.

ЯК ДОБРА

Як добра, што ёсць яшчэ гэта
на свеце:
Дожджык сонечны ловяць дзеці.
Зводдаль весела кураняткі
З-пад крыла разбягаюцца маткі.
Як добра, што ёсць яшчэ гэта
на свеце:
Гром паблажэла рохкае недзе.
І хлопчык у портачках радасны
едзе
Па лужынах цёплых
на веласіпедзе.
І не прэюць у лузе пакосы.
І ўвесь свет малады і босы.

□

Святло — за музыкай услед,
За таямніцай — таямніца.
І думкі — сонечнай жывіцай
Шукаюць выйсця ў белы свет.

Баяўся я: маўчання воран
Усе іх вынішчыў да дна...
Ды не! Яшчэ мы пагаворым
І паспяваем да відна.

«УСІМ РАСЦІ НАМ ПАМАГАЛА...»

ПА ЗАЛАХ УНІВЕРСІТЭЦКАЙ БІБЛІЯТЭКІ

КОЖНЫ, хто вучыўся ў Беларускім дзяржаўным універсітэце, успамінае пра яго бібліятэку з глыбокай павагай і цеплынёй. Выхаванец БДУ, паэт Ніл Гілевіч пра яе пісаў:

Усім расці нам памагала.
Усім дарадчыцай была.
Калі з студэнцкай люднай
залы
У навуковую вяла...

У мяне да гэтай бібліятэкі асабліва цёплыя пачуцці. Ніколі не забуду, як атрымаў з Мінска пасылку з падручнікамі: у той час я служыў на Балтыцы, аж у Эстоніі, і вучыўся завочна ў БДУ. Далёка ад Беларусі я адчуваў, што пра мяне не забылі, пра мяне дбаюць і клапоцяцца. Вось з гэтага і хочацца пачаць гаворку пра універсітэцкую бібліятэку.

— Зараз сувязь з завочнікамі яшчэ мацнейшая, — расказвае бібліятэкар Аляксандр Іванавіч Драздоўскі. — За год пасылаем больш паўтары тысячы пасылак у розныя куткі Беларусі і за яе межы.

Аляксандр Іванавіч паказаў некалькі пісьмаў. Бываюць і дзіўныя просьбы. Адна студэнтка з Оршы прасіла выслаць каля дзесяці кніг і нават слоўнік Даля. Калі б выканаць усе яе пажаданні, дык атрымалася б пасылка на цэлы пуд. Такую «бандэроль» пошта не прыме.

— Ды і кніг не хопіць, калі высылаць па пуду, — дадаў з усмешкаю Аляксандр Іванавіч. — У нас не адна тысяча студэнтаў стацыянара...

А ШТО можа прапанаваць бібліятэка тым, хто кожны дзень запаўняе чытальныя залы? Што ўяўляе сабой зараз яе кніжны фонд?

Слова дырэктару бібліятэкі Разаліі Гарасімаўне Любінай:

— Праз год мы будзем святкаваць паўвекавы юбілей універсітэта. Столькі ж гадкоў і нашай бібліятэцы. Спачатку яна мела два пакойчыкі і каля сарака тысяч кніг. І хоць маленькая была, а выконвала вялікія абавязкі цэнтральнай бібліяграфічнай установы Беларусі. Расла, як на дражджах. З Масквы, з Ленінграда няспынным патокам ішлі кнігі.

У вайну фашысты знішчылі амаль увесь фонд бібліятэкі, абсталяванне. Другі раз яна нарадзілася на падмаскоўнай станцыі Сходня. Пасля вызвалення Мінска вярнулася дамоў. Цяжкі гэта быў час. Але ўрад Беларусі знайшоў сродкі для аднаўлення бібліятэкі. Многія навуковыя ўстановы краіны працягнулі ёй руку дапамогі. Зараз фонд бібліятэкі — каля мільёна тамоў. Кожны год на паліцах з'яўляецца больш, як пяцьдзесят тысяч новых кніг. За апошнія гады значна пабагацеў фонд замежнай мастацкай і навуковай літаратуры. Бібліятэка абменьваецца кнігамі з універсітэтамі Балгарыі, Польшчы, Венгрыі, ГДР.

— Разалія Герасімаўна, відаць, ёсць у бібліяцэцы і рэдкія старыя кнігі?

— Сёе-тое ёсць. Можна паглядзець...

І ВОСЬ я ў цэнтральным кнігасховішчы, на самым ніжнім яго ярусе. Тут — цішыня, шчыльныя рады металічных стэлажоў, мяккае святло.

Самы дальні куток — царства старых кніг. Нейкі час стаю тут разгублена, баючыся дакрануцца да каштоўнейшых фаліянтаў. З аднаго боку цьмяна паблісквваюць малінавыя тамы «Живописной Росии», з другога — адліваюць золатам вокладкі тамоў «Истории человечества» Гельмгольца, «Истории искусств» Гнедзіча. А далей проста вочы разбягаюцца.

Знайшоў кнігі пра Беларусь. Зборнік старажытных грамат, «Писцовая книга Полесья», чатыры тамы вопытаў апісання Магілёўскай губерніі. Бяру кніжку Ф. Турчыновіча «Обозрение истории Белоруссии с древнейших времен», выдадзеную ў Пецярбурзе ў 1857 годзе. З горыччу піша аўтар у заключэнні, што Беларусь — зямля векавых змаганняў, вялізная магіла рознаплямённых захопнікаў. «Могла ль она зародить в себе стихии порядка, образованности и благосостояния — что есть уделом стран счастливых»?

Гэтым пытаннем, далёка не бясклапотным, заканчвае аўтар кнігу. Так, не магла ў той час Беларусь быць шчаслівай краінай. Цяжка, ой, цяжка жылося яе сынам. І лепшы доказ гэтага — кніга М. Нікіфароўскага «Очерки Витебской Белоруссии», выдадзеная ў Віцебску ў канцы мінулага стагоддзя. Аўтар быў вельмі назіральным чалавекам, добра ведаў побыт сваіх землякоў. Усё апісаў ён: што і як еў і піў селянін, якое насіў адзенне, у якой хатцы туліўся.

Колькі павандравалі старыя кнігі па свеце, па розных прыватных бібліятэках, пакуль атрымалі пастаянную прапіску на гэтых паліцах!

У СЕМ гадзін вечара закрываецца кнігасховішча. Пайшоў я блукаць па чытальных залах. Іх чатыры. Асаблівая цішыня пануе ў навуковай зале. Да паслуг выкладчыкаў, аспірантаў мноства даведнікаў, энцыклапедый, слоўнікаў, замежных часопісаў. Дарэчы, бібліятэка атрымлівае іх каля трохсот, а айчынных яшчэ болей — каля паўтысячы. У навуковай зале захоўваюцца аўтарэфераты, мікрафільмы, устаноўлена светавое сігнальнае табло. Яно ўспыхвае, калі паступае з цэнтральнага кнігасховішча заказаная літаратура.

Потым падняўся на трэці паверх, зайшоў у студэнцкую чытальную залу. Асцярожна, на дыбачках, іду паўз сталы. Схіленыя галовы, шорхат старонак, шэпт — ціхі рабочы шумок. Тут нават можна ўбачыць задрамаўшага над канспектам студэнта. Спіць ён, як заяц — праз хвіліну ўсхопіцца, пратрэ вочы, і зноў «грызе» граніт навукі...

Абанементны аддзел, дзе выдаюцца кнігі на дом. Студэнты самі заходзяць у падсобнае кнігасховішча, якое знаходзіцца побач, выбіраюць, што каму трэба. Арыентавацца ў кніжным моры навучылі іх работнікі бібліятэкі. Ужо некалькі гадоў праводзяцца ва універсітэце бібліяграфічныя заняткі. На першым курсе вучаць карыстацца каталогамі, даюць свайго роду компас. На трэцім курсе стрэлка компаса крута паварочваецца на спецыяльную літаратуру. Паварот гэты робіцца з дапамогай прафесараў, выкладчыкаў, бо хто лепш за іх ведае багацце літаратуры па сваёй галіне. Таму лекцыі па бібліяграфіі чытаюць матэматык прафесар Ю. Багданаў, фізік прафесар А. Левашоў, хімік дацэнт В. Свірыдаў.

— Часцяком заходзяць студэнты і да нас, — расказвае старшы бібліёграф даведачна-бібліяграфічнага аддзела Людміла Паўлаўна Пялевіна. — Мы дапамагаем падабраць літаратуру па тэме. Раім, што і дзе можна знайсці...

РАСКАЗ пра бібліятэку БДУ будзе не поўным, калі не сказаць пра яе масавую работу. А робіцца тут шмат чаго, сапраўды масавага і цікавага. Былыя выхаванцы і сённяшнія студэнты могуць успомніць нямала вечароў-сустрэч з пісьменнікамі Беларусі. Не раз выступалі ва ўніверсітэце Міхась Лынькоў і Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка і Іван Мележ, Максім Танк і Янка Брыль, Уладзімір Караткевіч і Іван Новікаў...

Для масавай работы тут ёсць вялікія магчымасці, якія проста грэх не выкарыстоўваць. Дзе яшчэ столькі пачынаючых паэтаў, празаікаў, будучых філолагаў. І ўвогуле, заўзятых аматараў чытання! Якія гарачыя спрэчкі разгараюцца на літаратурных вечарах і дыспутах! Не, яны не канчаюцца пасля таго, як вядучы дыспута «падсумуе вынікі». Яшчэ доўга, бывае, да світання, працягваюцца спрэчкі ў інтэрнаце. І той, хто хоць раз правёў такую ноч, ніколі яе не забудзе, бо толькі ў залатыя гады студэнцтва часцей здараецца такое, калі можна прагаварыць да раніцы пра любімых герояў, пра цуд чалавечага розуму — кнігу.

Л. ЛЯВОНАЎ.

В. СУХАРЭВІЧ

СКАРЫНА, ЯКОГА МЫ ПАЛЮБІЛІ

Газета «Літаратура і мастацтва» 13 лютага гэтага года пазнаёміла чытачоў з думкамі пра фільм «Я, Францыск Скарына», якія былі выказаны на творчым абмеркаванні ў Саюзе кінематаграфістаў БССР. Напярэдадні Усесаюзнага фестывалю ў Мінску рэдакцыя атрымала пісьмо-рэцэнзію ад маскоўскага драматурга і крытыка Васіля Сухарэвіча. Мы лічым, што яго ацэнка фільма таксама цікавая для аўтараў і грамадскасці.

У ДАЛЁКУЮ дарогу, па вешукі ведаў з роднага Полацка сын гандляра-гарбара Георгій Скарына выправіўся ў 1507 годзе. Давайце прыпомнім, якія гэта былі часы. Пачатак XVI стагоддзя на старонках гісторыі, у вучоных трактатах аб мастацтве называецца Высокім Адраджэннем. Гэта пік эпохі тытанаў Рэнесансу — мастакоў, філасафаў, літаратараў, век самай жорсткай барацьбы чалавецтва з варварствам, тыраніяй феадалаў, забабонамі, філасофскай схаластыкай, мёртвымі догмамі царквы. Моцныя былі яшчэ прагныя да ўлады і бязлітасныя прыгнятальнікі народаў — імператары і каралі раздробленых дзяржаў і аб'яднаныя папскім прастолам князі царквы; здаецца, усе землі, як і плён чалавечай думкі, падзялілі паміж сабой арыстакраты і чыноўнікі... І ўсё-такі ўжо нарадзіліся і высока ўзнялі галовы людзі розных саслоўяў, веравызнанняў, якія пяром, пэндзлем, жывым словам і самаадданым дзеяннем пачалі развейваць цяжкі змрок сярэдневечча.

Якім павінен быць фільм, прысвечаны аднаму з такіх герояў эпохі Адраджэння — Скарыну з Полацка? Ён жа нават для свайго веку — чалавек дзівосны. Выхадзец з невядомай тады Гінербарэйскай зямлі, Скарына здзівіў сваім розумам і талентам вучоныя калегіі славутых універсітэтаў Кракава, Прагі, Падуі. Усюды ён заваяваў высокія вучоныя званні, усюды ўбіраў у сябе плён самай перадавой навукі свайго часу, захоўваючы вернасць сваёй роднай зямлі. Відаць, галоўнае, чаго чакаеш ад такога фільма — духу эпохі Адраджэння, бо ён яе сын і адзін з яе стваральнікаў.

У пісьменніка Міколы Садковіча былі вялікія заслугі ў вывучэнні прац і ў мастацкім увасабленні вобраза самога Скарыны. У пачатку шасцідзесятых гадоў ён (разам з Я. Львовым) апублікаваў гістарычны раман «Георгій Скарына». Пазней ён стварыў сцэнарый «Я, Францыск Скарына», пастаўлены на студыі «Беларусьфільм» рэжысёрам Барысам Сцяпанавым.

Вопытны літаратар і кінематаграфіст М. Садковіч, як мне здаецца, разумна выбраў і часткова змяніў многія матывы рамана. Мы бачым на экране, на сутнасці, новую кінематаграфічную аповесць. Нават іе назва «Я, Францыск Скарына» падкрэслівае — адбылося не механічнае ўдакладненне імя героя: дадзена ў многім новая трактоўка яго вобраза, яго лёсу. У фільм амаль не ўвайшлі так шырока паказаныя ў рамане батальныя сцэны, княжацкія міжусобіцы, прыгоды Скарыны ў гады вандраванняў. Перад намі не калейдаскоп падзей, дзе чалавек выглядае пясчынкай, а сам чалавек буйным планам — яго асабістыя сутыкненні з ідэйнымі праціўнікамі, з ворагамі ўсяго жывога, з дагматыкамі веры і схаластамі філасофіі, з вылюдкамі і невукамі.

Артыст Алег Янкоўскі ў адпаведнасці з задумай драматурга і рэжысёра імкнецца раскрыць галоўную рысу свайго героя — уладу думкі, уладу вялікага пачуцця, якімі жыве Скарына. Сціплы, апрануты ў даматканае адзенне, хударлявы падлетак ужо напярэдадні паступлення ў Кракаўскі універсітэт — у першых кадрах фільма — праяўляе прыродную волю і зайздросную энергію. Яго гоняць вартаўнікі, з яго смяюцца то ліхія, то фанабэрыстыя школяры-студэнты, а ён гатовы ўсё сцярпець. У імя высокай мэты: ён павінен вучыцца. Гэта не адвольна-ўпартая фантазія юнака, а сталае, абдуманае рашэнне смелага, яснага розуму.

Драматычнае напружанне, цікавасць да асобы героя абуджаецца ў гледачоў яшчэ і таму, што перад імі адразу ўзнікаюць невытлумачальныя ў пачатку загадкі. Чаму самы фанабэрысты і кансерватыўны са стаўпоў універсітэта барон Рэйхенберг (якога выдатна іграе М. Грыцэнка) рашыў узяць пад апеку юнака з Белай Русі? Чаму ён правярае не толькі веды — а яны аказаліся бліскучымі! — але і ацэньвае погляды, перакананні, мэты Францішка-Георгія. А той нясе іх, як сімвал веры, — ён хоча вучыцца, каб несці святло навукі свайму народу. Яго назвалі Францыскам і прынялі ў школяры. Чаму? Каварная задума барона і айцоў царквы — завалодаць душой юнака, зрабіць яго пасьбітам каталіцкай экспансіі і паслаць у родны край, як ваяўніка за перамогу папскага прастола ў Гіпербарыйскіх краях, на Усходзе.

Мне здаецца каштоўнай вартасцю фільма тое, што мы нібы прысутнічаем пры працэсе духоўнага станаўлення чалавека Адраджэння. Кожнае прамое сутыкненне з жыццём адкрывае Францыску, якія моцныя і страшныя кайданы мёртвых догм і схаластычных тэорый — з імі ніяк не можа мірыцца яго абуджаны розум і свядомасць маладога вучонага. Дыспут у Кракаўскім універсітэце, прысваенне звання доктара медыцыны ў Падуі — гэта не толькі дэманстрацыя сярэдневяковых рытуалаў, гэта ўсё новыя і новыя выпрабаванні для Скарыны. Экран і паказвае гэтыя эпізоды так.

Бліскучыя поспехі ў медыцыне дазваляюць Скарыну назаўсёды застацца ў Італіі. Яго просяць аб гэтым калегі, яго вабіць любоў, блакітнае неба, мірты і лаўры поўдня. Цвёрды і непахісны ў сваіх перакананнях малады вучоны вяртаецца на радзіму. І першая сцэна на роднай зямлі — вядуць сяляне да палонкі тапіць вядзьмарку. Дарэмна даказвае Скарына, што яна толькі псіхічна хворая! Дзяўчыну ўтапілі ў яго на вачах. Усё зведаў ён на радзіме — зняважу арыстакратаў, паклёп невукаў, варожасць роднага брата, пагарду да сваіх ведаў. І зусім заканамерна нараджаецца вышэйшая мэта жыцця — ёсць надзейны шлях да выратавання ад варварства, невуцтва, жорсткасці: кніга. Стварэнне друкарні — гэта як бы вынік жыцця, вянец усіх надзей і мар. Але і кнігі яго кінулі ў раку ворагі асветы, ганіцелі свабоды.

Не многа дзеючых асоб у фільме, і тым не менш у іх вобразах як бы персаніфікаваны галоўныя сілы эпохі Адраджэння. Дзівосныя перамогі і самыя горкія расчараванні перажыў Скарына, і як многія перадавыя сучаснікі яго, пасеяў тое насенне, якое не магло не прарасці, не даць усходаў. Поўны глыбокага сэнсу фінал карціны. Адусюль выгнаны брыдзе па дарозе Скарына. Падхапіла яго нададарожная падвода, а ў ёй сядзіць пад паветкай такі самы, якім быў некалі Георгій, хлапчук і чытае кнігу. Кнігу, надрукаваную Францыскам Скарынам з Полацка.

Своеасаблівы мастацкі стыль дае фільму і тая манера здымання (галоўны аператар Віталій Нікалаеў), калі многія кадры нагадваюць палотны мастакоў Адраджэння і ў дэкарацыях і касцюмах (мастак Уладзімір Дзяменцьеў).

Можа, імкненне згусціць змрочныя фарбы прывяло да таго, што ёсць нейкая наўмыснасць у сцэнах саслання Маргарыты ў манастыр. Адчуваецца іншы раз запаволенасць тэмпу, нагрувашчванне непатрэбных падрабязнасцей. А цікавая гэта стужка тым, што подзвіг жыцця і гістарычны сэнс дзейнасці Георгія-Францыска Скарыны паказаны ў экранным творы захапляюча, востра драматычна.

Рэклама фільма «Альпійская балада» ў ГДР.

НА ЭКРАНАХ КРАІНЫ І СВЕТУ

Гэты плакат запрашаў гледачоў Чэхаславакіі на фільм «Першыя выпрабаванні».

НАШЫ *майстры* МАСТАЦТВА

ДАЙЦЕ ПОЎНАЕ СВЯТЛО

МЫ СЯДЗІМ у невялікім, сціпла абстаўленым пакоі на студыі «Беларусьфільм». Гэта «штаб-кватэра» новага фільма, які толькі-толькі запускаецца ў вытворчасць. У крэсле ля акна — сівы чалавек з маладым прыгожым тварам: «начальнік штаба», рэжысёр-пастаноўшчык будучай карціны Андрэй Булінскі. Ён адказвае на званкі, некуды сам звоніць, нешта просіць, патрабуе, настойвае, даказвае. Размовы па тэлефоне змяняюцца спрэчкамі аб эскізах дэкарацый, касцюмах... Спяшаюцца за парадай асістэнты, падганяе рэжысёра аператар—трэба выбраць месца для натурных здымак. Я адчуваю, як не ў час прыйшоў.

— Наўрад ці дадуць нам тут пагаварыць,—спыніў мае думкі Андрэй Аляксандравіч. І крыху падумаўшы:—Ведаеце што? Паедзем з намі на выбар «натуры». Па дарозе і пагаворым. Згодны?

Яшчэ б!

Мы імчым на студыйнай «волзе» па шырокай Маскоўскай шашы. Наперад, наперад—у блакітную раніцу... Андрэй Аляксандравіч ведае, чаго я хачу ад яго. Я, каб не быць назойлівым, маўчу.

— Ведаеце, я пра кіно і не марыў,—загаварыў ён, нарэшце.—Вось я жыў у Сярэдняй Азіі. У тыя далёкія дваццатыя гады кіно было гэткім жа дзівам, як трактар або аўтамабіль. Ды і не цягнула мяне... Я спаў і ў сне бачыў сябе інжынерам. Мара была. І пайшоў вучыцца ў Ташкенцкі політэхнічны інстытут. Забі мяне бог з пісталета, не памятаю, калі першы раз узяў у рукі камеру. Але як узяў, дык зразумеў—усё. Гэта маё прызванне, любоў, жыццё—усё. Мяне тады прывабіла кінапубліцыстыка. Хацелася здымаць і здымаць. Бо ламалася старое, нараджалася новае, нараджалася цяжка, і ўсё гэта, натуральна, хацелася паказаць з экрана. Але не было вопыту. Наіўныя і шчырыя стужкі тых гадоў зараз сталі здабыткам гісторыі...

Са скрогатам і бразгатам міма нас праносяцца цяжкія грузавікі.

«Наплывам» праходзяць успаміны Андрэя Аляксандравіча. Ён быў адным з заснавальнікаў узбекскага кіно. Зараз кінаработнікі Сярэдняй Азіі з любоўю ўспамінаюць Андрэя Булінскага як пачынальніка нацыянальнага мастацтва. На «Узбекфільме» ён, дваццацігадовы юнак, зняў свой першы мастацкі фільм «Аазіс у пясках». Гэта было ў 1931 годзе.

Калі я назваў «Аазіс у пясках» мастацкім фільмам, Андрэй Аляксандравіч паправіў мяне: «Напішыце лепш «ігравая карціна».

Я бачыў гэты фільм, калі быў студэнтам Усесаюзнага дзяржаўнага інстытута кінематаграфіі. Вядома, у многім ён бездапаможны, але па-аператарску стужка зроблена бездакорна.

Цяжкі толькі пачатак... Пасля «Аазіса ў пясках»— усё новыя і новыя работы, такія не падобныя: «Ташкент—горад брудны», «Калодзеж смерці», «Джыгіт» («Егіт»)... І—стоп. Нешта заела ў рабоце маладога аператара, хоць па-ранейшаму здымаў ён свежа, цікава, натхнёна. Ён шукае новыя формы выразнасці. Цвярдзейшым, свабоднейшым, больш лаканічным становіцца почырк мастака, больш строгім і пільным бачанне фактаў. І, натуральна, узнікае патрэба ў вучобе. А. Булінскі едзе ў Ленінград, дзе ў той час працавала студыя «Белдзяржкіно». З яе буднямі, перамогамі, пошукамі звязаны ўвесь далейшы шлях мастака.

Атрад беларускіх кінематаграфістаў радасна прыняў у свае рады маладога аператара і даручыў яму здымкі кінакамедыі «Дзяўчына спяшаецца на спатканне». Успамінаючы работу А. Булінскага ў гэтым фільме, параўноўваю яе з больш позняй стужкай—«Нашы суседзі». У «Нашых суседзях» А. Булінскі імкнуўся паказаць душэўную прыгажосць чалавека, яго высакароднасць, чысціню помыслаў. Адсюль нейкая звонкая празрыстасць кадраў, іх аптымізм, радаснае сцвярджэнне ўсяго прыгожага, што ёсць у чалавеку. Але гэты фільм будзе зняты праз 22 гады. А калі здымалася «Дзяўчына...», многіх здзіўляла, што малады аператар свабодна карыстаецца рухомай камерай, у той час як «класічнай» у аператарскім мастацтве лічылася статычная.

Калі я запытаўся ў Андрэя Аляксандравіча пра яго аператарскую манеру, ён адказаў: «У мяне няма манеры. Мая «індывідуальнасць» — здымаць добра, здымаць па-рознаму, у залежнасці ад матэрыялу сцэнарыя, эпохі, жанру. Да прыкладу, у карціне «Дзеці партызана» я задумаў зняць свет вачыма дзіцяці. Мне здалося гэта вельмі цікавым. Тады, пятнаццаць гадоў назад, гэта было нова, незвычайна. Потым гэты прыём ахрысцілі «суб'ектыўнай камерай». Няхай так».

А. Булінскі разнастайны. У вельмі складаным для аператара двухсерыйным фільме «Першыя выпрабаванні»— экранізацыі кнігі Якуба Коласа «На ростанях»—А. Булінскі нібы дэманструе магчымасці кінакамеры. У фільме разна-

МІНСК абраны сталіцай чарговага Усесаюзнага кінафестывалю. Нічога дзіўнага. Творы беларускай кінематаграфіі не адзін раз атрымлівалі прэміі і прызы на міжнародных і ўсесаюзных фестывалях, высокую ацэнку савецкага і замежнага друку. Яны дэманструюцца ў дзесятках краін свету.

Першы нацыянальны фільм «Лясная быль», створаны ў 1926 годзе рэжысёрам Юрыем Тарычам па аповесці Міхася Чарота «Свінапас», захапляў гледачоў не адзін дзесятак гадоў. Ён дэманстраваўся ў Германіі і Чэхаславакіі.

Напомнім, дарэчы, што папярэдняя кінастужка Юрыя Тарыча «Крылы халопа» на конкурсе ў ЗША ўвайшла ў лік лепшых фільмаў 1928 года разам з «Браняносцам «Пацёмкіным» і «Маці». Аб гэтай карціне А. В. Луначарскі ў артыкуле «Кіно на Захадзе» пісаў: «Крылы халопа» менавіта ў Францыі... выклікалі сапраўднае захапленне».

7 лютага 1929 года газета «Звязда» з гордасцю паведаміла, што беларускія фільмы «Кастусь Каліноўскі», «Яго высакароддзе» і «У вялікім горадзе» прарвалі «буржуазную цэнзурную блакаду» і з поспехам дэманструюцца ў Латвіі, Літве, Маньчжурыі і Германіі. Кінастужка «Яго высакароддзе», прайшла па экранах гарадоў ЗША, Аўстрыі, Кітая, Фінляндыі, Аргенціны, Уругвая...

У лістападзе 1934 года «Літаратура і мастацтва» пісала, што ў Нью-Йорку і Чыкага карыстаецца поспехам карціна «Зварот Нейтана Бекера», а ў Францыі і Чэхаславакіі — «Слава міру», што вядуцца перагаворы аб продажы за мяжу стужак «Паручык Кіжэ» рэжысёра Аляксандра Файнцымера і «Двойчы народжаны» Эдуарда Аршанскага па сцэнарыі Рыгора Кобеца з Уладзімірам Крыловічам у галоўнай ролі.

На Міжнароднай выстаўцы ў Парыжы, у 1937 годзе ганаровы дыплом атрымаў дзіцячы фільм «Белдзяржкіно» «Канцэрт Бетховена». Вось толькі некалькі водгукаў аб ім амерыканскай прэсы: «У параўнанні з дзіцячымі фільмамі ЗША «Канцэрт Бетховена» — свежы, поўны гумару і праматы. («Нью-Йорк Пост», 25 сакавіка 1937 г.) «Гэта адзін з самых цудоўных фільмаў савецкай кінематаграфіі», — пісала «Дэйлі-Ньюс» 24 сакавіка таго ж года. — У ім можна пры жаданні найсці некаторую прапаганду аб шчаслівым юнацтве ў Савецкай Расіі, але гэта прапаганда наўрад ці будзе непрыемнай гледачу...»

З пасляваенных беларускіх кінатвораў самую вялікую папулярнасць у краіне і за мяжой набыла карціна «Канстанцін Заслонаў», пастаўленая У. Корш-Сабліным і А. Файнцымерам па сцэнарыі А. Маўзона.

Заслужаную славу студыі «Беларусьфільм» прынесла стужка «Дзяўчынка шукае бацьку» (сцэнарысты К. Губарэвіч, Я. Рыс, рэжысёр Л. Голуб). На міжнародных фестывалях у Венецыі, Вінчэнца (Італія), Мар дэль Плата (Аргенціна) фільм атрымаў прэміі і прызы за лепшую работу сцэнарыста, рэжысёра, кампазітара (Ю. Бяльзацкі, У. Алоўнікаў) і гукааператара (М. Ведзянееў), за выкананне галоўнай дзіцячай ролі Аняй Каменкавай. Фільмамі-лаўрэатамі ў розныя часы на розных фестывалях сталі «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Масква — «Генуя», «Горад майстроў», «Альпійская балада», «Побач з вамі», «Іван Макаравіч». «Шанцуе» і нашым сцэнарыстам, рэжысёрам і аператарам, якія працуюць у дакументальным і навукова-папулярным кіно. Дыплом на леташнім XV—Міжнародным фестывалі ў Оберхаўзене атрымала стужка «Першыя ноты» рэжысёра-аператара Віктара Шаталава і сцэнарыста Уладзіміра Юрэвіча. Гэты фільм таксама двойчы адзначаны і ў нашай краіне за «творчы пошук і лепшую аператарскую работу». На Бухарэсцкім кінафестывалі некалькі гадоў назад быў адзначаны прызам беларускі вучэбны фільм пра тэхніку бяспекі пры рабоце на вежавых кранах. На I Усесаюзным фестывалі сельскагаспадарчых фільмаў стужка «Хірургія на ферме» была прызнана лепшай, а яе рэжысёр Юрый Лысятаў атрымаў бронзавы медаль ВДНГ. Медалістамі сталі таксама кінааператары Яўген Сакалоў і Мікалай Южык, а ўсё творчае аб'яднанне «Летапіс» студыі «Беларусьфільм» за стварэнне сельскагаспадарчых фільмаў было ўзнагароджана дыпломам I ступені. У розныя гады па праве адзначаліся кінастужкі «Генерал Пушча», «Штрыхі да партрэта», «Есць такая зямля», «Працаўнікі лесу», «Паляванне са старым сабакам».

Карціны вытворчасці студыі «Беларусьфільм» ахвотна купляюць замежныя пракатныя арганізацыі. Стваральнікам фільма «Альпійская балада» — пісьменніку Васілю Быкаву, рэжысёру Барысу Сцяпанаву, аператару Анатолю Забалоцкаму, актрысе Любові Румянцавай можна пазайздросціць: іх твор зараз дэманструецца ў 26 краінах свету! Сярод іх — Афганістан, Гвінея, Вялікабрытанія, Канада, Нарвегія, Сірыя, Турцыя, Францыя, Швецыя. «Дзяўчынка шукае бацьку» ідзе на экранах Аўстраліі, Галандыі, Бразіліі, ЗША, Перу, Эквадора, Індыі, Аргенціны, Уругвая і інш. «Горад майстроў» і «Чалавек не здаецца», — у дзесяці краінах свету, «Чужое імя» і «Іван Макаравіч»,— у пяці.

У 1965 годзе адна з буйнейшых кінапракатных фірм Грэцыі «Бр.Куруніоціс-Петрокалес» набыла ў нашай краіне чатыры фільмы: «Ленін у Кастрычніку», «Юнацтва Максіма», «Мы з Кранштата» і «Чырвонае лісце». Грэчаская цэнзура забараніла паказ гэтых твораў на ўсёй тэрыторыі Грэцыі. Як агню баяцца «чорныя палкоўнікі» такіх «крамольных» твораў... Што ж, Аркадзь Куляшоў, Алесь Кучар, народны артыст СССР Уладзімір Корш-Саблін — стваральнікі фільма «Чырвонае лісце» могуць ганарыцца тым, што іх твор у сённяшняй Грэцыі забаронены. Гэта лепшая адзнака яго ідэйных і мастацкіх вартасцей!

Хочацца спадзявацца, што беларускім творам, якія прадстаўлены на IV Усесаюзны кінафестываль, зноў «пашанцуе», і колькасць фільмаў-лаўрэатаў павялічыцца...

І. РЭЗНІК.

стайная светла-ценевая гама, цікавае каляровае рашэнне. У дылогіі многа буйных планаў, што дае магчымасць гледачу ўлавіць тонкія рухі душы герояў.

Для студыі «Беларусьфільм» памятнай засталася гісторыка-рэвалюцыйная карціна «Масква—Генуя», пастаўленая рэжысёрам А. Спешневым. Дакладнасць аператарскай манеры, уменне працаваць «на кантрастах», глыбока пранікаць у чалавечую псіхалогію, перадаваць імгненную змену думак, пачуццяў, высокая выяўленчая манера «пісьма» —вось што характэрна для стужкі «Масква—Генуя», якая прынесла беларускаму кіно заслужаны поспех.

— Тут вельмі важна было данесці атмасферу Генуэзскай канферэнцыі, — гаворыць Андрэй Аляксандравіч. —Дзесяткі гістарычных асоб, сотні партрэтаў, напружаная абстаноўка, неабходнасць захаваць гістарычную праўду ў дробязях—усё гэта патрабавала ад нашага творчага калектыву максімальнай аддачы.

Мне часта даводзілася бываць на здымачнай пляцоўцы, бачыць, як працуе Андрэй Аляксандравіч, гутарыць з ім, браць традыцыйныя інтэрв'ю... Але неяк не даводзілася гаварыць «па душах».

Дарога бегла з-пад колаў.

— Хобі?—здзівіўся Андрэй Аляксандравіч майму пытанню.—Гэта звязана з маёй прафесіяй кінааператара. У вольны час я займаюся кінааматарствам, фатаграфіяй. Карацей, эксперыментую. Успамінаецца работа над карцінай «1000 акон». Пастаноўшчык А. Спешнеў настройваў нас «на хвалю», што кожны кадр павінен быць як бы сімвалам гэтых тысяч акон. І я ў вольны ад здымак час з фотаапаратам аблазіў усе будынкі МДУ, зняў сотні кадраў, шукаў ракурсы, пункты будучых кіназдымак, не было, мне здаецца, ні аднаго куточка, куды б я не дабраўся... А калі мы прыйшлі з акцёрамі на здымачную пляцоўку, дык кожны кінакадр меў ужо сваё месца. Заставалася толькі зняць яго...

Мы гаворым пра многае—пра Бальзака, якога так любіць і часта цытуе Андрэй Аляксандравіч, пра музыку Шапэна, пра любімых мастакоў Міхаіла Несцерава і Валянціна Сярова. Гаворым пра многае, але толькі не пра будучы фільм.

— Ну, што я магу сказаць? Гэта экранізацыя апавядання. Назва пакуль умоўная—«Домік на Волзе». Што яшчэ? Фільм будзе на маральна-этычную тэму. Хопіць з вас?

Канечне, не. Я хачу даведацца як мага больш пра будучую карціну, а Андрэй Аляксандравіч расказвае аб тым, як цікава і складана было ў дні Вялікай Айчыннай вайны працаваць з рэжысёрам Міколам Садковічам, успамінае сумесныя пастаноўкі з А. Спешневым, які неяк шостым пачуццём беспамылкова ўлоўліваў рытм руху камеры, уносіў у свае фільмы нейкі элемент «фармалізму», што ў пэўнай меры асвяжала стужку. Многа расказвае і пра «патрыярха» беларускага кіно, народнага артыста СССР У. Корш-Sабліна, чалавека велізарнай эрудыцыі і бездакорнага густу.

Мы зноў на студыі «Беларусьфільм», у групе «Домік на Волзе». Вечарэе. Заціхае лавіна тэлефонных званкоў. У павільёнах запальваюцца агні. Ідуць здымкі карцін, кінапробы, рэпетыцыі. Андрэй Аляксандравіч праглядае атрыманыя з лабараторыі фотапробы. Яму зноў не да мяне. Я развітваюся і прашу дазволу прысутнічаць на першым здымачным дні. Андрэй Аляксандравіч ветліва запрашае. Іду са студыі і думаю, што хутка зноў сустрэну старэйшага беларускага аператара і «маладога» рэжысёра Андрэя Аляксандравіча Булінскага ля кінакамеры і пачую яго прывычную для кінааператара каманду: «Дайце поўнае святло!», а потым загад рэжысёра: «Увага! Падрыхтаваліся! Пачалі!».

Яўг. КРУПЕНЯ.

З пошты ЛіМа

КАБ ГАРЭЛІ ГОРНЫ...

Праблемы, меркаванні, роздум... Бадай, нельга даць больш дакладную рубрыку да нарыса Э. Ялугіна «Лычоў горан», які змешчаны ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» 3 красавіка г. г. Прачытаеш яго і становіцца цяплей на душы, быццам сам пазнаёміўся з цікавымі людзьмі, з ганчарамі, чыё ўмельства многія стагоддзі было так патрэбна людзям.

А што далей? Які лёс чакае ганчарства, і не толькі ў Крычаве? Можа пара здаць ганчарныя кругі ў музей і падвесці рыску — маўляў, у 197... годзе патух апошні горан? Не, тут цалкам пагаджаешся з аўтарам нарыса, які піша: «А, магчыма, усё-такі ранавата цурацца ўсяго гэтага? Можа варта падтрымаць тыя адзінокія агні, распаліць горны?»

Хочацца падзяліцца сваімі думкамі.

У маім пакоі некаторы час стаялі побач дзве вазы. Першая з іх нават не ваза, а звычайны гарлачык, вельмі стары, гліняны, зроблены добрымі рукамі ружанскага ганчара, які любоўна выпеставаў яго, надаў яму завершаную форму, аздобіў некалькімі пасачкамі-колцамі. Як пасаваў да яго невялікі букет сціплых палявых кветак!

А побач — грандыёзная, дарагая ваза, прэзентаваная знаёмым з нейкай нагоды. Яна была зроблена з сучасных матэрыялаў — алюмінію, шкла, пластмасы— складанае збудаванне, бліскучы бок якога ўпрыгожваў букет аляпаватых кветак. І стаяла яна ў пакоі таму, што няёмка было адразу выставіць з хаты, каб не пакрыўдзіць чалавека, які лічыў яе, відаць, вельмі прыгожай.

Гледзячы на гэтыя вазы, думалася — адна зроблена рамеснікам з душой мастака, другая — мастаком з душой рамесніка, прадукцыя нейкага сучаснага прадпрыемства, якое пасаромелася акрамя цаны напісаць сваю назву.

Не, я не хачу сказаць, што ўсе вырабы мастацкіх прадпрыемстваў не вытрымліваюць параўнання з работамі ганчароў. Але і ўмельства народных майстроў патрэбна людзям.

Вядома, ганчарныя гладышкі, гаршкі, місы ўжо не з'яўляюцца рэчамі першай неабходнасці, хоць і яны могуць знайсці свой ужытак. Успамінаецца прыклад славутай Чухламы. Драўляны посуд таксама саступіў месца вырабам з іншых матэрыялаў. Але і прадукцыя Чухламы карыстаецца вялікім попытам, бо мае не толькі утылітарную каштоўнасць.

У нас у рэспубліцы ёсць Мастацкі фонд. Яго салон-магазін у Мінску заўсёды поўны пакупнікоў. Колькі сярод іх аматараў керамікі! А вырабаў з гліны не так і багата. Узнікае думка—магчыма, Мастацкі фонд падтрымае і ганчароў, возьме на сябе ролю пасрэдніка паміж імі і пакупнікамі, як ён гэта практыкуе з аматарамі ткацтва і іншых народных промыслаў. Тады ажывуць ганчарныя кругі, разгарацца горны, вернуцца да жыцця глякі, з якіх прыемна пасмакаваць маладога самаробнага віна ці квасу, піўныя кубкі, разнастайныя гарлачыкі для кветак, забаўныя пасвісцёлкі, што так радуюць дзяцей.

Магчыма, знойдзецца месца творам ганчароў і на паліцах гаспадарчых магазінаў — будуць пакупнікі і на паліваны посуд, і на чорныя ці белыя вырабы з маркаю крычаўскіх ці ружанскіх майстроў.

Справа вартая таго, каб пра яе падумаць, паклапаціцца. Горны павінны гарэць!

Рыгор БАКІЕВІЧ,
г. Івацэвічы.

МАЛАДОСЦЬ СТАРОЙ ПЕСНІ

УСПЛЫЛО-прыгадалася даўняе, яшчэ з флоту.

То была нялёгкая вахта — па асенняй сцюжы, па штармавой хвалі. А пасля вахты — сон, па-юнацку глыбокі і бесклапотны, такі, якому ні бліская мітусня, ні пастаянны шум — грымеў нават радыёпрыёмнічак — ужо не маглі перашкодзіць.

І вось прачынаюся з пачуццём нейкага невыказнага шкадавання. Мне здавалася, нібы я нешта згубіў, а што—сам не ведаў. А яно, тое нешта, было, як у саміх руках ляжала, ды вось знікла, бы ў ваду ўпала. Я дапытваўся ў сяброў, што было за гэты час, што яны чулі ці бачылі? Мяне не разумелі, ніхто нічога не мог адказаць.

Знайшоў я згубленае толькі недзе праз паўгода, і адразу ж пазнаў, хоць чуў, на сутнасці, упершыню. Гэта была просценькая лірычная песня.

Жавороночек, птица малая,
Ты любимому передай,
Что любовь моя небывалая
Переполнилась через край...—

надзвычай міла і прачула спявалі дзяўчаты.

Так, гэта яна, тая цудоўная песня, што запала ў сэрца праз сон. Словы і мелодыя яе, аказваецца, жылі ў ва мне.

Нешта падобнае зведаў я і нядаўна. Толькі на гэты раз не праз сон. На мяне нібы дыхнула нечым да болю родным, што памяталася з дзяцінства,—чароўным, уражлівым, трапяткім. Прыйшло гэтае адчуванне пасля таго, як я пачуў цыкл перадач музычнай рэдакцыі Гомельскай студыі тэлебачання «З крыніц жыватворных».

...Шумяць верацёны, вывіваюцца з кудзелі танюсенькія ніткі, на комінку палае смаловы корчык, і—часам тужлівая, часам жартоўна-вясёлая—гучыць песня. Маладыя дзяўчаты і пажылыя жанчыны сабраліся на вячоркі папрацаваць разам, а каб весялей бавіўся час, —спявалі. Не для слухачоў, не дзеля нейкай там паказні—спявалі сабе, песня жыла разам з іх заняткам, думкамі, настроем. Ніхто не арганізоўваў, не рэпеціраваў тых спевак, а мелодыі, самабытныя народныя мелодыі зачароўвалі...

Даўно аджылі свае прасніцы, адкруціліся назаўсёды калаўроты. Тым не менш узноўлены музычнай рэдакцыяй і пададзены на фоне амаль забытай песні «З-за лесу, лесу...» (хор з вёскі Малашкавічы Рагачоўскага раёна) абразок з мінулага кранае сваёй непасрэднасцю. Глядзіш—і ёсць што прыгадаць старэйшым, ёсць чым заслухацца маладзейшым. Нават цяжка сказаць, што больш прываблівае: незвычайнасць ўзноўленага, каларыт мясцовых напеваў, своеасаблівая манера выканання, маляўнічасць самабытных касцюмаў,—усё прыгожа, шчыра, нечакана.

Так, і нечакана. Бо кожны новы калектыў, паказаны па тэлебачанні, па-свойму адметны, у кожнага ёсць сваё. Узяць хоць бы апошнюю перадачу. Акрамя песні «З-за лесу, лесу...» малашкаўцы ўразілі вясёлай беларускай кадрыллю, валаўцы (Ельскі раён) зачаравалі напеўнай «Калінай-малінай», высокаўцы (Рагачоўскі раён) прама-такі здзівілі: іх аркестр шумавых інструментаў вельмі ж хораша і нават дасціпна выканаў мелодыю песні «Зайшло сонца за лясочак» і беларускую польку. Падобнае можна сказаць і аб калектывах з вёсак Барталамееўка і Рудня-Стаўбунская Веткаўскага раёна. Іх выступленні я глядзеў разам з вясковымі жанчынамі і бабулямі. Спяваліся «Туман па даліне», «На гары каліна», «Што па той жа па далінцы»—і жанкі апускалі галовы, выціралі здрадніцу-слязу; змяняліся песні на жартоўныя «Рабацяга», «Як пасеяў Андрэй грэчку»—і яны шчыра смяяліся. А як жа молада засвяціліся іх вочы, калі пяюхі павялі таночак!

А па вуліцы па нашай шырокай
Вадзілі-вадзілі дзевачкі таночак...

Гэта былі іхнія песні і гулі, іхняя далёкая маладосць! І жанчыны не маглі не захапіцца, не ўспомніць пражытага і перажытага...

Тое, што тэлевізійныя фальклорныя перадачы «З крыніц жыватворных» атрымалі добрую вядомасць,—шчырая праўда. Аднак ёсць адна даволі істотная акалічнасць, пра якую не лішне сказаць тут, бо яна як нельга лепш пацвярджае важнасць пачатай справы. Першую такую перадачу гомельскія (ды і не толькі гомельскія) гледачы ўбачылі з экранаў тэлевізараў летась у жніўні. Здавалася б, не так і даўно. Але за гэты час у вобласці з'явілася каля ста такіх калектываў фальклорнага напрамку, гэта значыць, што ў калектывы мастацкай самадзейнасці дадаткова ўлілося больш трох тысяч новых цікавых удзельнікаў... Запалены добры, проста цудоўны агеньчык! Шчыра скажам, і гэта не толькі мая думка, што названыя перадачы—ўдача студыйцаў.

Вёскі Навасёлкі і Глінішчы Хойніцкага, Азершчына і Жмураўка Рэчыцкага, Ясені і Мікулічы Брагінскага раёнаў—вось толькі некалькі адрасоў, дзе жывуць цудоўныя энтузіясты-спевакі, якія ашчадна берагуць духоўныя набыткі продкаў. Чаго толькі ў іх там не пачуеш! «Як паехаў Мазур па дровы», «Ванька-Ванюша», «Вары, жонка, кашу», «Як задумаў стары дзед жаніцца», «Ды паехаў Сямён», «Чубарыкі-чубарыкі»... Цяжка пералічыць усе тыя жамчужыны, якія беражліва захоўвае народная памяць. А якое выкананне—крынічнай чысціні і празрыстасці!

Спяваюць простыя людзі—ад палёў і ферм, пачынаючы ад радавога калгасніка і да брыгадзіра, старшыні калгаса. Ніхто з іх не прэтэндуе на вядомасць, на славу спевака, песня—неад'емная часцінка іх духоўнага свету.

Я гутарыў з рэдактарам Соф'яй Куц. Расказвала яна, як нялёгка ствараць перадачы «З крыніц жыватворных». У кожнай удзельнічае, па меншай меры тры калектывы, — паспрабуй збяры іх! Часам тугавата з транспартам. Часам жа проста няёмка адрываць людзей ад спраў, хоць самі энтузіясты-спевакі ніколі не адмаўляюцца ад выступленняў. Не, не таму, што хочацца пакрасавацца перад людзьмі з экранаў тэлевізараў. Не, такога ў іх і ў думках няма. У думках у іх адно: паглядзіце ды паслухайце, людзі добрыя, якія скарбы збераглі мы ў куфэрках сваёй памяці! У арганізацыі гэтых перадач шмат дапамагаюць работнікі абласнога Дома народнай творчасці, асабліва дырэктар Леанід Рудзькоў, старшы метадыст Анатоль Станкевіч і метадыст Ганна Вяракса.

Прыемна побач з бабулямі бачыць галасістых маладзіц, побач з дзядамі—юнакоў: наглядны прыклад неўміручасці народных талентаў, пераемнасці каштоўнага! Старыя песні сёння гучаць вельмі молада.

І хочацца ў заключэнне сказаць яшчэ вось што. Работнікі гомельскага тэлебачання далі сваім мінскім калегам наглядны ўрок і, як кажуць, сто ачкоў наперад. Дык не саромцеся ж, павучыцеся ў гамяльчан, як трэба шанаваць і прапагандаваць матчыну родную песню!

Іван КІРЭЙЧЫК.

ЧАСОПІСЫ Ў МАІ

«ПОЛЫМЯ»

Майскі нумар адкрываецца вершам Р. Барадуліна «Дваццаць пяць». З новымі вершамі выступаюць таксама А. Русецкі, В. Зуёнак, Г. Бураўкін, А. Зарыцкі. Пад рубрыкай «З вогненных дарог» змешчаны вершы М. Лужаніна, В. Віткі, М. Калачынскага.

У часопісе надрукавана дакументальная аповесць А. Савіцкага «Сталявары», а таксама апавяданне Я. Каршукова «Пятроўская быль».

Рубрыка «Нашы публікацыі». Тут змешчаны ўступнае слова Ул. Калесніка «Ветразі Адысея» (да 70-годдзя з дня нараджэння Ул. Жылкі) і некалькі вершаў паэта.

У раздзеле «Новыя пераклады» надрукаваны вершы Ус. Раждзественскага і Шандара Петэфі.

«Ад заставы да заставы» — так называюцца нататкі ваеннага журналіста М. Плотнікава. Тут жа надрукаваны і нарыс У. Дамашэвіча «Былое не забываецца».

Публіцыстыка прадстаўлена артыкулам Р. Булацкага і І. Сачанкі «Словам — як зброяй».

У. Юрэвіч дзеліцца сваімі думкамі аб першым томе БелСЭ.

«Успаміны, дзённікі, дакументы». Пад гэтай рубрыкай змешчаны раздзелы з другой кнігі Р. Мачульскага «Вечны агонь» і ўспаміны былога члена КПЗБ Ванды Міхалёўскай «Шляхі і краты».

У раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства» выступаюць з артыкуламі П. Дзюбайла і С. Гаўрусёў. Надрукаваны таксама рэцэнзіі Б. Бур'яна (на кнігу М. Арочкі «Валянцін Таўлай»), Я. Герцовіча (на раман А. Алешкі «Дарогі без слядоў»), Л. Падгайскага і К. Панюціч (на кнігу Э. Блінавай і Е. Мяцельскай «Беларуская дыялекталогія»).

«МАЛАДОСЦЬ»

Чытачы знойдуць тут вершы Г. Бураўкіна, Ж. Янішчыц, Л. Якубовіча. «Радкі далёкіх жнівеньскіх» В. Віткі.

Часопіс друкуе заканчэнне аповесці І. Сяркова «Мы—хлопцы жывучыя», лірычныя запісы Я. Брыля «Пошукі слова», апавяданне В. Гарбука «Горад без папугайчыкаў».

Надзвычай багаты ў нумары раздзел публіцыстыкі. Тут і фотарэпартаж В. Ждановіча і Я. Кольчанкі «Спяваць салаўям», і франтавы рэпартаж А. Дзітлава «Сузор'е мужных», і артыкул М. Сувалава «Гомельскія маладагвардзейцы», і «Партызанскае слова» Б. Сасноўскага, і нарыс У. Ліпскага «Соль зямлі».

У часопісе змешчаны інтэрв'ю з лаўрэатамі Дзяржаўных прэмій БССР мінулага года П. Броўкам, М. Савіцкім, В. Палтаран.

З рэцэнзіямі ў часопісе выступаюць А. Вярхоўскі (на кнігу Ул. Вялічкі, М. Латыша і Ул. Унуковіча «Трэці семестр»), У. Макарчык (на кнігу вершаў Г. Шутэнкі «Памяць»), М. Трушко (на першую кніжку вершаў Ю. Голуба «Гром на зялёнае голле»), С. Андраюк (на кнігу А. Пінчука «Многа-мала»), В. Красней (на кнігу І. Крамко, А. Юрэвіча і А. Яновіча «Гісторыя беларускай літаратурнай мовы»).

Пра літаратурныя сувязі паміж беларускім і ўкраінскім народамі—гаворка ў артыкуле І. Саракавіка «Пабрацімы».

«БЕЛАРУСЬ»

Часопіс адкрываецца артыкуламі камандуючага войскамі Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі, генерал-палкоўніка, Героя Савецкага Саюза І. Траццяка «Наша вялікая Перамога» і гвардыі генерал-лейтэнанта, былога камандзіра 100-й, а затым 1-й гвардзейскай ордэна Леніна стралковай дывізіі І. Русіянава «Нізкі паклон Беларусі».

Пад рубрыкай «Насустрач выбарам у Вярхоўны Савет СССР» — артыкул М. Іванковіча «Радасныя здзяйсненні».

«Старонкі незабыўнага». У гэтым раздзеле надрукаваны ўспаміны пра Уладзіміра Ільіча Леніна П. Мілюкова і І. Снітко.

«Праверка баявой гатоўнасці» — так называецца фотарэпартаж з вайсковых зімова-вясенніх манёўраў «Дзвіна».

Былы начальнік штаба партызанскага атрада «За Савецкую Беларусь» І. Паркін расказвае пра баявыя будні партызан у артыкуле «Праз агонь».

Пра вобраз Уладзіміра Ільіча Леніна ў творчасці кампазітараў рэспублікі вядзе размову Г. Загародні ў артыкуле «Прысвечана ленінскай тэме».

Увазе чытачоў часопіс прапануе гістарычную аповесць І. Шамякіна «Бранiпоезд «Таварыш Ленін», франтавыя ўспаміны Р. Няхая «Суровыя былі», апавяданне Б. Сачанкі «Пяць пакункаў адзежы» і апавяданне пісьменніка з ГДР Герберта Шырмахера «Песня» (пераклаў з нямецкай мовы С. Дорскі), вершы П. Прыходзькі, Р. Барадуліна, М. Калачынскага, М. Чарняўскага, К. Кірэенкі, Б. Спрынчана (пераклад з рускай мовы В. Зуёнка) і Ус. Раждзественскага (пераклад з рускай мовы Р. Маланкі).

«НЁМАН»

У пятым нумары часопіса надрукаваны працяг рамана І. Мялы «Раскол», апавяданне Г. Васюковай «Колька», вершы Б. Спрынчана, А. Дракахруста, Ю. Свіркі (пераклад з беларускай мовы Н. Кісліка), Ус. Раждзественскага. Пад рубрыкай «З паэтычных сшыткаў» надрукаваны вершы маладых паэтаў Н. Татур, Г. Мыльнікава, А. Малашэнкі, А. Раецкага, А. Мельнікава.

У часопісе змешчаны інтэрв'ю з генерал-палкоўнікам У. Грэкавым, нататкі былога ваеннага карэспандэнта А. Белашэева «Вясёлка над Одэрам», нарыс А. Карпюка «Хто мы ёсць» (пра гістарычнае мінулае і сённяшні дзень Гродзеншчыны).

У раздзеле «Запіскі, успаміны, дакументы» апублікаваны пісьмы ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, а таксама ўспаміны М. Шчансновіча «Пушчанскія прэм'еры».

Госці Мінска: НА СЦЭНЕ ОПЕРНАГА

У спектаклях Беларускага тэатра оперы і балета выступілі вядучыя салісты Ленінградскага акадэмічнага тэатра оперы і балета імя С. М. Кірава. У спектаклі «Хаваншчына» партыю Дасіфея выканаў народны артыст СССР Барыс Штокалаў (на здымку ў цэнтры), партыю Галіцына—заслужаны артыст РСФСР Мацвей Гаўрылкін (на здымку справа) дырыжыраваў спектаклем госць з Ленінграда Вадзім Каленцьеў.

ПАРАД ЗОРАК У ПАЛАЦЫ СПОРТУ

«Калі ўсміхаюцца зоркі» — так называецца вялікая эстрадная праграма майстроў савецкай эстрады, якая паказваецца цяпер у Мінскім палацы спорту. Сярод удзельнікаў гэтай праграмы—спявак Валерый Абадзінскі, выканаўца музычных твораў публіцыстычнага напрамку. Яго вы і бачыце на здымку.

З пошты ЛіМа

КАЛІ ПАЛІЦЫ НЕ СКЛАД...

Пісьменнік напісаў кнігу. Яе выдалі, прыгожа афармілі. Які яе далейшы лёс? Гэта залежыць і ад нас, работнікаў кнігагандлю. Вось мне і хочацца расказаць, як мы працуем, што робім, каб літаратурныя творы знаходзілі свайго чытача.

Пачну з лічбаў. На маю думку, яны вельмі красамоўныя. Калі ў 1956 годзе магазіны Віцебскага аблкнігагандлю прадалі кніг на 625 тысяч рублёў, то летась — больш чым на мільён. Паспрыяў гэтаму рост матэрыяльнага і культурнага ўзроўню людзей, а таксама тое, што мы сталі лепш камплектаваць фонды кнігарань. Калі раней з-за памылковых заказаў прадаўцоў, таваразнаўцаў на складах утвараліся «залежы», якія пасля спісваліся за кошт дзяржавы, то зараз становішча зусім іншае. Строгі кантроль фінансавых органаў выключае магчымасць звышнарматыўных рэштак. Каб іх не было, заказ павінен адпавядаць попыту.

Дасягнуць адпаведнасці можна толькі пры дзвюх умовах. Па-першае, трэба добра ведаць кнігу і не ўвогуле кнігу, а канкрэтную, на якую афармляецца заказ. А гэта не проста, бо ў момант заказу прадавец мае надзвычай сціслую анатацыю, апублікаваную ў тэматычным плане ці бланку-заказе. І — усё. Тут можа дапамагчы сарыентавацца высокая агульнаадукацыйная і прафесіянальная падрыхтоўка, нарэшце, проста інтуіцыя кніжніка, яго вопыт.

Па-другое, трэба дакладна ведаць магчымых пакупнікоў, мець з імі самую цесную сувязь. Дасягнуць гэтага можна пры глыбокім вывучэнні попыту, профілю і характару дзейнасці прадпрыемстваў, навучальных устаноў, арганізацый, нарэшце, усіх мясцовых жыхароў.

Карацей кажучы, без ведаў працаваць мы не можам. Прыйшлося пасадзіць «за парты» прадаўцоў. Мы выкарыстоўваем усе магчымыя формы вучобы. Арганізавана ў нас школа камуністычнай працы для работнікаў прылаўка. Праграма яе прадугледжвае павышэнне не толькі прафесіянальнай падрыхтоўкі слухачоў, але і агульнаадукацыйнага ўзроўню. Амаль усе загадчыкі магазінаў, таваразнаўцы, частка прадаўцоў закончылі ці вучацца на курсах павышэння кваліфікацыі пры Маскоўскім паліграфічным інстытуце і Ленінградскім інстытуце культуры імя Крупскай. Каля дваццаці чалавек закончылі або вучацца ў завочных і вячэрніх спецыяльных установах.

Усё гэта дало добры плён. Зараз у нас нямала сапраўдных майстроў кніжнага гандлю, якія ведаюць і любяць кнігу.

Калі раней, гаворачы аб памылках у заказах, мы маглі назваць сотні, а то і тысячы заказаных, але не прададзеных кніг, то зараз гаворка ідзе аб адзінках, у горшым выпадку — аб дзесятках экземпляраў.

Канечне, вельмі важна заказаць патрэбную літаратуру. Але ж гэта не ўсё. Важна хутчэй данесці кнігу да пакупніка і менавіта да таго, якому яе адрасуюць аўтар, выдавецтва. Кніга, хаця і ў меншай ступені, чым перыядычны друк, схільна да маральнага і фізічнага старэння. Праз месяц-два яе цяжэй прадаць, чым праз два-тры дні пасля паступлення ў магазін.

Хачу адзначыць, што з кожным годам паляпшаецца работа ўсіх кнігарань Віцебшчыны. Асабліва плённа працуе калектыў Полацкай кнігарні № 9. Сакрэт поспеху — высокае прафесіянальнае майстэрства прадаўцоў, сувязь з арганізацыямі і пакупнікамі. Прыкметна палепшылася работа Віцебскай кнігарні «Крыніца».

У гэтых магазінах, як і ў многіх іншых, адкрылі пакупніку свабодны доступ да паліц, стварылі аддзел «Кніга — поштай» і адпраўляюць літаратуру ў любы куток нашай краіны.

Можна гаварыць і аб іншых формах актыўнага гандлю, такіх, як продаж кніг-падарункаў да свят, да дня нараджэння, частыя выезды з кнігамі на прадпрыемствы, на розныя масавыя мерапрыемствы і г. д. Але асабліва хочацца падкрэсліць ролю рэкламы. Яна можа быць самай разнастайнай: парада прадаўца і маляўніча аформленыя выстаўкі, стэнды ў зале і гутаркі па радыё, тэлеперадачы і рэцэнзіі ці анатацыі ў газеце.

Дарэчы, работнікі абласнога радыё і тэлебачання адносяцца з павагай да бібліяграфічных аглядаў. На старонках абласной і раённых газет, у перадачах радыё і тэлебачання змяшчаюцца «Кніжныя паліцы», рэцэнзіі, рэкламныя матэрыялы аб кнігах. Адметная і станоўчая рыса ўсіх гэтых публікацый — яны прысвячаюцца не ўвогуле кнізе, а той, якая толькі што паступіла ў магазіны вобласці. Як правіла, пасля выхаду такіх матэрыялаў, навінкі літаральна за некалькі дзён знікаюць з паліц кнігарань.

Падводзячы вынікі работы, мы ніколі не забываем сказаць добрае слова ў адрас нашых пастаянных і надзейных памочнікаў — грамадскіх прапагандыстаў і распаўсюджвальнікаў кнігі. Сярод іх ёсць сапраўдныя энтузіясты, якія на працягу многіх гадоў распаўсюджваюць кнігі. Сёлета мы будзем адзначаць дзесяцігоддзе плённай працы інспектара вытворчай гігіены Віцебскага завода радыёдэталей камуніста Н. Ісаевай. За гэты час яна прадала кніг больш чым на сорак тысяч рублёў. Актыўна прапагандуюць кнігі Людміла Грыгор'ева з Полацкага завода шкловалакна, выкладчык Полацкагаляснога тэхнікума Аляксандр Гугнін, работніца Аршанскага завода «Легмаш» Святлана Карніенка, супрацоўніца музея Героя Савецкага Саюза К. Заслонава Ганна Якуцёнак і іншыя.

У нас ёсць шмат кнігалюбаў, уладальнікаў асабістых бібліятэк, пісьменных людзей, якія ведаюць кнігу, могуць аб ёй расказаць цікава. Але людзі гэтыя, як правіла, занятыя і прадаваць кнігі на грамадскіх пачатках не могуць, хаця многія з іх выконвалі нашы асобныя заданні. «Як жа можна скарыстаць іх?» — задумаліся мы. Пачалі з аб'яднання кнігалюбаў. Першы гарадскі клуб кнігалюбаў быў створаны ў Віцебску ў 1968 годзе. Крыху пазней пры магазіне медыцынскай кнігі стварылі другі. Сюды ўвайшлі найбольш актыўныя і вядомыя ў горадзе кнігалюбы: загадчык кафедры вышэйшай матэматыкі недінстытута, аўтар многіх папулярных кніг па матэматыцы В. Чысцякоў, паэт Д. Сімановіч, галоўны інжынер праектнай арганізацыі У. Ізафатаў, інжынер-электрык І. Драко, выкладчыкі медінстытута М. Гурын і М. Фёдараў, урачы Ю. Новікаў і А. Лінец. Сярод членаў клуба — студэнты, старшакласнікі, работнікі розных арганізацый, прадпрыемстваў, устаноў горада.

З першых жа дзён клубы сталі актыўнымі і дзейснымі арганізатарамі прапаганды кніг. Цяпер, напрыклад, ніхто са студэнтаў не здзівіцца, калі перад пачаткам лекцыі па матэматыцы ці ў час перапынку кандыдат матэматычных навук Васіль Чысцякоў раскажа аб толькі што паступіўшай у кнігарні горада кніжцы, якая мае для іх пэўную цікавасць. Не здзіўляе работнікаў магазіна, калі пасля чарговай стыпендыі, сабраўшы папярэдне сярод таварышаў грошы, упаўнаважаныя ад груп, а то і курсаў купляюць дзесяткі, а то і сотні кніг.

Вось такія нашы справы. Мы разумеем, што зрабілі толькі пачатак у вялікай рабоце па задавальненні попыту людзей на кнігі. На маю думку, у гэтай рабоце нам больш маглі б дапамагаць пісьменнікі. Яны жаданыя госці ў кнігарнях. Куды лепш ідзе гандаль, калі за прылаўкам гадзіну-другую пастаіць сам аўтар кнігі, калі сам пісьменнік прыме ўдзел у канферэнцыі чытачоў, скажа слова пра кнігу свайго сябра на старонках газеты або ў тэлеперадачы.

Дык давайце ж, таварышы пісьменнікі, сябраваць. Мы працягваем вам сваю руку — на доўгую і плённую дружбу. Мы—пасрэднікі паміж вамі і чытачамі. І мы хочам, каб нас было за што паважаць...

М. СПАТКАЙ,
дырэктар Віцебскага аблкнігагандлю.

ПАТРЭБНЫ БІЯГРАФІЧНЫЯ ДАВЕДНІКІ

Працуючы над экспазіцыяй музея, сустракаеш самыя розныя перашкоды. Але бываюць і такія цяжкасці, якіх магло б зусім не быць. Трохі дзіўнавата, што няма добрых біяграфічных даведнікаў.

Што да пісьменнікаў, то тут перашкод амаль няма. Выйшлі кнігі «54 дарогі», «Пра час і пра сябе». Праўда, даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» даўно трэба перавыдаць і істотна дапоўніць. Я чуў, што гэта работа вядзецца з 1968 года. Чаму ж ён дагэтуль не выйшаў?

Нічога не робяць астатнія творчыя саюзы. У 1966 годзе выйшаў кароткі біяграфічны даведнік «Композиторы Советской Белоруссии» (складальнік Д. Жураўлёў). Атрымаўся ён не проста кароткі, а вельмі скарочаны. Усяго 33 біяграфіі кампазітараў! А дзе астатнія. Нічога ў ім не сказана пра такіх вядомых кампазітараў, як Кім Цесакоў і Ігар Лучанок, пра музыказнаўцаў.

Саюз мастакоў зусім не выдае даведнікаў. Вось і даводзіцца збіраць весткі пра землякоў дзе толькі можна.

Тое самае і пра артыстаў. Беларускаму тэатральнаму аб'яднанню, відаць, таксама варта выпусціць біяграфічны даведнік.

Гэта я гавару пра савецкіх дзеячоў культуры Беларусі. А былі ж яны і да 1917 года. І, значыць, патрэбны пра іх і даведнікі, і грунтоўныя даследаванні.

Я разумею, што работа гэта вялікая і цяжкая. Напэўна, ёсць свае цяжкасці і ў рабоце «БелСЭ». Толькі гэтым я магу вытлумачыць тое, што рэдакцыя забыла ўключыць у першы том звесткі пра некаторых вядомых дзеячоў мастацтва.

Генадзь КАХАНОЎСКІ,
намеснік дырэктара па навуковай рабоце Мінскага абласнога краязнаўчага музея.

МУЗЫКА, МУЗЫКАНТЫ

„ДАБРО" НА ЎЗЛЁТ

Яго ІМЯ не часта ўбачыш на канцэртных афішах. Але, відаць, цяжка знайсці аматара харавых спеваў, які б не ведаў яго. Ён — гэта галоўны хормайстар Беларускага радыё і тэлебачання Віктар Роўда.

Калі спытаешся, адкуль у яго ўзяліся любоў да музыкі, нястрымная прага да ўсяго цудоўнага, тонкае веданне прыроды чалавечага голасу, ён жартам адказвае:

— А вы наведайцеся ў Замошша на Мядзельшчыне, там амаль уся вёска Роўды ды Роўды. А як які агляд самадзейнасці, дык усе яны ў райцэнтры ці ў вобласці амаль усёй вёскай і спяваюць. Ну, а як жа, маючы такую радню, не ўмець самому спяваць ці не любіць спевы?

І сапраўды: можа ў гэтым «сакрэт» асаблівай яго любві да музыкі. Але, зрэшты, усё яго жыццё было так ці інакш звязана з ёю.

Можа гэтая любоў узнікла яшчэ ў Смаргоні, калі шасцігадовы Віця разам са сваімі братамі пачаў займацца на скрыпцы. Іх настаўнікам быў скрыпач, які іграў звычайна ў мясцовым кінатэатры, суправаджаючы сваёй ігрой нямыя карціны. Заняткі ішлі паспяхова, калі не лічыць, што Віцеў мезенец ніяк не хацеў згінацца «малаточкам», каб больш упэўнена і цвёрда націскаць на струну.

А калі хлопчыку споўнілася восем гадоў, перад бацькамі паўстала пытанне аб далейшай вучобе сына. На сямейнай нарадзе было вырашана аддаць хлопчыка ў семінарыю ў Вільню. І вось у 1929 годзе васьмігадовы Віця ўпершыню пераступіў яе парог. Размяшчалася семінарыя ў былым Троіцкім манастыры, і першае, што ўбачыў хлопчык, — гэта таўшчэзныя, амаль крапасныя сцены, доўгія вузкія калідоры, скляпенне, што ўсюды вісела над галавой. На яго адразу павеяла нечым цяжкім... Першыя непрыемныя ўражанні паступова пачалі праходзіць. Віця патроху ўваходзіў у рытм семінарскага жыцця з яго лекцыямі і, галоўнае, са штодзённымі малітвамі—з абавязковымі спевамі— уранні і больш урачыстымі з іераманахам і зладжаным хорам — увечары, перад сном.

Хлопчыка адразу ж захапілі спевы ў семінарскім хоры, які павінны былі наведваць усе вучні. Рэгентам яго быў невысокі, каржакаваты, блізарукі чалавек— Віктар Сцяпанавіч Бейер, на першы погляд зусім не падобны на сапраўднага музыканта. Затое, калі ён пачынаў працаваць, станавіўся зусім іншым: строгім, патрабавальным, рухавым. Дарэчы, ён не канчаў сінадальнага харавога вучылішча, якое рыхтавала выключна царкоўных рэгентаў, і, мусіць, таму на яго занятках не было царкоўнай схаластыкі, а струменілася жывая, чыстая і трапяткая «мірская» музыка.

Спевы ў хоры давалі хлопчыку сапраўдную асалоду, і хутка ён стаў адным з лепшых харыстаў. Ён не збіраўся быць пасля заканчэння семінарыі папом, і таму аддаваў усю ўвагу музыцы і, хаця прыходзілася спяваць на клірасе, не заўсёды гэтыя спевы прыносілі жаданы для семінарскага начальства вынік.

Неяк увечары адзін з яго таварышаў сказаў:

— Хадзем, Віця, я цябе пазнаёмлю з адным вельмі цікавым і паважаным чалавекам.

— А куды трэба ісці і што гэта за чалавек?

— Не пашкадуеш. Толькі аб гэтым знаёмстве ніхто з семінарскага начальства ведаць не павінен!..

І яны пайшлі па крывых вулачках Вільні, аж пакуль не прыйшлі ва ўтульную кватэру пяцідзесяцігадовага каржакаватага чалавека з эспаньёлкай, вусамі і прыкметнай сівізной.

— Знаёмцеся, Рыгор Раманавіч,—прамовіў сябар.—Гэта наш саліст хору Віктар Роўда. Спадзяюся—ён спатрэбіцца і ў вашым хоры!

Рыгор Раманавіч акінуў юнака добрым позіркам шэрых вачэй:

— Вельмі прыемна, нам добрыя галасы заўсёды патрэбны!

Так адбылося знаёмства Віктара з Рыгорам Раманавічам Шырмам, якога толькі выпусцілі з турмы, дзе ён сядзеў за «антыдзяржаўную дзейнасць». Ён быў палымяным прапагандыстам беларускай музыкі і літаратуры, выдаваў кніжкі паэтаў Заходняй Беларусі, кіраваў студэнцкім хорам, рэпертуар якога складаўся пераважна з народных песень. У яго дома часта збіралася моладзь, людзі больш сталага ўзросту. Тут чыталі новыя вершы Янкі Купалы, Якуба Коласа і іншых беларускіх паэтаў, слухалі радыё з Мінска...

Сапраўдным адкрыццём для маладога чалавека былі беларускія народныя песні, якія развучваліся з хорам. Ён добра памятаў, як такія ж песні спявалі на адзін—два галасы ў Замошшы. Тут жа тая самая песня, расквечаная шматгалоссем, набывала зусім іншы характар, рабілася сапраўдным творам высокага мастацтва. А хормайстар заўсёды ўмеў, як кажуць, удыхнуць у яе жыццё, знайсці адпаведныя настрою і зместу выканаўчыя фарбы.

Тут жа, на рэпетыцыях пазнаёміўся з беларускім паэтам Максімам Танкам і музыкай А. Кошыца і М. Гайваронскага на яго тэксты. Удзельнічаў у шматлікіх адкрытых канцэртах, якія наладжваў хор.

Аднак свой удзел у хоры і асабліва знаёмства з Р. Шырмам трэба было захоўваць у найстражэйшай тайне ад семінарскага начальства — яно катэгарычна забараняла вучням падтрымліваць кантакты з гэтым бунтаром. І, збіраючыся на чарговую рэпетыцыю ці канцэрт, семінарысты клалі пад коўдру пакункі з адзеннем, каб зрабіць выгляд, што яны спяць. Потым выскоквалі праз акно, пралазілі ў падваротню і — шукай ветру ў полі.

Канечне, тады, далучаючыся да песеннага багацця, Віктар перажываў радасць адкрыцця і не мог ведаць, што Шырма быў збіральнікам жамчужын народнага фальклору і прапагандаваў іх у апрацоўках майстроў. Ды і наогул многія слухачы тады ўспрымалі за народныя песні творы прафесіянальных кампазітараў: скажам, «Ты прыйдзі» М. Чуркіна на словы З. Бядулі або «Лета» М. Аладава на тэкст Я. Купалы, якія выконваў М. Забейда-Суміцкі. Выхаванне харавствам—так можна назваць тое, што рабіў Рыгор Раманавіч. Разам з уражаннямі дзіцячых гадоў гэтае адкрытае харавство клікала юнага Роўду ў музычны свет, падказвала жыццёвы шлях—мастацтва!

Пасля ўз'яднання заходняй часткі Беларусі ў адзінай Савецкай дзяржаве, у навальнічныя гады вайны Віктар Роўда зноў сустрэўся з Рыгорам Раманавічам. Настаўнікаў пасеў даў добрую рунь, і Шырма запрашае былога вучня артыстам, а пазней і канцэртмайстрам Ансамбля беларускай песні і танца.

Год 1944-ы... Разбураны Мінск. Здаецца, тут, сярод руінаў, у цемры на папялішчах, няма месца для песні. Так толькі здавалася. Народ чакаў артыстаў і прагнуў слухаць песню, споведзь сэрца... Рэпетыцыі, канцэрты. Ансамбль атрымлівае базу ў Гродна. Гастрольныя маршруты пашыраюцца. Аўдыторыя самая разнастайная—і параненыя ў шпіталях, і будаўнікі ў разбураных вайной гарадах, і калгаснікі. Слухачы ішлі на канцэрты, як сказана ў паэта, па песню, па сонца!

Віктар здагадваўся, што яму нестае прафесіянальнай падрыхтоўкі, каб усяго сябе аддаваць любімаму мастацтву. Трэба вучыцца. З 1946 года ён—студэнт дырыжорска--харавога факультэта Вільнюскай дзяржаўнай кансерваторыі. І трэба сказаць, што заняткі па любімай прафесіі даваліся яму лёгка—адчувалася добрая папярэдняя падрыхтоўка, шматгадовае спяванне ў хорах, добрыя музычныя здольнасці. І няма нічога дзіўнага ў тым, што яшчэ будучы студэнтам, ён з 1949 года становіцца педагогам музычнага вучылішча імя Талат-Келпшы і выкладае ў кансерваторыі ў оперным класе і чытанне харавых партытур.

Да гэтага ж часу адносіцца і яго першае выступленне як спевака-саліста. Справа ў тым, што сіламі студэнтаў і выкладчыкаў кансерваторыі было наладжана канцэртнае выкананне оперы Даргамыжскага «Русалка» і В. Роўду была даручана партыя Князя, якую ён з поспехам праспяваў.

Па аднадушным рашэнні дзяржаўнай камісіі В. Роўду накіравалі ў аспірантуру пры Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі. Тут яго кіраўніком стаў народны артыст Саюза ССР, прафесар А. Свешнікаў. Надзвычай патрабавальны да аспірантаў і да самога сябе, ён вылучыў новага аспіранта сярод іншых, бо разгадаў у ім дырыжорскі талент, музычнасць, жаданне працаваць над удасканаленнем сваіх ведаў. Амаль адразу прафесар прапанаваў аспіранту працаваць педагогам хору хлопчыкаў у кансерваторыі, а таксама стаць хормайстрам Дзяржаўнага рускага хору СССР, якім кіраваў сам...

У 1956 годзе В. Роўда вяртаецца ў Беларусь і становіцца галоўным хормайстрам Дзяржаўнай капэлы Беларускай ССР, дацэнтам кансерваторыі. З тых часоў пачалася яго плённая праца па прапагандзе лепшых узораў беларускай харавой музыкі, бясконцыя рэпетыцыі, гастрольныя падарожжы па Саюзе.

За дзевяць гадоў працы ў капэле ён паставіў такія творы, як кантаты І. Кузняцова «Ленін», «Светлы шлях» і «Палі стэпавыя», «40 гадоў» М. Аладава, «Канстанцін Заслонаў» Ю. Семянякі, кантату Д. Шастаковіча «Над Радзімай нашай сонца ззяе», Г. Свірыдава «Памяці Сяргея Ясеніна», А. Фляркоўскага «Калоднікі», С. Рахманінава «Вясна», развучыў складаны хор з Дзевятай сімфоніі Бетховена і шмат іншых твораў. Іх дырыжорская інтэрпрэтацыя заўсёды была блізкай да аўтарскай задумы, вылучалася адпрацаванасцю самых дробных дэталяў, высокімі мастацкімі якасцямі.

З 1965 года В. Роўда галоўны хормайстар хору Беларускага радыё і тэлебачання. Не вельмі добрую спадчыну атрымаў ён ад сваіх папярэднікаў. Калектыў быў малы, не вылучаўся яркім выканаўчым майстэрствам. Працу трэба было пачынаць амаль спачатку. І новы хормайстар распачаў яе. Надзвычай патрабавальны, ён адразу ж наладзіў дысцыпліну, змог удыхнуць у калектыў жаданне працаваць, бо праграмы сталі цікавейшымі, больш складанымі, мастацкі завершанымі. Побач з запісамі для радыё пачаліся і адкрытыя канцэрты ў зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі, кожны з якіх быў сапраўдным святам як для харыстаў так і для слухачоў.

Цікавай і карыснай была ідэя аб'яднаць хор Беларускага радыё і тэлебачання з хорам Белдзяржкансерваторыі. Тут аб'ядноўваўся вопыт прафесіянальнага калектыву з маладымі галасамі студэнтаў. Дарэчы, вялікі склад аб'яднанага хору дазваляе «падымаць» складаныя і вялікія музычныя творы такія, напрыклад, як «Паэма агню» і «Праметэй» А. Скрабіна, «Сімфонія псалмаў» І. Стравінскага, «Альпійская сімфонія-балада» Я. Глебава, «Патэтычная араторыя» Г. Свірыдава, «Рэквіем» Фарэ і многія, многія іншыя творы.

Наогул В. Роўда за апошнія гады стаў нязменным кіраўніком зводных хораў у час разнастайных фестываляў, дэкад, канцэртаў—і гэта з'яўляецца яскравым прызнаннем яго дырыжорскага таленту.

Ён чытае беларускую паэзію і добра ведае яе, умоўна кажучы, «музычны патэнцыял». Чытае не толькі з утылітарнымі мэтамі. Яму дарагая тая слоўная палітра, з якой потым кампазітар здабывае музычную мову твора, ён умее на рэпетыцыі «кінуць» выканаўцам прыклад з пакуль што «не агучанага» верша, а часам і «падштурхнуць» самога сябе на пошук адзіна правільнай інтанацыі. Гэтаму майстру неабходна жыць не толькі ў стыхіі музыкі, але і інтарэсамі «суседняга цэха», у паэзіі.

Яго лічаць патрабавальным. Так, Віктар Роўда строга ставіцца да культуры выканання, беражліва распрацоўвае кожную дэталь, імкнучыся раскрыць усё багацце твора, яго паліфанічны свет і думку аўтара. Бывае, ён і не стаіць за дырыжорскім пультам, артысты ж усё роўна адчуваюць яго прысутнасць, «чуюць» яго вока—пільнае і валявое. За ім, за яго намерам ляціць песня і лунае, лунае, калі перадаецца па радыё, над краінай, трывожачы сэрцы... Хтосьці назваў выканаўцаў песенных твораў «паўнамоцнымі прадстаўнікамі». Пасада адказная і пачэсная. І ёю ганарыцца і мае права ганарыцца Віктар Роўда.

Хормайстар ніколі не спыняецца на дасягнутым, патрабуе ад калектыву дакладнага выканання аўтарскай задумы, напоўненага гучання, яркіх выканаўчых фарбаў, раўнавагі ў гучанні асобных груп, добрай нюансіроўкі, рытмічнай дакладнасці.

А як жа дасягаецца гэтае ўмельства?

Спытаеш, бывае, нешта падобнае ў самога Роўды—ён усміхаецца ў адказ: «Звычайна—трэба любіць сваю працу...» Як гэта лёгка гаворыцца і як многага вымагае ад мастака! Таму ён у заўсёднай мабільнай гатоўнасці—да рэпетыцыі, да канцэрта. Быццам яго сэрца перапоўнена песняй, і яна чакае, калі ёй дадуць «дабро» на ўзлёт.

Дзмітрый ЖУРАЎЛЁЎ.

ПЯВУЧЫЯ ДЫСКІ

Пачатак — палавіна справы. З лёгкай рукі майстроў з Усесаюзнай фірмы «Мелодыя» выйшлі ў свет новыя грампласцінкі з запісамі беларускай музыкі.

З апошніх работ фірмы варта адзначыць пласцінку Д 025009-10, на якой запісаны цікавыя творы трох беларускіх кампазітараў. Увагу філафаністаў прыцягне кантата А. Багатырова на вершы Я. Купалы «Беларускім партызанам», выкананая П. Шчаціным, Дзяржаўнай харавой капэлай і Дзяржаўным сімфанічным аркестрам БССР пад кіраўніцтвам В. Дуброўскага. Кантата «Беларускім партызанам» выйшла, здаецца, вельмі своечасова: у гэтыя дні краіна адзначае 25-годдзе з дня разгрому фашысцкай Германіі.

На гэтай жа пласцінцы ў выкананні С. Машкова і Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам Ю. Яфімава запісана сімфанічная паэма С. Картэса для басу і аркестра на верш Э. Межэлайціса «Попел». Паэма гэта вядома ў Калінінградзе, Літве, Смаленску і многіх іншых гарадах краіны, дзе пабываў на гастролях наш сімфанічны аркестр. І музыка і выкананне выдатна перададзены на грампласцінцы. Завяршаюць музычную праграму дзве сімфанічныя паэмы У. Алоўнікава — «Партызанская быль» і «Нарач» у выкананні сімфанічнага аркестра пад кіраўніцтвам Б. Афанасьева і В. Дуброўскага. Пласцінка дае магчымасць пазнаёміцца з інтэрпрэтацыяй беларускай музыкі такімі рознымі па стылі і манерах дырыжорамі, як Ю. Яфімаў, Б. Афанасьеў і В. Дуброўскі.

Цікавая пласцінка Д 023793-94 з «Квартэтам для чатырох флейт» П. Падкавырава. Музыка гэтага квартэта арыгінальная па форме і вельмі эмацыянальная па змесце, пададзена ў выдатнай манеры флейтыстамі С. Сізко, В. Надточыем, Я. Аўтушкам і Ю. Кандраценка. «Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам ля мінор» Г. Вагнера запісаны ў выкананні В. Шацкага . сімфанічнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам В. Катаева. Тут жа — «Канцэртная фантазія» для фартэпіяна з аркестрам Д. Камінскага ў выкананні Е. Эфрон і аркестра пад кіраўніцтвам Ю. Яфімава.

Пласцінка Д 25985-6 знаёміць з выканаўчым майстэрствам трох буйнейшых калектываў. Адкрываюць пласцінку «Песня аб Ульянаўску» І. Лучанка і «Вочы Беларусі» У. Алоўнікава, якія выконвае Дзяржаўны народны хор БССР пад кіраўніцтвам Г. Цітовіча. Харавая акадэмічная капэла пад кіраўніцтвам Р. Шырмы прадстаўлена песнямі «Не шкадуйце, хлопцы, пораху» А. Пашчанкі, «Ды ляціце, гусі» А. Ленскага і «Рэквіемам» М. Анцева. Бліскуча завяршаюць пласцінку запісы Беларускага дзяржаўнага народнага аркестра пад кіраўніцтвам І. Жыновіча. Гэты калектыў выконвае фантазію на тэмы рэвалюцыйных песень М. Казінца «Песні рэвалюцыі» і сказбыліну Жыновіча «Аб зямлі Беларускай».

Трэба адзначыць, што грампласцінка стала сапраўдным паўпрэдам беларускай культуры.

Але ёсць яшчэ і вялікія пралікі ў гэтай справе. Трэба, каб выканаўцы і гукарэжысёры зрабілі гучанне пласцінкі дасканалым. Таму што з-за нізкай якасці запісу многія самабытныя творы таленавітых аўтараў трацяць сваю непасрэднасць, непаўторны каларыт.

Яркай падзеяй у канцэртным жыцці рэспублікі з'яўляецца творчасць маладога кампазітара, піяніста і арганіста А. Янчанкі. Як арганіст, ён можа быць пастаўлены ў адзін рад з лепшымі савецкімі майстрамі. Дык чаму б не запісаць на грампласцінку, ну, напрыклад, «Арганную імшу» І. Баха? Гэты твор так рэдка выконваецца ў Савецкім Саюзе, і запіс яго на пласцінку быў бы вялікай прыемнасцю для аматараў музыкі.

Імя выдатнага скрыпача Рамана Нодэля не патрабуе рэкламы. З яго творчасцю добра знаёмы нават за рубяжом. І тым больш дзіўна, што да гэтага часу няма ніводнага дыска з яго запісамі.

Засмучае, што студыя грамзапісу не заўважыла опернай музыкі беларускіх кампазітараў. За выключэннем урыўкаў з оперы Я. Цікоцкага «Алеся», у грамзапісе няма ніводнай беларускай оперы. Відаць, час пераходзіць да поўнага запісу опер. Споўнілася 25 гадоў з дня пастаноўкі на сцэне нашага опернага тэатра «Алесі». Чаму б аматарам музыкі не атрымаць пласцінку з запісам оперы. Вопыт такі ёсць. Тры гады назад нашым тэатрам была запісана на трох грампласцінках опера С. Танеева «Арэстэя». Аб папулярнасці пласцінкі лепш за ўсё сведчыць тое, што яе няма ў продажы.

Спадзяёмся, што калектывы філармоніі і опернага тэатра разгорнуць актыўную работу па прапагандзе самых разнастайных жанраў беларускай музыкі, ад камернай да опернай, а фірма «Мелодыя» пашырыць свае каталогі і дасць магчымасць сотням тысяч людзей сачыць за поспехамі музычна-выканаўчага мастацтва Беларусі.

В. ЯФРЭМАЎ.

СТАРЫ І МОРА

Першае, што я ўбачыў у Нью-Йорку, гэта партрэт Хэмінгуэя на вокладцы часопіса «Лайф». Ледзь не ў натуральную велічыню. Дык вось чаму ён хацеў найхутчэй адправіць мяне ў Нью-Йорк. Каб я гэта ўбачыў. Я перагарнуў часопіс. У ім друкавалася яго новая аповесць. Відаць, гэта і ёсць той самы хук, пра які ён мне гаварыў, выращыў я. І ледзь не купіў часопіс. Ды не, падумаў я, не здрадж саб ні дзеля яго, ні дзеля каго-небудзь іншага. Справа не ў дваццаці цэнтах. Справа ў прынцыпе. Мне ўсёроўна трэба будзе схадзіць да стаматолага. Там, пакуль буду чакаць прыёму, і пачытаю.

Пасля ў рукі мне трапіла газета. У ёй паведамлялася, што Хэмінгуэй накіраваўся ў Афрыку паляваць на ільвоў. Гм, падобна на тое, што ён мне сказаў праўду. Напэўна, і білет купіў у крэдыт. І гэта яшчэ не ўсё. Пакуль я ішоў па Брадвеі, я сустракаў яго імя на афішах многіх кіно. Праўда, карціны былі старыя. Паўторныя фільмы. Шкада, што Галівуд за іх не плоціць. А то і ў мяне былі б грошы, хоць бы дробязь. Ат, пайду я лепш да зубнога і адным махам заб'ю двух зайцаў. Я паказаў яму скрышаны зуб.

— Пэўна, занадта ўкусілі што-небудзь цвёрдае? — сказаў ён.

— Як у ваду глядзіце, док, — адказаў я. Але не сказаў сапраўднай прычыны, чаму ад майго зуба адваліўся кавалак. Пасля таго, як ён парамантаваў мой зуб, я прыхапіў з сабой «Лайф» і аднёс яго ў гасцініцу. Мне хацелася пабыць адному, калі пачну чытаць яго пісаніну. Магчыма, што-небудзь скажу нарэшце яму. Скажу ўслых.

І думаеце, я нічога не гаварыў, калі чытаў? Добра, што нікога побач не было. Я прачытаў кнігу да канца. Дальбог. Паслаў калідорнага за бутэлькай віскі і выседзеў. Я нават варушыў губамі, калі чытаў, каб лепш зразумець, што да чаго. Называлася аповесць «Стары і мора». Нядрэнная назва.

У аповесці, па-мойму, было зашмат вады. Відаць, Эрнесту плацілі за радок. Таму што я ўціснуў бы ўсю гэтую гісторыю ў адзін сказ. Калі вы не чыталі яе, вось вам змест «Старога і мора». У ім ёсць усё для таго, каб вы маглі пахваліцца сваёй начытанасцю:

«Жыў-быў на Кубе адзін сімпатычны Стары, які не еў шмат дзён таму, што быў на рыбнай дыеце і не мог злавіць ніводнай рыбіны, а калі злавіў, дык рыбіна аказалася такой велізарнай, што яна сама спаймала Старога, таму што ён не мог адпусціць леску і кацілася на буксіры за рыбінай па Карыбскім моры да таго часу, пакуль брыдкія акулы не зжэрлі ўвесь яго абед, і калі ён дабраўся да берагу, дык высветлілася, што на руках у яго толькі драпіны ад хрыбетнік ягo ўлову, але Маленькі Хлопчык, які любіў Старога, падзяліўся з ім сваім абедам, і з таго часу Маленькі Хлопчык і Стары і Эрнест сталі жыць-паживаць ды дабра наживаць».

Але ведаеце, што? Можна жартаваць нарэшце ягo творам, аднак трэба аддаць яму належнае: ён усётакі душа-чалавек. Я асабліва адчуў і зразумеў гэта ў той вечар, калі прыйшло паведамленне аб катастрофе яго самалёта дзесьці над Афрыкай. Ён мне з'ездзіў прама ў пераносце. Справа была ў суботу, каля шасці вечара. Я збіраўся ісці абедаць. Але так і не выйшаў. Апетыт прапаў. Замест таго я пацягнуўся да бутэлькі з віскі. І выпіў свой абед.

Ёсць у Эрнеста адна ўласцівасць. Калі думаеш пра яго ці нават чуеш яго імя, узнікае жаданне выпіць. Вось вам цудоўная назва для новага гатунку віскі: «Хэмінгуэй Пяць зорачак». Цікава, ці ёсць у яго з сабой гэтае лякарства? Мусібыць, ёсць. Супраць джала гадзюк і іншай нечысці.

Калі я сядзеў з бутэлькай і слухаў радыё, мне здавалася, быццам Эрнест побач са мной. Пасля ўзяў было часопіс, пачаў перачытваць. Можа, я што-небудзь прапусціў? Але шрыфт быў занадта дробны, а вочы ў мяне невыжнецкія. Я раз-пораз працірыў акуляры. Пасля падышоў да люстэрка і стаў размаўляць сам з сабой. Я часта гэта раблю, калі вып'ю лішняга.

— Ты прыстукнуты пыльным мяшком, раз трывожышся пра гэтага хлопца, — сказаў я.

— Як гэта — пыльным мяшком? — спытаў я.

— А от так.

— Чаму? — спытаў я.

— Таму што ты добра ведаеш, што ён выкараскаецца. Як заўсёды. Ён жывучы, як кот, у якога дзевяць жыццяў. А ў яго іх, відаць, засталося яшчэ пяць ці шэсць, — сказаў я.

Я пагадзіўся з сабой. Успомніўшы, што сказалі пра яго астравіцяне, калі бушаваў шторм: «Папе ніякая бура не страшная. Ён хутка вернецца». А што сказаў дзяжурны па станцыі берагавой аховы? «Калі гэты хлопец і прападзе ў моры, дык толькі тады, калі яго павесяць на рэі». Несумненна, і на гэты раз непакоіцца няма падстаў.

У мяне скончылася выпіўка, я прайшоўся па кабачках, каб паглядзець, як народ успрымае паведамленне аб аварыі. Мяне неадночы частавалі. Толькі таму, што я яго ведаю. Некалькі разоў пачыналі са мной спрачацца. Усе стаяць за яго гарой.

У адным кабачку ішла тэлевізійная перадача, але ніхто яе не глядзеў. Усе чакалі паведамленняў з Афрыкі. Я таксама, але паказваць таго не збіраўся. Побач са мной ля стойкі стаяла харошанькая бландзінка. Яна выцірала хусцінкай вочы. Зараз мы прашнупаем не, вырашыў я.

— Папе ніякая бура не страшная. Ён хутка вернецца, — сказаў я.

— Вы гаворыце нейкімі загадкамі, — адказала яна.

— Ён таксама.

— Хто? — здзівілася яна.

— Хэмінгуэй.

— О! Вы ведаеце містэра Хэмінгуэя? — спытала яна.

— Ці ведаю я містэра Хэмінгуэя? Ён мой прыяцель.

Усе, хто быў у кабачку, павярнуліся да мяне.

— І вы ведаеце міс Мэры? — спытала бландзінка.

— Якую міс Мэры?

— Калі вы ведаеце містэра Хэмінгуэя, дык павінны знаць, што міс Мэры — супруга містэра Хэмінгуэя.

— Ах, вось яно што!

Ну вядома! Ён зноў ажаніўся. Старых звычак не пакінуў. Я не быў знаёмы з цяперашняй паняй Хэмінгуэй, але я ёй спачуваў. Дальбог.

У гэты момант тэлевізійная перадача была спынена для тэрміновага паведамлення. Пошукі Хэмінгуэя і яго жонкі спынены ў сувязі з надыходам ночы. Бог мой, вялікая бяда, падумаў я. У яго вочы, як у кошкі, бачыць у цемры. Але, нягледзячы на гэта, я прыкончыў яшчэ адну порцыю. Як Эрнест — адным залпам. Бландзінка ўчарэплася ў мяне.

— А раптам яны загінулі? — залементавала яна.

— Толькі гэтага і варта баяцца, — сказаў я. — А калі яго шыя і бутэлькі цэлыя, дык ён выйдзе з джунгляў з міс Мэры пад пахай і з ружовым сланом у другой руцэ.

— Ну, а калі яны жывыя? Ім жа давядзецца пра-

Джэд Кайлі

Хэмінгуэй

УСПАМІНЫ СТАРОГА ТАВАРЫША

весці ўсю ноч сярод драпежнікаў, — сказала мая субяседніца.

— Не трывожцеся, — супакоіў я яе. — Ён сам — дзікі звер.

Здаравенны хлопец, які стаяў побач, рэзка крутнуў мяне. Цікава назіраць, як яны ўсе за яго заступаюцца. А гэты тып і чытаць, пэўна, не ўмее.

— А калі б вас прымусілі спаць у логаве ільвоў? — спытаў ён.

— Я не Данііл, — сказаў я. — А ён — Данііл.

— Хто гэта ён?

— Хэмінгуэй, вось хто.

— Ага, — сказаў ён. — А раптам леў укусіць містэра Хэмінгуэя?

— Ён таксама яго ўкусіць. Вы калі-небудзь бачылі яго зубы?

— Не, — сказаў хлопец.

— А я бачыў. Ён ніколі не карыстаецца штопарам.

— Ого! — прамовіў ён.

— Гэты хлопец — сапраўдны Тарзан. Ён босай нагой можа выбіць ільву усе зубы. Аднойчы ён да смерці напалохаў акулу. Сам бачыў. Ён толькі шчоўкнуў шчэлепамі.

— Акул у Афрыцы не бывае, — сказаў мой субяседнік.

— І снегу таксама.

— А хто сказаў, што бывае? — спытаў ён.

— Ён.

— Хто ён? — перапытаў хлапчына.

— Пакінем гэта.

— Паслухайце, як вас там, — сказала бландзінка. — У «Снягах Кіліманджара» была процьма снегу. І потым, гэта лепшая карціна, якую я бачыла.

Вось дурні, падумаў я. Вераць усялякай ліпе. Калі я быў яшчэ падшыванцам, мы называлі гэта падробкай ландшафту. Пагляджу я лепш па тэлевізары спаборніцтвы да супакоюся. Але я не супакоіўся. Адзін з забіякаў напамінаў мне Эрнеста. Калаціў, не стамляючыся. Ён усё не выходзіў у мяне з галавы. Няўжо ён сапраўды ў небяспецы? Калі не прафесіянальна, дык персанальна я любіў гэтага хлопца. Усётакі яму варта было стаць урачом, як хацеў таго яго бацька. У яго быў добры падступ да хворых. Паспрабую яшчэ раз пагаварыць з бландзінкай, падумаў я.

— Дружба — дзіўная штука, — сказаў я гучна.

— Самі вы дзіўная штука, — адказала яна яшчэ гучней.

— Няўжо? — спытаў я.

— Вось імення, — сказала яна.

— Вазьміце, напрыклад, нас з Эрні.

— Я асабіста вазьму Эрні.

— Я таксама, — згадзіўся я. — Прыяцелем. Я успапаўляю яго дабрачыннасць і не заўважаю яго грахоў. Я ведаю, што схільнасць да пісаніны — яго слабасць. Толькі...

— А як нарэшце Пулітцараўскай прэміі? — сказала яна.

— Усяго толькі паўфінальны васьміраўндавік, — адгукнуўся я. — Вялікі медаль і малюсенькі кашалёк. Магчыма, рашэнне было няправільнае, як здараецца ў тэлевізійных матчах. А, можа, па суддзю націснулі.

— Вы пра каго гаворыце? Пра барца ці пра творцу?

— Пра барца, — адказаў я.

— Ах, вось яно што! — сказала яна і выйшла.

Я не стаў яе затрымліваць. Навошта? Пяро мацнейшае за меч. Варта гэтаму хлопцу загаварыць, як усе становяцца нібы замоўленымі. Атрута, не чалавек. Ён адсюль за пяць тысяч міль, у самым сэрцы Афрыкі, і ўсё ўстае між мной і гэтай нью-йоркскай дзяўчынай. Перадае думкі на адлегласці, быццам індыйскі ёг. І не толькі. Ён вытурыў з бара ўсіх, хто думае інакш. Ісці дадому ды яшчэ пакутаваць ад бясонніцы — не хацелася. Мне захацелася пагаварыць яшчэ з кім-небудзь. Вось так хочацца свістаць, калі

ідзеш адзін цёмнай вуліцай. Да мяне падышоў кабатчык, каб развеяць маю адзіноту.

— Вы гэта правільна сказалі, містэр, — пачаў ён.— Гэтаму Хэмінгуэю не страшны ніякі афрыканскі чорт. Я працаваў у адной забягалаўцы ў Кі-Уэсце. Ён усё адужыць.

— Вы яго, бачу, ведаеце.

— Толькі ў твар. Адзін раз бачыў, як ён босымі нагамі раскідаваў крэслы. Усю мэблю павыкідваў з кабака.

— Хто-небудзь яго суцішыў? — спытаў я.

— Не. У той раз нас за стойкай было толькі чацвёра.

— Ясна. Кніжкі яго чыталі?

— Не, — сказаў бармен.

Відаць, не дурны кабатчык. Праўда, па другі бок стойкі наогул да цябе адносяцца больш уважліва. Шкада, што ён збіраецца закрываць сваю установу. Гэты мужчына больш за іншых пераканаў мяне ў тым, што Эрнест вернецца. Я нават надумаў стаць членам таварыства цвярозых, пакуль не знойдуць Хэмінгуэя. Ля дзвярэй мы з ім развіталіся. Я паціснуў яму руку:

— Убачымся, калі ён знойдзецца.

— Згодзен, — адказаў кабатчык.

Але нядзеля была няўдалым днём. Я нікуды не хадзіў, увесь дзень праваляўся ў пасцелі. Затое панядзелак аказаўся сявточным. Ён знайшоўся. Прачытаўшы ўсе газеты, я кінуўся прама ў бар. Я быў упэўнены, што застану там сваю бландзінку. Мне хацелася сказаць ёй: «Ну, што я гаварыў?»

Але яе там не было. Не было і таго хлопца. Адзіны, каго я ўбачыў, быў кабатчык. Ён чытаў газеты. Відаць, ён ужо ўсё ведаў.

— Ну, што я вам гаварыў? — сказаў я.

— А што такое?

— Віскі і содавай, — сказаў я. — Адну порцыю сабе. Помніце мяне?

Ён прынёс дзве порцыі і доўга разглядаў мяне.

— А як жа, — адказаў ён, нарэшце. — Вы — прыяцель містэра Хэмінгуэя.

— Правільней, ён мой прыяцель. Заўважылі, ён жывы-здаровы?

— Так. Вы тады здорава ўгадалі. Толькі нічога не сказалі пра яго жонку. Тут напісана, яна цяжка паранена.

— Пара паламаных рэбраў. Глупства, — сказаў я. — Гэтага трэба было чакаць, калі хочаш ісці нага ў нагу з такім чалавекам, як Хэмінгуэй. Можа, ён проста абняў яе мацней. Як вам падабаецца яго фатаграфія?

— Калі б я быў цырульнікам, яна мне б не спадабалася, — адказаў бармен. — А для кабатчыка нічога, можна мірыцца. Адразу відаць, што ён сапраўдны пісьменнік.

— Чаму? — пацікавіўся я.

— Па тым, як трымае шклянку. Лепшыя мае кліенты часцей за ўсё пісьменнікі.

— Вось яно што, — сказаў я. — Наліце мне пару.

Гэты чалавечак петрыць, што да чаго, падумаў я. Толькі занадта дасведчаны збродна па гэты бок стойкі ўступае з табой у спрэчку. Я сказаў кабатчыку, што мне шкада міс Мэры.

— Адважная кабеціна,—адказаў ён.

— Яны ўсе былі такімі,—адгукнуўся я.

— Хто яны?

— Так, глупства,—сказаў я.—Як цябе зваць?

— Джо.

— Паслухай, Джо,—сказаў я.—Справа ў тым, што сам гэты хлопец зачараваны. Рызыкуюць толькі тыя, хто знаходзіцца з ім побач. Я сам ледзь не загінуў, калі быў з ім на яхце...

— Вы мне пра гэта расказалі,—перапыніў мяне Джо.

— О'кэй,—кіўнуў я.—Але ты разумееш, што я хацеў сказаць?

— Яшчэ б! Вы хацелі сказаць, што ён нешта накшталт Ахілесавай пяты.

Штосьці незразумелае, падумаў я. А ўслых прамовіў:

— Пры чым тут Ахілес?

Джо паглядзеў у газету:

— Не падобна, што яму дужа дасталося, праўда?

— Чаму ж?

— А вунь якая ладная шклянка ў яго руках, — сказаў ён.

— Гэта яшчэ нічога не азначае. Ты кепска ведаеш яго. Яму магі б адрэзаць руку па плячо, а ён усёроўна трымаў бы шклянку. Калі б у яго не было рук, ён трымаў бы яе нагамі.

— Але тут сказана, што ён не вельмі пацярпеў.

— Адкуль ім ведаць?—спытаў я.—Ён не скажа, што яму дасталося. Інакш бы яму не дазволілі выпіць. Ён ніколі пра сябе нічога не гаворыць. Прачытай сваю газету, і ўсё зразумееш. Міс Мэры сказала тое, міс Мэры сказала гэта. Можна падумаць, што толькі яна і чула, што ён гаварыў у самалёце. Ён з тых людзей, што не скажа нават пра тое, што яму зрабілі аперацыю.

— А хіба яму рабілі аперацыю?—спытаў Джо.

— Не адну, а сто,—адказаў я.—Яго рэзалі на ўсім шляху ад экватара да Пірэнейскага паўвострава. Але ён не любіць скардзіцца.

— Што, у яго няма жоўцевага пузыра, ці што?— спытаў ён.

— Быццам бы ёсць,—сказаў я.

— А ў мяне няма. Калі мне рабілі аперацыю, дык у маім бруху зашылі губку, і тады...

Заканчэнне. Пачатак глядзіце ў №№ 27, 28, 30, 31 і 32.

— У ім, відаць, іх зашыта дзесяткі два, калі меркаваць па тым, што ён робіць,—сказаў я.

— Прыхапіце як-небудзь яго сюды,—папрасіў Джо.

— Толькі не я,—сказаў я.—Мне падабаецца твой кабачок.

Калі я ішоў па вуліцы, з рэпрадуктараў і тэлепрыёмнікаў толькі і чулася, што імя Эрнеста. У руках кожнага было па газеце з загалоўкам, набраным буйным шрыфтам: «Хэмінгуэй з жонкай выратаваны!» Можна было падумаць, што ён быў прэзідэнтам Злучаных Штатаў, а не звычайным пісьменнікам. Шкада, што газетчыкі не звярнуліся да мяне, я б ім загадзя сказаў, чым усё скончыцца. І ўсё-такі я быў рады, што хлопец жывы і здаровы. Я і сам перажыў некалькі непрыемных хвілін, пакуль яго не адшукалі ў джунглях Афрыкі.

Трэба было чакаць, што як толькі ён з міс Мэры зможа падарожнічаць, дык адразу махне ў Еўропу. Ён накшталт Ліндберга. Не любіць хадзіць у славутасцях. Таму і хаваецца ў сваіх замках на астравах у асяроддзі васьмі сабак і трынаццаці кошак. Жывёліны не могуць папрасіць аўтографа. Я вам ужо гаварыў, што ён знікае кожны раз, калі пачынаюцца розныя там ушанаванні.

Аднойчы жнівеньскім днём мяне як быццам абухам па галаве ўдарылі. Я ўбачыў у газетах фатаграфію Эрнеста: яму ўручалі ключы ад горада Гаваны ці нешта падобнае. Ён, аказваецца, вярнуўся дадому, на Кубу. Ён стаяў на нейкім узвышэнні поруч з міс Мэры. Для таго, каб зацягнуць сюды Эрнеста, яго, пэўна, давялося арыштаваць ці выкрасці, падумаў я. Адным словам, прымусіць сілком. Але больш за ўсё здзівіла мяне не гэта, а сама фатаграфія. Я зноў і зноў вывучаў яе. Не, я не памыляўся: у руцэ ў яго не было шклянкі.

Справа сур'ёзная, вырашыў я. Магчыма, ён стаў членам таварыства цвярозых. У яго над галавой быў велізарны святочны транспарант са словамі прывітання. Але вялізная яго далоня не сціскала святочнага бакала. Называйце гэта тэлепатыяй альбо як вам захочацца, але я адразу зразумеў, што ў той афрыканскай катастрофе яму дасталося больш, чым ён у гэтым прызнаваўся.

Выразаўшы гэтую фатаграфію з газеты, я паслаў яму пісьмо. Хацеў праверыць, як ён сябе адчувае. Напісаў, як заўсёды, кароценькую, удала складзеную запісачку. Можна сказаць, запрашэнне. Я запрашаў яго запрасіць мяне да сябе на глыбакаводную лоўлю рыбы і бутэлек. Калі ён не ў стане рыбачыць і піць, дык становішча яго сапраўды незайздроснае. Я палажыў у канверт гаванскую фатаграфію і прыклаў свой дыягназ. Натуральна, наконт «Старога і мора» я яму нічога не сказаў. З гэтым можна пачакаць.

Як ён адносіцца да пісьмаў, вы самі ведаеце. Часам ён іх увогуле не ўскрывае. Я таксама не разлічваў, што ён адкажа. Хацеў падскочыць на Кубу і застаць яго знянацку. Але не тут было. Адказ ён прыслаў па авіяпошце. Каб паспець мяне папярэдзіць. Напэўна, ён здорава вывучыў расклад руху самалётаў з Нью-Йорка.

Гэта была ўсяго толькі запіска, якая адмаўляла мне ў запрашэнні. Але яна пацвердзіла маю здагадку. Эрнест і сапраўды пакінуў піць. І дасталося яму ў час катастрофы куды больш, чым пра тое паведамлялі газеты.

Наколькі я памятаю, ён напісаў нешта накшталт: «Ты сам ведаеш, што за штука—аварыя самалёта. Цяпер я заняты тым, што прыводжу ў парадак маё цела і галаву і пішу. І больш нічым. Ва ўсякім выпадку, лавіць буйную рыбу я не змагу да таго часу, пакуль не зажыве спіна. Працую я вельмі шмат і вымушаны пакуль пазбягаць сустрэч з кім-небудзь, нават са старымі прыяцелямі. Шкада, што цябе гэта так засмуціла, малыш».

Ну вось, бачыце? Атрымліваецца, я не памыліўся. Гэты хлопец абхітрыў усіх у Найробі. Ён нічога не сказаў пра тое, як на самой справе адчувае сябе, і ў дадатак узяў у рукі шклянку, калі яго сталі фатаграфаваць. Праз месяц пасля яго пісьма ў газетах пісалі, што ў яго пашкоджаны пазваночнік, зламана рука і прабіты чэрап. А калі вы чыталі рэпартажы, напісаныя па гарачых слядах, можна было падумаць, што з ім амаль нічога не здарылася.

Значыць, у ранейшых рэпарцёраў нюх вастрэйшы, чым у сённяшніх выпускнікоў каледжа журналістаў. Стары газетчык з Канзас-Сіці, кіруючыся толькі адным пачуццём, за дзесяць месяцаў прадугадаў, што ж здарылася на самой справе.

Трэба ўсё-такі аддаць яму належнае, падумаў я. Рэпарцёр ён талковы.

А што, калі, перш чым развітацца з Эрні, мы пазаймаемся сяброўскім псіхааналізам? Пацешыцца, га? Назавём усё гэта «Гісторыяй містэра Э. Х.», каб ніхто не здагадаўся, хто маецца на ўвазе. Прыколем яго рознаколерныя крыльцы да лабараторнага стала і праанатаміруем яго лібіда.*

Адразу становіцца відавочна, што містэр Э. Х. належыць да ліку найбольш складаных нашых пацыентаў. Як вы памятаеце, у пачатку гэтага трактату я параўноўваў яго з кошкай. Мы, псіхолагі, любім вышукваць у людзях уласцівыя жывёле рысы і наадварот. Як я гаварыў, у нашага пацыента дзевяць жыццяў, і ён бачыць у цемры. Вывучым пытанне: якое паходжанне ў ім кашачых інстынктаў?

Уважліваму назіральніку ўстанавіць гэта нескладана. Дома на Кубе ў яго трынаццаць кошак. Дазвольце звярнуць вашу ўвагу на некаторыя імёны, якія ён ім даў. Заўважце, у іх праяўляецца той жа прынцып паводзін кліента, што і пры выбары ім назваў для кніг. Наколькі мне вядома, адзін кот-валацуга адгукаецца на клічку Рэзерфорд Б. Хейс. Другога клічуць Чэсцер А. Артур**. Чаму? Нікому не вядома. Відаць, гэтыя ўмоўныя рэакцыі нашага пацыента нам ніколі не ўдасца вытлумачыць. Магчыма, перад намі выпадак прэзідэнцкага неўроза.

Заўважце, на трынаццаць кошак у яго ёсць восем сабак. Гэта гаворыць аб тым, што ў паводзінах нашага аб'екта даследавання пераважае каціны пачатак. Гэта не азначае, што ён не кусаецца. Але так робяць і кошкі, калі іх раззлаваць. Толькі адно, бадай, вылучае яго. Ён не драпаецца, як кошкі. Ён наносіць удары.

Другой характэрнай рысай, якая дапаўняе падабенства містэра Э. Х. з трынаццаццю прадстаўнікамі кацінага царства, з'яўляецца тое, што яны ніколі не просяць літасці і ніколі не даюць літасці. Кошка ніколі не перакуліцца на спіну перад сабакам. Як і ён.

Прачытаўшы ў газетах, што ў Стакгольме яго кандыдатуру вылучылі на атрыманне Нобелеўскай прэміі, я паспяшаўся на Шостае авеню, каб атрымаць вычарпальныя звесткі з надзейнай крыніцы, якой быў містэр Гары Нельсан, мой старадаўні парыжскі знаёмы і вялікі пан, гэта значыць, бармен. Па паходжанні ён швед. Калі хто-небудзь штосьці ведаў, дык гэта Нельсан.

Спачатку мы пагаварылі пра літаратуру наогул, а пасля я перавёў гаворку на міжнародны літаратурны матч, які адбываўся ў Стакгольме.

— Як твае землякі думаюць, чым усё гэта скончыцца?—спытаў я.

— Ставяць два супраць аднаго, што Папа выйграе накаўтам у першым раўндзе,—сказаў ён.

— Якім чынам?

— Ты ж ведаеш кабатчыкаў. Яны падыгрываюць тым, каго ведаюць. І ўсе яны бачылі, як ён умее працаваць.

— Ясна.

Я нагбом асушыў свой пунш. Гары падсунуў мне яшчэ адзін. Гэтыя шведскія гарачыя даюць аб сабе знаць. Нагадваюць Папіны кактэйлі. Б'юць адразу па верхнім і ніжнім паверхах.

— А ў цябе ёсць пэўныя звесткі?—спытаў я Нельсана.

Гары нахіліўся да мяне, як гэта ён робіць, калі падказвае таму, хто выйграе ў другім раўндзе.

— Ага. Проста з першакрыніцы,—сказаў ён.—Ведаеш майго дзядзьку Свена?

— Не, не ведаю.

— Ну, дык вось,—працягваў Гары.—Ён толькі што вярнуўся з радзімы і гаворыць: прэмія, можна сказаць, у Хэмінгуэя ў кішэні. Разумееш, ён рыбак, і ад хэмінгуэеўскага чытва сам не свой.

Як гэта вам падабаецца? Рыбак. Ну і першакрыніца, падумаў я. Але спытаў:

— Што ж твой дзядзька ловіць? Сардзіны?

— Не,—адказаў Гары.—Кітоў.

— Ах, вось яно што!

— Пакуль кіт клюне, чакаць доўга. Вось дзядзька Свен і праводзіць час за кніжкамі. Чытае Хэмінгуэя. Гаворыць: нічога больш цікавага не чытаў.

— Ён умее чытаць па-англійску?

— Не.

— Дык як жа?

— Па-шведску.

— Вось яно што!—сказаў я.

Ну вядома ж! Крэмзы Хэмінгуэя перакладаюць на ўсе замежныя мовы. І на шведскую таксама. Нельсан не такі ўжо і дурань. Можа, скажа што-небудзь і разумнае.

— Ну, давай далей, ментар.

— Не Ментар, а Нельсан,—запярэчыў ён.— Кінь спарынг, слухай сюды. Дзядзька Свен не які-небудзь боўдзіла. Калі Хэмінгуэй яму так падабаецца, дык, відаць, па-шведску ён гучыць намнога лепш, чым па-англійску. Зразумеў, куды я гну? Уяві, што ў кутку ў нашага прыяцеля ў чырвона-бела-сініх трусах замест секунданта стаіць гэтакі экс-чэмпіён? Кумекаеш?

— Перакладчык?—спытаў я.

— Канечне,—сказаў Гары.—Дух, накшталт Гамлета. Які ведае шведскія густы. Такі хлапчына мог бы, напрыклад, узяць якую-небудзь смешную кніжыцу і зрабіць з яе твор класіка, а можа і яшчэ лепш. Дайшло?

— Працягвай, Макдуф,—сказаў я.

— Не Макдуф, а Нельсан,—зноў папраравіў ён мяне. — Помніш, як у Парыжы ты чытаў кніжку Евы Кюры пра яе маці?

— Ну, помню. Толькі—што агульнага паміж радыем і Хэмінгуэем? Ён для мяне ніякая не атамная бомба.

— Для мяне таксама. Але для дзядзькі Свена—так. Дапівай сваё пойла, і я скажу табе, чаму. Калі ты прачытаў кніжку Кюры па-французску, ты сказаў, што ў ёй няма нічога асаблівага. Помніш? А пасля ты прачытаў англійскі пераклад, зроблены Вінсентам Шыенам, і на гэты раз страшэнна захапляўся ёй. Прыгадваеш?

— Было такое,—сказаў я.

— Ты па-шведску чытаць умееш?

— Не,—адказаў я.—Але яшчэ некалькі шведскіх順 пуншаў, і я змагу.

— Я не жартую, — сказаў я.

— Я таксама.

— О'кэй! — сказаў Гары. — Яшчэ пару порцый.

— Хвіліначку,—пачуўся нейчы голас.

— На чым я спыніўся?—спытаў Гары.

— Вось ужо не ведаю,—сказаў я.

— Вы наконт Хэмінгуэя гаварылі,—адклікнуўся той жа голас.

— Ага, ясна,—працягваў Гары.—Ты толькі падумай, што мог бы зрабіць добры дух, напрыклад, са «Старым і морам»... Мог бы, скажам, ператварыць старога з кубінца ў шведа. Уяўляеш? Замест таго, каб паляваць на тунца, ён з восцямі палюе ў фіёрдах за траскою. І калі б гэты добры дух скончыў свой пераклад, ты б нізавошта не пазнаў бы ранейшага Старога.

— І ты таксама,—згадзіўся я.—А ты, бачу, гаворыш правільныя рэчы.

— Яшчэ б! Возьмем, напрыклад, шведскі пунш, які ты п'еш...

— І буду піць яшчэ,—сказаў я.

— Усё правільна,—пацвердзіў Гары.—Я таксама буду. Але як ты думаеш, адкуль ён? Са Швецыі? Ого! Ён амерыканскі, а не шведскі.

— Даволі смачны напітак,—сказаў я.

— Гэ! Даволі смачны! Вельмі смачны! А чаму? Ды таму, што напітак падагнаны пад твой густ. Калі б ты быў шведам, ён бы табе не спадабаўся. Ты б захацеў кактэйль «Мак-Кой». Калі б ты зайшоў і сказаў: «Мне хацелася свенска пунс», дык адразу я падаў бы табе «Мак-Кой». Густ—паняцце геаграфічнае. Ты зразумеў, к чаму я ўсё гэта кажу?

— Што ж тут не разумець? Канечне, ясна.

Пацешна, наколькі яны могуць быць пераканаўчымі, гэтыя бармены, падумаў я. Сапраўдныя філосафы. Можа, гэта ад таго, што людзі ім шмат чаго даяраюць? Бывае, кабатчыку скажаш такое, што не скажаш і на споведзі. Яго белы фартук ўнушае асаблівы давер. Кабатчык ведае больш сакрэтаў, чым адвакат і хатні ўрач, разам узятыя. Я чуў, як прэзідэнты банкаў пыталі ў барменаў парады, траціць на тую ці іншую справу грошы альбо не траціць. А пасля, у якасці ганарару за параду, давалі ім пяцідоларавую паперку. Б'юся аб заклад, пісьменнікі, накшталт Эрнеста, пазычаюць процьму ідэй у кабатчыкаў. Магчыма, менавіта таму ён і бывае ў кабаках. Але я ўсё-такі не верыў, што ён мог удзельнічаць у падобных фокусах з перакладамі. Калі б на Гары быў белы фартук, я, магчыма, і паверыў бы яму. Але ў сваім касцюме ён нагадваў суддзю без мантыі. Ва ўсякім выпадку, лічыў я, калі ўжо Эрнест пайшоў на такі крок, дык яму трэба было напісаць сваю кнігу спачатку па-шведску. Пасля хай бы яе пераклалі на англійскую мову. Тады для нас, амерыканцаў, яна была б больш прыдатнай. Ён тут усё-такі ні пры чым, вырашыў я.

— Не, ён не дазволіў бы нікому перарабляць сваю кнігу,—сказаў я.— А калі б ён хоць на хвіліну падумаў, што яму падыгрываюць, ён бы знарок прайграў. Гэта я ўжо ведаю.

— Я таксама,—сказаў Гары.—Але калі баксёру падыгрываюць, ён пра гэта нават не здагадваецца. Усім запраўляе антрэпрэнёр. Узяць, напрыклад, маю сястру. Яна выйграла ў нас індыка—галоўны прыз на каляднай вечарынцы. Яна так і не ведае, што ёй падыгралі. Яна напісала білецік сама. А я ўзяў ды пераклаў яго. Сястрычка і сёння думае, што ёй проста пашанцавала. Калі б яна даведалася, як было на самой справе, яна вярнула б свайго індыка.

— Ён таксама,—сказаў я.

— О'кэй,—адгукнуўся Гары.—Ну, але я яшчэ не дагаварыў. Як жа ён даведаецца? Хіба ён умее чытаць па-шведску?

— Не ведаю. Але ён выдатны лінгвіст.

— У якой ён там партыі, мне напляваць. Ён пашведску чытаць умее?

— Ды не, не ўмее, відаць,—сказаў я.

— Ну вось. Яно і атрымліваецца, як гаворыць дзядзька Свен.

— Хай ідзе к чорту твой дзядзька Свен,—сказаў я.

— Магу пайсці ў заклад на соценную, што Хэмінгуэй выйграе ў першым крузе,—сказаў Гары.

— Ідзі і ты к чорту са сваім закладам,—адказаў я.

Трэба мне і самому зматваць вудачкі, падумаў я. Сёй-той з кабатчыкаў лічыць, што яны ўсё ведаюць. Я пацяшаюся з яго манеры пісаць, гэта праўда. Але хай хто-небудзь асмеліцца пры мне сказаць пра яго кепскае слова! Возьмем, напрыклад, той выпадак, калі некаторыя сцвярджалі, быццам авіяцыйная катастрофа была падстроена. Магчыма, многія былі лепшымі прыяцелямі Эрнеста, чым я. Але я заўсёды ўмеў бачыць скрозь туман, які ён напускае на сябе. Я ўмеў бачыць, які ён, калі Эрнест быў яшчэ хлапчуком. Умею бачыць і цяпер, калі мінула трыццаць гадоў. Пры ўсёй яго паказной грубасці, у душы ён хлопец свойскі. Вядома, я не кажу, што прагаласаваў бы за яго ў Стакгольме. Ды і то — як сказаць. Але галоўнае не гэта. Калі б дзесьці прэміі прысуджаліся не «ў галіне літаратуры», а ў галіне высакароднай натуры, я б прагаласаваў бы за яго двойчы. Толькі ён не з такіх, каб свядома дазволіць двойчы прагаласаваць за яго. Я так падумаў, а ўслых прамовіў:

— Будзь здароў, Гары. Яшчэ ўбачымся.

— Пачакай хвілінку, друг,—сказаў Гары.—Я зараз вярнуся. Даведаемся, чым скончыўся першы раўнд у Стакгольме.

Але я не застаўся чакаць яго. У той самы момант, як за ім зачыніліся дзверы кабінета, даруйце, кабіны, я зачыніў за сабой дзверы кабака. Хай сам расплачваецца за ўсё, падумаў я.

Я зрабіў паварот направа і трапіў на Шостае авеню. Сонечныя прамені, адбіваючыся ад ветравога шкла, гарачымі іскрамі сляпілі вочы. Чалавек з драўлянай нагой пераходзіў вуліцу. На тратуары сабралася процьма народу. Куды, цікава, яны ідуць? І аб чым думаюць? На рагу вуліцы таксама была чарга: чакалі аўтобуса. Было відно: людзі рады таму, што едуць дадому. Міма мяне прайшлі дзве дзяўчыны. На адной была чырвоная шапачка. У яе было ўткнута пяро, якое, здавалася, развітальна махала мне. На другой дзяўчыне быў зялёны капялюшык. На левай панчосе разбурылася вочка. Каля светафора на рагу давялося пачакаць. Дзіўна. Кожны раз тут даводзіцца чакаць. Апынуўшыся на 42-й вуліцы, я павярнуў на ўсход.

* Намёк на тэорыю Фрэйда, згодна з якой у аснове ўсіх учынкаў чалавека ляжыць падсвядомы пачатак, біялагічны інстынкт. Тут і далей аўтар парадзіруе псіхааналітычны метад.

** Амерыканскія прэзідэнты.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

ЧЫТАЧАМ «ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА»

Ад імя былых «самагоншчыкаў» Юрыя Нікуліна, Георгія Віцына і мяне, Яўгенія Маргунова—самае пяшчотнае прывітанне!

З любоўю і паклонам.

А гэта — мой аўтапартрэт.

МІЖ ІНШЫМ...

Іван СУЧКОЎ

Два сабакі сустрэліся на вуліцы:
— Ну, як твой новы гаспадар?
— Талковы. Я ўжо навучыў яго на суседзяў брахаць.

●

Асёл:
— Вось бы мне рогі вала... Хай бы паспрабаваў тады хто-небудзь гаварыць, што я асёл.

●

Карась—вугру:
— Бач ты, які слізкі...
— Затое я ў начальства рыбгаса ў пашане.

●

Муха:
— Я ніколі не марыла стаць сланом. Гэта людзі выдумляюць.

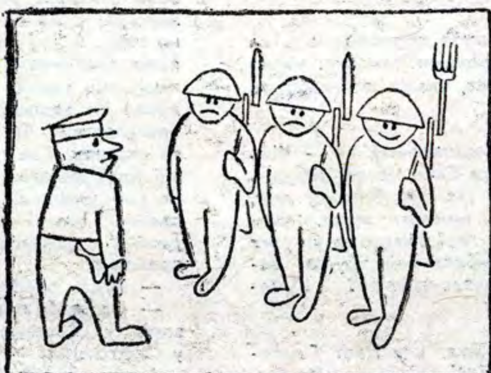
●

Ліса:—Лавіся рыбка, вялікая і маленькая...
Бабёр: — А навошта маленькая?
Ліса: — Дзеля навару.

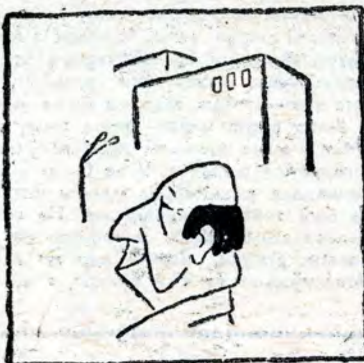
●

Белы грыб — паганцы:
— Якая ж ты, аднак, ядавітая...
— Інакш людзі мяне з'елі б, як тваіх родзічаў.

НІШТО ЧАЛАВЕЧАЕ...

Мал. М. ЧАРНЯЎСКАГА.

УСЁ з таго пачалося, што сустрэлася мне на лесвічнай пляцоўцы суседка Таццяна Яўлампіеўна.

— Скажы, у нас роўныя правы з мужчынамі, ці не? — пытаецца.

— Ну ж! — здзівілася я.

— Дык чаму і ты, і я сядзім кожны раз каля тэлевізараў? Чаму футбольнай атмасферай дыхаюць на стадыёне мой муж і твой, а не мы? Чаму ў гэты час мы павінны дыхаць пахам падгарэлых катлет? Хіба мы не можам крычаць «Суддзю на мыла!» Ты як сабе хочаш, а я пайду адваёўваць абанемент на футбол!

«А што! — падняла і я галаву. — Чым мы горшыя за мужчын?»

— Не і не! — цвёрда сказала я мужу ў абед.— Сёння мая чарга ехаць на стадыён. І не трасі барадой — глядзець моташна!

— Паслухай, дык мяне ж будзе чакаць прыяцель... Мы дамовіліся сустрэцца каля ўваходу на стадыён!

— Што будзе на тваім прыяцелі?

— Ну... Белая тэніска, шэрыя штаны. А што?

— Нічога. Не падводзіць жа чалавека. Я знайду яго і прыемна правяду час.

Пакуль муж міргаў вачыма і сіліўся закрыць рот, я шась руку яму за пазуху! Вось ён, запаветны абанемонцік!

— Сходзіш па Віталіка ў сад, купіш хлеба на заўтра, згатуеш вячэру сам! — крыкнула яму на развітанне і ходу за дзверы.

А на вуліцы ўжо Яўлампіеўна нервуецца, пахаджвае.

— Бяжым! — схапіла яна мяне за руку і пацягнула да аўтобуснага прыпынку. Гляджу — а твар яе чырвоны, прычоска ўскудлачаная. Таксама, мусіць, ваявала...

На аўтобусным прыпынку нарс-о-ду — як навальнічная хмара.

І вось падкаціў аўтобус...

— За мной!!—скамандавала Яўлампіеўна і так тузанула мяне за руку, нібы вывіх хацела ўправіць. Укруцілася яна ў натоўп, як свярдзёлак. А я трохі таўсцейшая. Але чую: адарвала мяне ад зямлі, панесла, закруціла. Потым — чвяк! Увагнала мяне пад паху нейкаму дзядзьку ў плашч-балонні.

— Люцыя Пятроўна, ты тут? — крычыць аднекуль зверху Таццяна Яўлампіеўна.

— Ту... — прастагнала я з-пад пахі. Але ўмудрылася глянуць і бачу— вісіць мая суседка пад столлю на той бліскучай трубе, што ідзе з канца ў канец аўтобуса. Нібы на прасушку жанчыну ўскінулі.

Людзей кідала то ўправа, то ўлева, то наперад, то назад. Аб'ехала я ўрэшце ўчіз, дастала нагамі падлогу, выбралася і з-пад рукі дзядзькі. Чую — адна нага босая. Пашарыла ёю туды-сюды — няма басаножкі. Яшчэ памацала — ёсць! Толькі стаіць хтосьці на ёй, саступаць не хоча. Якое нахабства, га? Я тады абутаю нагою трах яго па костачцы... Ура, ёсць! Адваявала...

Да стадыёна, можна сказаць, без прыгод прыехалі І тут мяне зноў як панесла, як закруціла!

Да варот неслася цэлая лавіна людзей. А балельшчыкі хапаюць за рукі:

— Прадайце білецік! У каго лішні білецік?

«Купім два!!!» — трымаюць над галавой плакацік нейкія студэнты. Мусіць, ахрыплі, просячы.

Больш палавіны мужчын было ў шэрых штанах і белых тэнісках. Гэтак быў адзеты і мой сусед па лаўцы справа. Ці не мужаў сябрук?

Забівалі гол у вароты блакітных маек і чорных трусоў — я крычала і тупала нагамі ад шчасця. Ляцеў мяч у вароты чырвоных маек і белых трусоў—я лупіла Таццяну па плячах, кідалася абдымаць шэраштаннага суседа.

— Эх, золатка чырвонае—расчульваўся ён. — Ні разу яшчэ не сустракаў такога аднадумцу. Душу за цябе аддам!

Дастаў ён з-пад лаўкі паўлітэрку. І чорт ведае, што са мною зрабілася— я піла з ім напераменку проста з рыльца! Таццяна ад жаху заплюшчвала вочы: я гэта ці не я?

Пасля матча сусед зваў мяне яшчэ некуды «пад фікусы» — замачыць перамогу, але Таццяна Яўлампіеўна ўчапілася і не пусціла.

Мы ішлі з ёю стомленыя да паўсмерці, шчаслівыя да немагаты. Галовы мы трымалі усё роўна, высока, на праходжых паглядвалі пагардліва. «2:1! 2:1!» — агнём пяклі мяне гэтыя лічбы, хацелася намаляваць іх і несці па ўсіх вуліцах.

Дома было ўсё ў парадку. Тэлевізар быў разбіты. Віталіка прывялі з садзіка суседзі. Да закрыцця магазіна было яшчэ некалькі мінут, і нада мной злітавалася прадаўшчыца, упусціла.

Калі я, радасная, зыкладвала дома на стол прадукты, муж сказаў кволым голасам:

— Пантэра...

Я тут жа аблаяла яго.

— Ты стала плямістая, як пантэра, — паўтарыў ён.

Зірнула я на голыя рукі — яны былі ў сіняках-плямах. Кінулася да люстэрка — сукенка сядзела на мне задам наперад. Глянула на ногі — адзін чаравік быў мужчынскі.

Але ўсё роўна буду балельшчыцай!

Пятро СУШКО.

ШМАТКУТНІК

Які чалавек вуглаваты!
Янка Сіпакоў.

Які чалавек вуглаваты!
Не эліпс, не яйка — шматкутнік,
Вуглом зачапіўся за хату,
Другім — за пасаду, пакутнік.

Вуглом — мазгавыя звіліны,
І локці, і плечы, і шчэлепы,
А нос вуглавее яшчэ ляпей,
Пад самую столь закапылены.

У шкарлупіне умоўнасцей,
Нібы птушаняты сляпыя,
Дзяўбуцца вуглы тупыя.
І кожны вугал свярбіць.

СМЯЮЦЦА ЮГАСЛАВЫ

Двое сяброў гуляюць у карты. Адзін раздае і папярэджвае другога:

— Толькі, калі ласка, без усялякіх там фокусаў, бо я добра ведаю, што табе здаў.

●

— Калі мой шэф не адмовіцца ад сваіх слоў, якія ён сказаў учора, то я тут болей не працую.

— І што ж такое ён сказаў?

— Шукайце сабе іншае месца.

●

Муж і жонка спрачаюцца:
— О, як бы я хацеў памерці!
— Я таксама.
— Не, тады я яшчэ пажыву.

●

— Абвінавачваемы, няўжо вы не думалі пра свайго старога бацьку, калі рабавалі краму?

— Думаў, пан суддзя. Аднак у краме нічога такога не знайшлося, што адпавядала б густу бацькі.

●

— Ну, як табе пасля вяселля?—пытаецца адна сяброўка ў другой.

— Як звычайна. Толькі адно мяне турбуе: здаецца, у гэтым шлюбе мой муж знайшоў лепшую пару, чым я.

●

Вакно ў свет заўсёды можна завесіць газетай.

●

Калі не дзьме вецер, то і флюгер мае свой пункт гледжання.

Пераклаў з сербскахарвацкай
Л. САМАСЕЙКА.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 21617

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва—32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца.